यदिष्टकाप्राजापत्यमेतत्कर्म्मयदुखाप्राजापत्यावैतद्दे आजाय
त्यंकर्म्मकरोति॥२३॥यद्वेवाष्टकायांपर्व्वतत्संवत्सरस्ययदष्टकापर्व्व २०
तदग्नेर्यदुखापर्व्वण्यवतत्पर्व्वकरोति॥२४॥यद्वेवाष्टकायामष्टका
वाउखातिथिर्वाजिह्वीतिरश्वीरात्रातउत्स्वतसुकुर्व्वीत्स्वदष्टावष्टका
यामेवतदष्टकांकरोति॥२५॥अमावास्यांदीक्षेतामावास्यायेवाअ
ध्रियज्ञस्यायतंयत्तायज्ञस्यायतनातायज्ञंजनयानीति॥२६॥
२ पं यद्वेवामावास्यायांउत्तरातावाएतद्रूतमास्मानऊम्मिवतऋखायांत्यानी
२४ यद्दीक्षतेतस्मात्तेउरस्यात्ल्लोकंकरोतियद्दीक्षितात्सुवतितंतन्ते २४

ल्लोकमस्तिजायतेतस्मादाहुःस्वर्गंल्लोकंउरुणाउत्तिजायतइतिअध
मयकनीयःसंवत्सरादीक्षितस्याद्ल्लोकाइष्टकाउपदध्यादिष्टका
ल्लोकान्नुतिरिख्यरन्नथयद्भूयसोल्लोकाद्बहिष्टकानानूपदध्या
ल्लोकाइष्टकाअतिशिघ्ररन्नथयदमावास्यायांदीक्षितामावास्या
यांत्राक्रीणातितश्नावन्तमेवल्लोकंकरोतितावतीरिष्टकाउपद
धात्यथास्याशूर्यमाणपादसर्व्वोस्मिन्नीयते॥२८॥तद्दीर्य्यधावत्पत
स्यादतिरिष्टकासादनैतिक्रियाहोरात्राणिसंपद्यन्तेथयान्नूर्द्धानिक्रा
मान्यानिकरुष्यूस्सन्ल्लोकोअनुपाहितानवन्तीतियद्वाअमावा

स्यायां दीक्षेरन्माघामावास्यां श्रौणीति तद्यावन्तामावास्यां कं कत्सातिताव
तीरिष्टकाउपदधात्यथयाष्टौ द्वीनि क्रियादहानि तस्मिन्नवकाले ध
युरग्निं चिनोतीत्युक्तो हि विद्यया सर्वत्सोवकाशः स्यादित्येवं तिवि संवत्स
रस्याहोरात्राणि तावन्त्य एतस्याग्नेरिष्टका उपधत्राया दशोमासप्र
यादशोवा पाणमासो याः अष्टौ द्वीनि क्रियादहानि तद्याश्चतुश्चत्वार
त्रास्यमासरिष्टकास्तास्तिरस्य तल्लोकाअन्नप्रहितास्तथवं तितस्य माले
कास्वष्टकास्वलवंतीश्रणपतद्व्येव प्रथमा पौर्णमासातस्याप्रध्ना
२५ मालक्षातयाप्रथमाष्टकानस्यामुखो ऽ सन्तरतियाप्रथमामावा २५

स्यातस्यां दीक्षेरन्नवत्तह्येवाभ्याव संवत्सरस्य प्रथमान्यहानि तान्यस्यत
दारन्तानि वत्तान्नास्थात संपद्येव ॥३५ तदाहुः । कथमस्यैत
कं मिसं संवत्सरमग्निमाप्नोतिकथं ऽ संवत्सरणाग्निना संपद्यन्तरत्य
तेषां वियंवानांप्रश्नं नारद्धेषुत ऽ शान्तिः सामिधेन्यो द्वादशा प्रिय स
त्यक्तिं ऽ शादेकादशानुयाजा एकादशोपयज स्पदशाप्रवीशानु ॥३६
तं तायाष्टाचत्वारिं ऽ शी साष्टाचत्वारिं ऽ शाद्दरा जगतीयं वे जगत्य
स्या ऽ हीद ऽ सर्वं जगा द्दियमुवा अग्निरस्येदिसर्वामिन्वी यति या
वानग्निर्या वत्यस्य मात्रा तावन्तं भवति ॥३७ यादेवाष्टाचत्वारिं ऽ शद

Indira Gandhi National Centre for the Arts

१ प्राय यारि ७ शद

सरा वैजगती जगती सर्वाणि छंदांसि सर्वाणि छंदांसि प्रजापतिः॥
प्रजापतिरग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावदेव भवति॥ ३३॥ अथ याभि
दशभिर्दशभिरक्षराभिर्विराड्विराडग्निर्दश हि त्वाग्निर्दश प्राणाः प्राणा अग्नि
र्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावदेव भवति॥ ३४॥ अथ वपा पशुपुरोडाशः स्व
ष्टिः षष्टिर्मासस्याहोरात्राणि तन्मासमाप्नोति मासश आह स्रु मासो
मृत्युः संवत्सरं तत्संवत्सरमग्निमाप्नोति य एवं संवत्सरकामा अथ यद
तान्यध्याद्देव संवत्सरेणेतत्तनुते॥ ३५॥ अथैतस्य प्राजापत्यस्यैक वि २८
२६ शतिः सामिधेन्या द्वादशाप्रियस्त्रयं सिष्टं शतद्वादशानुयाजा

एकादश पशुज्ञ्यं दशयं च्छाना हृष्टा पशुपुरोडाशो विश्वदशापंचा
शम्याप्षापं वाशातिकामात्रिवतमाप्नोति वावापारोत्नष्टिः स यः
ष्टांकामात्रिवतमाप्नोत्यथ यदेतान्यध्याद्देव संवत्सरेणेतत्तनुते॥ ३६॥ अ
थैतस्य निरुक्त्वतीयस्य सप्तदश सामिधेन्या द्वादशाप्रियस्तदेका
न्नत्रिंशद्देकादशानुयाजा एकादश प्रयजस्तदेकपंचाशद्दशपश
पुरोडाशो दविस्त्रुच्छंवा शदावा धारो न्नो स्विष्टस्तो तदष्टापंचा
शत्यष्टांपंचाशत्तिकामात्रिवतमाप्नोति वनस्पतिश्च वा साऽहोमस्य
न्तस्विष्टिः स यः षष्ठांकामात्रिवतमाप्नोत्यथ यदेतान्यध्याद्देव संवत्सरे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ध्नेतन्न देवसुहास्येतत्कर्म्म संवत्सरमग्निमाप्नोत्यर्व ऽ संवत्सरेणा
ग्निनाः संपद्यत ॥ २४ ॥ तदाहुः । निर्तस्य पशोः समिष्टयजूऽषि जुहुयान्न
इदयशूलेनावभृथमभ्यवेयाद्दारं तावा एषाग्निः पशुर्व्यवस
र्ग्रहि देवतानाऽ समिष्टयजूऽषि सऽस्थापयत्यानेद्दारं तं देवता
भ्य एतज्जानिनद्य ज्ञेऽ सऽस्थापयानीति सर्व समेव स्थापयेदेते
न पशुनेष्टा तत्प्रजापतिरपश्यद्यथैतस्माच्चरं तेन पर्यैत्तस्माऽसऽ
स्थापयेद्यद्वेव सऽस्थापयति प्राणा एष पशुस्तस्य यदंतरियात्प्राणा
२७ स्यतदंतरियाद्दुर्ध्व प्राणान्स्यांतरियादेतदेवमिति नेतत्स्मात्सम २७

स्थापयेदथ यान्नाह्वानानारभेत ॥ २५ ॥ तदाहुः । नेत्तनपशुनान्नापरिश
यीत न मांऽसमश्नीयान्मिथुनमुपेयान्नवैदीक्षावा एष पशुरनवरु
द्धं वेतद्यद्दीक्षितं तत्परिशयीत यन्मांऽसमश्नीयाद्यन्मिथुनमुपेया
द्दितितं त्वेवैषां दीक्षा तेऽस्य हितं सर्वलाभ्विनन्तस्माज्जिनमिष्टकावा
एतां कुरुते तस्मादु कामम्मे वापरिशयीत तदु सर्वमन्नं यदा त
पशावस्य दस्यात्रात्समारब्धं तवल्तिवद्यानि कानि वा मधुना ग्राना नि
त्वेषामस्य सर्वेषां कामानानयद्दितंस्तमिष्टनं । नात्र मास्थाप
र्स आ वरुणाय प्रवृत्याद्येनम्यां परिवेधुः ॥ २६ ॥ तदाहुर्दद्यातैनेता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्मिन्यज्ञे दक्षिणां नान्यमियं युज्याद्दक्षिणा सद्ध सुता आहिष्टवा
दक्षिणां दद्यात्स्वांविसु र्वा यज्ञस्तु दस्य सुवोय ज्ञान्तिबध्नि ता तस्मा
नीतिनि तुया ऋषादित्विष्टकां वा एनां कुरुते तस्या इष्टकाया मिष्टकायां
दद्यात् हृत्कं हमुत्थं वदद्याद्दूदक्षपाण कुल्यतां धव आहलेश ॥१॥ ता
हे देवा अब्रुवंश्चेतयध्वमिति चितिमिच्छत तेति वावत दब्रुवंस्तद्य
चेतयमाना नां प्रजापतिरिमां प्रथमां स्वयमातृण्णां चितिमपश्यत्
तस्मात्प्रजापतिना पदध्यति ॥२॥ तमग्निरब्रवीदुपाहमायानीति के गु
२८ नेति पशुनेति तथेति पश्विष्टकया वा एतदुपावेष्यावापश्विष्टका

यजुर्वेदिका

तस्मात्प्रथमायै स्वयमातृण्णाया अनन्तर्हिता हृत्स्वेष्टका उपधीयते तस्मा
दस्या अनन्तर्हिता ओषधाया अनन्तर्हिताः पशवः पशवो अनन्तर्हिता मिरा
नेनार्हिता अग्निषणतायापेता ॥३॥ ते ऽब्रुवंश्चेतयध्वमिति चितिमिच्छते
ति वावत दब्रुवन्ति तदर्द्धमिच्छत ते तौ तत्स चेतयमाना नान्तरिक्षमेव
विश्वकर्माणं तं रिक्षं द्वितीयां स्वयमातृण्णां चितिमपश्यंस्तस्मा द्वायुर्वि
प्राग्निर्वायुर्विश्वकर्मणा वा पदध्यति ॥४॥ तमग्निरब्रवीदुपाहमा
यानीति केनेति दिशिरिति तथेति दिश्या उपदधतेन्द्वा वा तस्माद्द्विती
याः स्वयमातृण्णाया अनन्तर्हिता दिश्या उपधीयन्ते तस्माद्दन्तरि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ज्ञादनंतर्हितो हि नाग्निर्ग्नोनंतर्हितो वायुरनंतर्हिता ह्येषएति रूपेतु
धत्तस्तुवास्थनयधामावितिचितिमिछन्ततिसावतदस्तुवन्तिनऊहंमिछन्ता
ति तेषामेवतयमानानांपरामष्टीहिवंस्तृतीयाऽस्वयमातृणांचित्तिमप
श्यत्स्माह्यंणराम ष्टिनायदधाति ॥ यतमसावादित्याब्रवी ॥ उपारमा
यानीतिकादुतिरलोकंतृणा यत्नितायात्येषवावाह्लोकंतृणान्मनाद्दे
वनदुवायनस्मात्तृतीयाः स्वयमातृण्णानंतर्हिता लोकंतृणा याउपधी
यतेतस्मादसावादित्यानंतर्हितो हि वानंतर्हिता ह्येषएतस्या
३० येतु ॥ इतादनावावषड्वतोऽदऽसर्वमस्तवत्यहिदंकिंचतादवा

स्नुर्षयस्ता स्तुवंस्वे नि मावावषड्वताऽदऽसुर्वमस्तवत्युपतज्ञानी
नयथावयमिहाप्यसामेतितस्तुवंस्वेतयधमितिचितिमिछन्तति
वावतदस्तुवंसन्दिछतयथानयसिद्धाप्यसामेतितषां वतयमाना
नांदेवाद्वितीयांचितिमपश्यन्नृषयस्तृतीयां ॥ तस्तुवंस्नुपवयमाय
मेतामिकनेतियदस्तुल्लोकस्तृणतितायत्तितद्येइईपृथिव्याऊ
र्वाचीनमंतरिक्षात्तेनदेवाउपायंस्तदृष्णाद्वितीयाचितिरथयदूर्
ईसंतरिक्षादर्वाचीनंदिवस्तेनर्षयउपायंस्तादपात्तृतीयाचितिः ॥ ८
[illegible]हितुवंस्वयधमितिचितिमिछतितावत्ततदस्तुवन्तस्तुवत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यमाना अपश्यंस्तस्मादृषयः। प्रजापतिः प्रथमां चितिमपश्यत्प्रजाप
तिरेव तस्या आर्षेयं देवा द्वितीयां चितिमपश्यन्देवा एव तस्या आर्षे
यमिन्द्राग्नी च विश्वकर्मा च तृतीयां चितिमपश्यंस्त एव तस्या आर्षेयमृष
यश्चतुर्थीं चितिमपश्यन्नृषय एव तस्या आर्षेयं परमेष्ठी पंचमीं चिति
मपश्यत्परमेष्ठ्येव तस्या आर्षेयं स यो हैतदेवं चितीनामार्षेयं
वेदार्षेयवत्यो हास्य बंधुमत्यश्चितयो भवंति॥ १८ ॥ ब्राह्मणं ३ ॥ एतद्वै
देवा अब्रुवं। श्चेतयध्वमिति चितिमिच्छतेति वाव तदब्रुवंस्ते चेतय
३० मानाना ऽ सवितारं तानि सावित्राण्यपश्यन्यदपश्यंस्तस्मात्सावित्रा ३०

णि पश्यत्सवितृणि तान्यष्टौ गृहीतानामाहुतिमजुहवुस्ताभ्यं कृत्वमा
सहस्रविहितामषाढामपश्यन्पुरेव सृष्टां सती॥ १ ॥ तेऽब्रुवंश्चेतय
ध्वमिति चितिमिच्छतेति वावत्तदब्रुवंस्ते चेतयमाना अपश्यंस्तस्मादि
तिराहुतिर्वै यज्ञो यदिष्टिमपश्यंस्तस्मादिष्टका॥ २ ॥ तां वा एतामग्नौ
सतीमष्टागृहीतामष्टात्रिंशुन्नदुहोति तस्मादियमकासत्यष्टश्री
विहिता॥ ३ ॥ तां सृष्टाममृष्टे इवानुद्धाति। मां नु इष्टं रूपेरूपेङ्गानि ता
स्मादियं सृष्टारूपैः॥ ४ ॥ तां संततां जुहोत्यात्तानि देवा अबिभयुर्यदे
न इह रक्षांसि नाष्ट्रा नान्वव्युरिति तान्त संततात्तामसपत्नां

सान्नाथ्राणामनन्नवायनायतस्मात्संततांजुहोति॥५यद्वेवैतामा
हुतिंजुहोति।सवितैषाग्निस्तमेतयाहुत्याग्रस्तात्प्रीणातितमिष्टाः
प्रीताछेन।ऽसंतरतितद्यदेतयासवितारंप्रीणातितस्मात्सावित्राणि
तस्माद्धायनामाहुतिंजुहोति॥६यद्वेवैतामाहुतिंजुहोति।सविता
षाग्निस्तमेतयाहुत्याग्रस्तात्प्रीणातितऽस्मिंचतियाद्द्वेवायुनोर
तःस्निग्धातततादृश्यायततद्यदेतयासवितारऽरंताच्चतऽस्मिंश्चिनो
तस्मात्सावित्राणितस्माद्धायनामाहुतिंजुहोति॥७स्रुवस्थात्स्रुक्स्थात्
युज्यात्।वायेस्रुक्प्राणःस्रुवोवाचावैप्राणेनवेतद्व्याहृत्वा॥कस्मै ३६

त्वैकंष्ठस्मात्स्रुवस्रुक्॥८यद्वेवस्रुवस्रुक्।यावैसप्रजापति
रासीदेषसस्रुवःप्राणोवैस्रुवःप्राणःप्रजापतिरथवासावागासीदि
तात्स्रुग्यावाग्वैवायोषास्रुगथयात्राआपआयन्त्वावाल्लोकाहिता
ध्यायामेतामाहुतिंजुहोति॥९ताऽसंततांजुहोतिसंततोह्येता
आपआयन्तथयःसप्रजापतिस्त्रय्याविद्ययासहापःप्राविशदेषस
त्येतरतद्धस्तिंजुहोति॥१०तद्यानित्रीणिस्थमानी॥सतल्लोका
अथयद्वज्जुर्थयजुस्त्रयीसाविद्याजगतीसास्तवतिजगतीसर्वाणि
छंदांऽसिसर्वाणिछंदांसित्रयीविद्याथयानित्वाप्तोस्माअभिनि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रा भानीमव विल्लोकाद्दिशास्य प्रजापतिराथैषां त्रयी वि[illegible]या ॥१२॥ यु
नुह्राति। युंजानः प्रथमं मन इति प्रजापति र्वै युंजानः स मन एतस्मि
कर्मणि युंक्त तद्यन्मन एतस्मिन्कर्मणि युंक्त तस्मात्प्रजापति र्युंजा
नः ॥१२॥ तत्वाय सविता धिय इति। मनो वै सविता प्राणा धियः प्राणा अग्नेर्ज्यो
तिर्निचाय्येत्यग्नेर्ज्योतिर्दृष्ट्वेत्येतत् पृथिव्या अध्याभरदिति पृथिव्या
ह्येनदध्याभरति ॥१३॥ युक्तेन मनसा वयमिति। मन एवैतदेतस्मि
कर्मणि युंक्ते नह्ययुक्तेन मनसा किंचन संप्रति शक्नोति कर्तुं दे
३२ वस्य सवितुः सव इति देवेन सवित्रा प्रसूता इत्येतत् स्वर्ग्याय शक्त्या ३२

य २

तियथैतेन कर्मणा स्वर्गं लोकमियाद्देवमेतदाह शक्त्येति शक्त्या
हि स्वर्गं लोकमेति ॥१४॥ युक्त्वाय सविता देवानिति मनो वै सविता प्रा
२ णाद्देवाः स्वर्यतो धिया दिवमिति स्वर्गं ह्येतैः लोकं यतो धियै
तस्मै कर्मणे युनक्ति बृहज्ज्योतिः करिष्यत इत्यसौ वा आदित्यो
बृहज्ज्योतिरेष उ एषोऽग्निरेतमेवैतत्संस्करिष्यन् भवति सविता प्रसु
तिना वातीति सविता प्रसूता एतत्कर्म करवानित्येतत् ॥१५॥ युंजते मन उ
त युंजते धिय इति। मनश्चैवैतत्प्राणांश्चैतस्मै कर्मणे युक्ते विप्रा
विप्रस्येति प्रजापतिर्वै विप्रो देवा विप्रा बृहतो विपश्चित इति प्रजा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पतिर्वेद्वद्विपश्चिद्विहोत्रादधइतियद्वापष्वीयततादेषहोत्रावि
विधानेविततस्मतस्मिन्होत्राअधिविधीयतेतवृणुनाविदित्यषहीदं
वृयुनमविंदद्देकइदित्याकाह्यषइदंॐसर्वंवयुनमविंदन्महीदे
वस्यसवितुःपरिष्टुतिरितिमहतीदेवस्यसवितुःपरिष्टुतिरित्येतदु
॥२॥देवंजंवांअस्त्रॱस्वर्यंनामास्तिरितिप्राणावैब्रह्मपूर्व्यमन्नंनमस्व
चादोषवाङुतिरन्नामनायेवतदाङ्क्तयेतनान्नेनप्राणानेतस्मिन्का
म्मोणहोतिविश्लोकायउपस्थोरस्तरितियाथालयेषुदेवमनुष्
३३ ष्वकीर्तिमस्तोकोयजमानस्यास्यादेवमेतदाहस्तोत्रेविश्वेअमृतस्य ३३

पुत्राइतिप्रजापतिर्वाअमृतस्तस्यविश्वेदेवाःपुत्राआयेधामानिदि
व्यानितस्थुरितीमेवैलोकादिव्यानिधामानितद्यएषुलोकेषुदे
वास्तानतदाह॥३॥यस्यप्रयाणमन्वन्यइद्ययुरितिप्रजापतिर्वाएत
दयकर्म्माकरोत्तदन्वन्यादेवाअकुर्वन्देवादेवस्यमहिमानमोज
सेतियद्वाएवमहिमानंदेवस्ययज्ञंवीर्यमोजसेत्येतद्यःपा
र्थिवानिविममेसएतशइतियद्वैकिंचास्यांतत्पार्थिवंतदेषसर्वं
विमिमीतेरश्मिभिस्तान्येनदस्यवतानातिरजाॐसिदेवःसवितामहि
त्वनेतीमेवैलोकारजाॐस्यसावादित्योदेवःसवितातानेव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मरिष्मा विम्निमीत॥१८ देव सवितः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाये
त्यसौ वा आदित्यो देवः सविता यज्ञो न गच्छामवैतदाह प्रसुव यज्ञं प्र वे२
सुव यज्ञपतिं॥ त्यक्षाय यज्ञायति दिव्यो गंधर्वः केतपूः केतन्नः पुनात्वि
त्यसौ वा आदित्यो दिव्यो गंधर्वो नन्तका तान्न पूरन्तंनः पुनात्वित्या
तद्वाचस्पतिर्वाचं नः स्वदत्विति वा वा इदं कर्म प्राणो वाचस्पतिः प्राणान
इदं कर्म स्वदत्वित्येतत्॥१९ इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्रणयेत्यसौ वा
आदित्यो देवः सविता यऽवात्प्युपाप्य ज्ञियं कर्म प्रणयति तद्देवा
३४ वंऽ स्वस्पुष्टं वमस्नु ता देवाच्यमिति ता या देवानव हित्येतस्मात्सखिविद ३४

ऽ सत्राजितं धनजितं ऽ स्वर्जितमिति यदेतत्सर्वं विंदादित्येतद्दे
स्तवा स्तोम ऽ समर्द्धय गायत्रेण रथंतरं बृहद् गायत्रवर्त्तनीति साम्ना
निश्चादित्य[illegible]जू ऽ त्रिस्[illegible]षात्रयी विद्या प्रथमं जायते यथि वा
ह्वा मूत्रा जायन्ते वमथयः सा अग्निरष्ट ज्योतिष साधा तकुई समनिशी
याता॥२० ना त्यत्ता च्य च्छोसा विज्ञा एय'स्वाहा रा गायत्री गायत्राग्नि
यवानस्त्रियो वयस्य मात्रा तावत्येवन भत्ताऽ ताडूत ऽ सिंवति
तानि नवनवंति घ्नाह काम्तानव मानवदि ज्ञादि ग्नामिनेव पा
ता अग्नियो वा नाग्नि यवित्य मात्रा तावा ते वेनाम तागृ ता हत ऽ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्मिंवतित्तानिदशासवंत्याकुतिर्दशमीदशाक्षराविराड्विराडग्निर्द
शंदिशाग्निर्दशप्राणाःप्राणाअग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रातावद्भ
वति॥२१॥तस्माहुत्याॐहुतायांसग्निर्देवेभ्यउदक्रामन्नेद
वाअहुवन्त्यभ्युर्वाअग्निःपशुत्तिविमममब्बिछामसखायरूपायावि
संविष्यतीति।तंपशुस्तिरान्वहंसखायरूपायाविरत्तवत्तस्माद्
द्वतत्पशुःखायरूपायानिर्तवतिगोवीगावास्वावाखायपुरुषा
वापुरुषायु॥२२॥तश्चुवःन्यृद्युह्रसत्वेरान्वषिष्यामायातयामाअनु
३५ पजीवनीयास्तविषंतियचकम्सत्वेरसर्वमनुवस्यामइतितपं ३५

न्ना
नामेकंपशूंद्वास्यांपशुस्त्यांप्रत्युपशुन्पसंगाखुरवेक्षतयाद्दता
मेकंपशुंद्वास्यांप्रत्युपशुंत्स्मादेषएकःसंहितता॥२३॥अनवाय
रूषेपुरुषादेषुद्दवाअनद्वापुरुषायानादेवानवतिनपिद्दन्नमनु
ष्यांसत्सत्वेरद्दपशुस्तिरान्वुछान्नायातयामाअनुपजीवनीयाश्र
नवन्॥२४॥त्रिभिरभ्विच्छत्ति।त्रिवृदग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रा
तावतैनमेतदन्विच्छति।तएवंसंपदानवतिएवचितिकोग्निःपं
वर्त्तवःसंवत्सरःसंवत्सरोग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रातावत्तद्भव
ति॥२५॥तमोजीत्तिरतिधुनीतिरत्तुहितावत्तवंत्याग्निर्देवभ्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

उदक्रामत्समुज्ज घ्राविशद्यस्मादस्तु षिरस्मात्स्वांतरातोध्ध्वरक्र
इव स्तेषां यो निरान्तर्यन्तु जाम्निरिमुपक्षरवान त्वेयो नियासे ऽदि
न स्मृक्षि ऽ सावेत्या न वेजायमानाजायतेत्यानक्षीयमाना
जायंता इति॥ ३२ ॥ त्रिवृत्ता स्तवंति त्रिवृद्ध्यग्निरस्मात्तिधानीस्तता
स्तवंति सर्वेतावा अस्मात्तिधनीसु स्वं परिग्रात सर्वेतायो निर्ग
र्स्ते परिग्राते यो निरुपुमत क्रियते॥ ३३ ॥ तत्रांच श्विश्वेत्यश्वः श्रय
मोथराम तो थाजपव ऽ स्यातन्तु इर्वेयद्दितदृक्षस स्वरितमा
३८ सीदेषसोऽश्वाध्ययत्रद्वरसदि विपसरा सतोथ्ययके सकपाले ३८

रासा त्वि सञ्ज्ञासीदेष सोऽजाध्ययत्र कपालमासीदेषासा ह्यद्यामे
तदाहरिषं तो स्तवं त्वा ताश्वावाणषरूपस्त्याय स्पृज्यतातस्य पवेनमे
तज्जनयति॥ ३५ ॥ तद्दक्षिणतस्त्रिषंत्यातद्विदवा अविस्तद्युर्यद्दिताय
ज्ञे दक्षिणातारक्षा ऽसिनाष्ट्रा नरन्कृरितिपतं वज्रमपक्षप त्नसु सवादि
त्यमस्तोवा आदित्यपाषाम्बस्पातनवज्रण दक्षिणतारक्षा ऽस्पिन
ष्ट्रा अपहत्यानयेनाश्रुणतं यज्ञमतच्वतस्ये वितद्यजमानपतनतद्र
ण दक्षिणतारक्षा ऽसिनाष्ट्रा अपहत्यानस्यनाश्रुणतं यज्ञं तनुते॥ ३६ ॥
दक्षिणतआहवनीयान्तु वक्रान्तरतपषा बिरूपञ्जातदृषावा आ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ह्रस्वनीत्यायायाषाच्चिर्दीर्घइति॥ तान्विद्वषायायाषास्तुपरत्मातरत्रिमात्ररुति
मात्राद्विद्वषायायाषास्तुपरत्मात॥३०॥ सावेलाचीस्यादग्निर्देवतस्यउदक्ता
मसत्वस्तुमा विश्वात्रस्मासुसुषिरः सोऽपतानिवर्माण्यस्तितात्कृरुतप
वीर्यंनु प्रज्ञानाय यत्र यत्र निर्दिशेत् तानि कल्माषाण्यन्ववन्॥३१॥ सा
कल्माषीस्या। आग्नेयी यदि कल्माषीं नु विंदेदप्यकल्माषीस्या।
अपिरात्रस्या स्वेवाग्नेयीस्मोषाया निरामायद्युरन्निरियमृत
त्वायानिर्गुर्त ऽ हिनस्पृहि ऽ मात्येयायानविजाऽयमानाजाय
३० तायानजायमानाजायातात इति॥ ३२॥ पादशमात्रीस्यात्र्याप्दश ३७

मात्र ऽ हीदमस्तिवायुदत्पर त्रिमात्री ब्रवन्तवतिबाह्नवीअरत्निर्वा
ऊनात्ववीर्यं क्रियतवीर्यसंमितेव तद्भवति॥ ३३॥ अन्यतःक्ष्णुत्स्या
दन्यतरातोह्येदेवाः क्ष्णुतमुत्तयतःक्ष्णुत्वब्रवत्तवक्ष्णुत्तयाता ही देवा
वःक्ष्णुतेयदनयादेवंबवदति मानुषं वाप्यायस्तत्पवान्ततवत
उत्तयतः क्ष्णुता॥३४॥ यद्युभयतः क्ष्णुदत्ताचा आत्रवेवीर्यं यत्ता
ह्सिः क्ष्णुतमुत्तयतएवास्याभवति हीर्यं दधाति॥ ३५॥ यद्युदत्तानस्र्य
यतःक्ष्णुदतत्राणेनदेवा अनुविंद्येत्स्यालोकस्यास्वनं सायते
नमयामत क्ष्णुविंद्येत्स्यालोकस्यः स्वनः॥ ३६॥ सयदितिखन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तित्तदेनमस्माल्लोकादवनत्यथयदूर्ध्वोऽभ्युरति तदमुष्माल्लोकाद्
थयदेनरलसेरभ्युरतितदंतरिक्षल्लोकान्नुवेस्यणत्वेनमतादेसो
ल्लोकेस्पः स्वनति॥३॥ वतामादन्नादेवस्य वासविडुः प्रसावश्विनो
बांह्वस्यां पूक्ष्णोहस्ताभ्यामादद गायत्रेण छंदसांगिरस्वदितिमवि
धिरसीत्यवनामतादत्तास्तिर्देवतास्तिरादत्तगायत्रेणछंदसा
त्थाऽस्यां गायत्रं छंदोदधाति पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमंगि
रस्वदात्तरत्तिपशुर्वा अग्निः पुरीष्य पृथिव्या उपस्थादग्निं पशव्यमंगि
३८ वदाभरत्येतत्त्रैष्टुभेन छंदसांगिरस्वदिति तद्वेनां त्रिष्टुभा अग्

नछंदसादत्ते पृथिव्याऽस्यां त्रैष्टुभं छंदोदधाति॥४॥ अभ्रिरसीत्या
भ्रिर्ह्येषा तदेनाꣳ सत्येनादत्ते नार्यसीतिरज्ञोवा अभ्रिर्योषामा
रीनाम्वायुषाकुर्वन्ति नस्त्रियामुपयत्यावेनामतदहर्हिंसायै त्वयाव
यमग्निꣳ शकेम खनितुꣳ सधस्थ आ तादैव सधस्थे त्वया वयमग्निꣳ
शकेम खनितुꣳ सधस्थ आ जागतेन छंदसांगिरस्व
दिति तद्वेनां जागतेन छंदसादत्ते पृथिव्या अस्यां जागतं छंदो दधा
ति॥५॥ त्रिभिरादत्ते त्रिवृदग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावतैवै
नामेतदादत्ते त्रिभिरादीदायात्वेनां चतुर्थेनाभिमंत्रयत एतद्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

।नां देवास्त्रिंस्त्रिंशाद्दाशा थासां वृत्रस्येन वीर्यमदधुस्तस्यैवनामय।
मिंत्रिंस्त्रिंशाद्दायाथा स्यांव त्रार्थेनवीर्यं दक्षति॥४०॥ हस्त्रिश्याक्षयमथितं
निहत्य स्य स्याहित्तास्तवति बिस्तृदृत्ति त्रिमिति बिस्तर्दिंशा व्ह्यना ऽ हि
रण्ययीमिति हिरण्मयी दर्षि व्ह्यपायाच्छंदा मय्यान ज्योतिर्निवाय्य
त्यान ज्योतिर्दाश्वत्य तस्य यिद्याश्च अधमृतत्तरहिति ष्टेव त्रि यिद्या द्यनद
धमत्तरत्यात्तत्रुस्तन छंदसो तिर [illegible] र छ्व द्विति तुत्वे नामानुभ्रु।
स्तन छंदसादत्रात्यां अस्यामा[illegible]ा नुष्टुसंछंदो दक्ष ति तात्ये
३९ तान्यव छंदा ऽ [illegible] स्यषा त्रिंरार स्तात्याय वयं विणवीक्रियात। ३५

॥४१॥ तां ऽ हिरण्यं क हिरण्मयीं कुर्वंति। हिरण्ययी तिवा अस्युक्तिनन।
था कुर्यादुद्दा[illegible] षाछंद्दा ऽ सितनिषा हिरण्यमभृत ऽ हिरण्यमभृता
तिकृदा ऽ सि॥४२॥ तां रत्र त्रिंशद्दात्ता रत्रुरक्ष रात्वेसर्वावायागित्युक्
मक्षरमक्षरमिति त्रक्षरं तद्यत्तद्वागित्युक्तमक्षरं रायरवे षात्तुत्रुत्र
त्रमासासाथमदक्षरमि ऽ तिरक्षरमता नितानि हुवाणि युक्त ऽ
षिसर्वात्यैवतद्वावास्मिं रवनति सर्वेयावावा संतर तितुस्मात्रुस्ति
॥४३॥ यद्देव त्रत्रिंशिष्टन स्याविदिशास्तत संष्ठतुद्दिद्वावंदधाति तां
स्मादतस्तष्टविद्वावाचतिछंदो लिंगनुतिस्याद स्ततदायैव
ष्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तस्माद्दिग्भ्यास्तु तस्माद्वीतरद्दिग्भ्यः सर्वास्तु तद्दिक्षु वायुं दधाति तस्मादस्
वायुर्दिक्षु वायुवदति॥४४॥ आसन्नं रुद्र स्वगणास्त्रिर्नवत्यथ पञ्चनति
मेत्रयतां तद्वा पशु देवा अन्वविद्यंत सूरस्याद्वीर्यमदधुस्तथैवै
षु यमतदन्वविद्यन्सूरस्याद्वीर्यं दधाति॥४५॥ सोमस्ततिजयाता पुरो
तं वाजिन्या इव ति याद्विद्वि षंतज्ञ स मथयद्भिः प्रा क्रिपीय सत्त्र तं
वरिष्ठामनुमेवतमितीयं वेवुरिष्ठां मेवृद्धिमामनु संवत्तमित्येत
द्विवितज्ञस्त परमुमं तरिक्षं तव नास्ति पृथिव्यामधियोनिरिति ५०
तद्देनामता देवताः कामायैतं वायुमादित्यं तदाम्वे वीर्यं दधाति॥४६॥
४०

स्थरास संयुज्याथा उसा तं युवमित्यश्वयुं खेतच्छन्दमानं वा ह्यस्मि
न्यामवृषाय स्तुइत्यस्मिन्कर्मणि वृषण्वं दू इत्यतदग्निसरं तमस्मा
सित्यग्निसरंतमस्माद्यपिनंमित्येतत्रासत्सनीयं दधाति॥४७॥
जैः॥यायायागात वृस्तरं वाज वाजद्दवामहइत्यन्ते खेवाजः कर्म
णि कर्मणि तवस्तरमान्नान्द्दवामहइत्यतन्नाखाय इंद्रमूतप
इन्द्रियवंतमूतय इत्यतन्नद्दवीर्यं दधाति॥४८॥ त्रिस्तिर इति मंत्रय
ति त्रिवृद्दग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावतैवास्य तद्वीर्यं दधाति
॥४९ अथैनामारउक्रमयति तादेनामतःपश्चात्तिरश्चिन्वितिष्ठतिनापु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्व ञ्चान्यग्निरेषयन्नाञ्जाल्वानन्मायमग्निर्हिनसदिति॥६ सोऽस्य सुक्राम
यति। प्रत्तुं वै न्ने स्व वक्रामत्तुशखी रिति पा भावा अग्निस्सुरमाणात्वा।
क्रामन्याप्तानमित्यतद्भूस्य गाणपत्नी मायाद्युरस्त्रीतिरा जारवेपञ्जावा।
याद्देवत्तानस्येगाणपतिमत्याद्यूरस्त्रीत्यतच्छदनमास्थनान्विष्ठत्ति
॥७ अथ रासत्तमुर्वतरिङ्गंबीदिस्वैस्तुगाह्निरत्तयानिश्चघन्तिर्येतिस
त्थेवमडुस याविधुःस्था सप्तजा सद्देतीयं विष्णुपातयासप्तजासहे
त्यतत्रादनं रासत्तनान्विगोष्ठति॥८ अथाज्ञापृथिव्याः सधस्थादग्नि
पुरीष्यमगिरसवान्नारेति पृथिव्यात स्थादग्निं पुरीष्यमग्निवदान्त ६०

त्यतत्रादनमाजनान्विन्विष्ठति॥९ त्रिस्त्रिरन्विष्ठति त्रिवृदग्निर्यावा
नस्य मात्रा तावतैवैनमेतदन्विष्ठति त्रिः त्तिः ७ कृत्वादसिमंत्र्यत।
तत्स्टष्ट हतवः संवत्सरः संवत्सरोग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा ताव
तद्भवति॥१० अभिसितोधीहितीः अपावक्रः समाप्ता॥७॥ यजुः १०४
पृथ्वी प्राणातम्यासवंता॥ अथ मृदमच्छयंतीमवेल्लोकाणात मय
स्य दापृथ्वी सा अथ्येतस्मा ल्लोकाद्य रोवाणातादस्मा ल्लोका
त्स्याद्वैकैवाः कर्माणि वेद स पादेतानमीनतीत्यमुद्रमाहरति
तादनंतरेत्स्माल्लोकस्यान्विष्ठति॥१ प्रांसावंति। प्राचीहि दिगग्नेः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यायामेवैनमेतदन्नेदिश्यपन्निदधाति सृष्ट्यायांदिदिशि विदतीति प्रयंत्याग्निं
पुरीष्यमंगिरस्वदच्छेम इत्याग्निं पुरीष्यमग्निवदच्छेम इत्येतत्॥३॥ अथा
नक्षाखुकरीषमीळ्हतेग्निं पुरीष्यमंगिरस्वद्भरिष्याम इत्याग्निं पुरीष्यमग्निव
द्भरिष्याम इत्येतद्वदेनमेतद्वाखुकरीषेणाभिदधाति॥४॥ अथ वल्मीकवपा
पासुषिरा वाव्याधनिहितानवतित्तामन्वीक्षतेऽयं वै वल्मीकवपायसु
वाऽस्माल्लोकाएतद्वाएनं देवा भुल्लोकेषु विद्यादहमिहं साध्येवि
नमयमेतदेषु लोकेषु विद्यादहमिहेति॥५॥ अन्वग्निरुषसामग्रम
१२ ख्यदिति तादेनमुषसोऽग्रमख्यदह्नानि प्रथमो जातवेदा इति तादा ४१

नमुषः स्वेह्नस्तु सूर्यस्यारुत्रावरश्मीनिति तादेनं सूर्यस्य रश्मि
भिरेहन्न द्यावापृथिवी आततान्थेति तादेनं द्यावापृथिव्या तेजः सु
स्व मर्ध्वदं साप्येवैनमयामेतद्विंदति तं यद्वापरापञ्चपत्यथतामवास्य
त्यागाह्वं तिसृंदे॥६॥ अथाश्वमभिमंत्रयते प्रतिहेदेवा अनुबन्याप्मानं
मस्याएव हनामेति अश्व मा त्वं पाप्मा स मस्य पाप्मानमपहनामेति ता
स्मश्वमं पाप्मानमपाघ्नंस्तथैवास्यायमेतदश्वमं पाप्मानमपहंति॥७
आगत्य वाज्यध्वनमित्या गाताह्यस्याध्वानं तवति सर्वा मृध्वा विधूनुत
इति पाप्मा वै मृधः सर्वान्पाप्मनो विधूनुत इत्येतद्यस्मादु एतदश्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रजापतिं धून्वतात्रि ॐ सधस्थमाहरन्ति वह्नुषानिहितं कीषतनइदं वेमहा
सधस्थमग्निमस्मिन्नाहरन्ति सधस्थं वह्नुषादिहितं इतराउत्यनतत्॥८ अथै
नमाक्रमयात्यतद्वाएषएतेदेवेभ्यो नुविद्य प्राब्रवीद्यथायमिद्वाव
त्यवं॥ए याद्देवाक्रमयात्यानद्वैदेवा अविभयुर्यद्वैनस्मिन्नरक्षांॐ
सिनाघ्नान्तरक्षरितितस्मापतं वज्रमुपरिष्टाद्दिताग्रारमकुर्वन्नसुम
वादित्यमसौवा आदित्याएषाञ्ञ्व स्थ वा स्माइयमेनं वज्रमुपरिष्टाद्दा
क्षिगाम्रारंकरोति॥१० आक्रम्यवाजिन्पृथिवीमग्निमिच्छरुचात्वमितित्रि ४३
४३ न्नुवेरुगाक्रम्य वंवाजिन्पृथिवीमग्निमिच्छरुचात्वतन्न्याद्भ्यायतो
स्य

ब्रूहित्यत: खनेमतं वयमितिभूम्यस्याश्रयिन्नायत्ना ब्रूहित्यतएनं
४२ षनमित्यत्॥११ अथैनमुन्नयातद्वाएनंदेवाःप्राविन्दंॐ सर्वे
र्येणसमार्दयं स्थोद्विनमयमेतप्राविन्दं सर्वीर्येणासमर्दयतिद्यो
स्तेपृष्टंपृथिवीसधस्थमात्मांतरिक्षं समुद्रोयोनिरित्तीवमसौ
वमसौ आत्यवेतद्वाहविरव्यायवह्नुषावमतितिपृष्टतन्यन्तर
क्षिरव्यायवह्नुषाव्रमतितिपृ सर्वान्यापञ्चनइत्यतान्तापस्पृयानिवा
ज्याता आस्थानस्तायंवत्स्याहिनसदिति॥१२ अथैनमुक्रमयात्य
तद्वै देवा अश्नुन्किमिममक्रसदिष्यामइतिमहत्स्योतसा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मस्कृदक्रमयंस्पार्थिवेनमयामतन्मदस्मोत्तमामस्कृक्रमयस्तुक्रा।
ममवत्तस्मोत्तगा।यस्तुक्राममदात्तस्मोत्तगा।मित्यतत्तस्माऽद्धृदेत।
दस्युःपश्चनोगोत्तगितामास्मादास्थाना दितियवृत्तत्रिष्ठसीत्यत
द्रविणादाऽइतिऽद्रविणऽह्यस्याद्दातिवाजिन्तितिवाजीह्येष
यऽस्यामस्मुमत्तोपृथिव्याअग्नेवृवनेतउपस्थअस्याऽइतिवयम
स्यपृथिव्यस्सुमतोस्यामाग्निमस्याउपस्थखनंतऽइत्येतत्॥३॥
अथैनमुद्क्रातमन्तिमेऽयतापतद्वाएनंदेवाःप्राविवाऽसेय॥
४४ थादद्दिवाऽसवंदत्तेवमुपासुवत्तुपामहयंस्पार्थिवेनमयमेत धंध

उपस्थेऽस्मिन्महत्यसुदक्रमीदित्युदक्रमीऽद्रविणोदाऽइतिऽद्रविणं
ह्यस्माद्दातिवाज्यर्वेतिवाजीह्यर्वाषावर्वाकःसुलोकऽसुकृ
तंपृथिव्यामित्यकःसुलोकऽसुकृतंपृथिव्यामित्येतत्ततःखने
मसुप्रतीकमग्निमितितएनंखनामेत्येतत्सुप्रतीकमितिसर्वतो
वाअग्निःसुप्रतीकःस्वोरुहाणाअधिनाकमुत्तममितिद्यौर्वै
लोकोनाकःस्वर्गोलोकऽरोहताधिनाकमुत्तममित्येतत्
दक्षिणापसंक्रमयेतियत्रतरोपस्थस्तवतस्माद्दक्षिणातःप्राच
स्थितस्थितमयवास्तुदक्षिणातस्थानस्यबन्धुःसोऽत्र॥४॥अथो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्रविश्यग्नर्दमस्तिजुहोत्यन्तरिक्षेदेवाज्जुं वं स्वनेतयध्वमितिश्चिति।
छात्तिवा व तदनुरस्वतयमानापता माऊतिमपश्यं स्वामनु
दर्भुसाऽऽज्ञक्षमां लोकानुस्वामपश्यनु॥१५॥ तभुवं स्वनेतयध्वामवे
तिमिश्चितिमिछात्तिवातदनुवरस्वतयमानापतां द्वितीयामाऊ
तिमपश्यं स्वामनुदर्भुसाऽऽज्ञचाविश्वज्योतिषापश्यान्तेतात्व
ताऋषिंवाऽऽभुमादित्यमेतान्वनादेवता विश्वेति स्वायेवितद्य ज्या३
जमानयात आऊती ज्ञत्वेमांश्च लोकानुस्वांपश्यत्येता क्षादेवता ४प
४५ विश्वज्योतिषाश्मतिषक्तान्यांजुहोतीमांश्च तान्लोकानताश्चाद

वताश्चतिषजंति॥१६ यद्वद्वेता आऊतीजुहोति सृदंरतदपश्चा
प्रीणातितरह्ना प्रीत्वाथैन संतरति च्यतिषक्तान्यां जुहोति सृदंर
तु दपश्चद्यतिषजति॥१७ आज्येन जुहोतिवाज्ञावा आज्यं वज्ञामेवा
स्मापतद्दत्तिगासारेकरात्यथो रेतोवा आज्यं रेतएवैतस्मिं
यति स्रुवेणाहूषाविस्रुवा हूषावेरेतः सिंचति स्वाहाकारेणाहूषा
वे स्वाहाकाराहूषावेरेतः सिंचति॥१८ आवाडिघर्मिमनसाघ्न
तानत्याश्चाजुहोमि मनसा वषट्तनवात्यनश्रुतिक्षियंतंनुवना
तिविश्चतिव्रत्यंत्व्यपसर्वाणिभुवनानि क्षियतिस्पृशुंतिरम्याव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

उसा हृदंतमिति दृष्टुर्वा एष तिर्यङ्कृय स्मा हृदं धूमेन छिन्मुन्तो
रत्तसं दृश्यानमित्यवकाशवंत्तमान्तरत्ना हृदं दीप्यमानमित्यतत्तु॥१७
अविश्वतः प्रत्यंचं जिघर्मीत्या॥ सर्वतः प्रत्यंचं जुह्वामीत्यतु द्वहरे सा
मनसा तं क्रुपात तत्प्रदी उमारत्तन मनसा तं क्रोषयात तत्य तन्नरुषश्री
ह्रद्य यु द्वास्मो अग्नि शितिमर्ये श्रीप्व्यव स्या हृदं य द्वाम्यो ग्निनो ति मृत्यु
तन्वा जर्भुराण इति नत्संसारा लिमृ ज्यो तन्वादीप्यमानानत्त वति॥२०॥ द्या
स्यामतिजुह्योति। द्विपाद्य जमानो यजमानो ग्नियो वा न ग्नियो व
४६ न्तस्यमा तो त्रा ना वातिवेनमत त्रिता चूतऽसिंचत्यागत्य श्री स्यामग्नि ४९

मत्वेनात्रितान्न्तऽसिंचन्ति तयुदाग्न्यो ततना ग्निरघयुत्रिश्रुस्तो
त्तानेऽहणं प्राग्नाग्नियो वानाग्नियो वत्त स्यमात्रातावातिवेनामतात्रितात्
तऽसिंचंताप्रायाग्नीव सर्वेदेवाः सर्वे देवत्यो ग्नियो वा न ग्नियो वत्तस्य
मात्राता वातिवेनाम तत्त्रिता चूतऽसिंचति॥२१॥ अथ्सु स्यप दे जुह्वात्य
ग्निरेष यदस्य स्नाप्याद्दास्यात अग्निमात्यवाङ्क्रनीति सवतः॥२२॥ अथे
नेपरिलिखति मात्रामेवास्मा एतत्करोति यथ्येतावानसीत्यरेव
॥२३॥ यद्वा वेनं परिलिखत्यतत्ते दे वा अबिभयुर्यद्वि न इम मिहरक्षां
सि नाष्ट्रा न हन्युरिति तस्मा एतां पुरं पर्यश्रयं स्मापथेवा स्माअयुमि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तोपुरं परिश्रयत्यश्चावृत्तो वा अतिर्व्वज्रमेवास्माएतदस्तिगाञारंक
रोति सर्वतः परिलिखति सर्वतएवास्माएतं वज्रमस्तिगाञारंकरो
ति त्रिष्कृत्वः परिलिखति त्रिवृत्तमेवास्माएतं वज्रमस्तिगाञारंकरो
ति॥२४ परिवाजपतिः कविःपरिज्ञाग्निर्व्वरं व्ययं वस्मान्नकृत्तिरित्यग्नि
मेवास्माएतदुपस्तुत्य वर्म्म करोति परिवनीतिः परीवृद्धिरुरश्चाग्नि
वीतिरग्निश्चरामेवास्माएतत्करोति सा द्वेषाणिचराद्दीप्यमाना
तिष्ठति [illegible] इति त्रिचरामेवास्माएतत्करोति तस्मादुरद्देनसुरां परा
४१ मः रूपं य [illegible] सत्विवर्षीयमावर्षीयसाछंदसापरां परात् ४४

रदां वरीयसी करोति तस्मात्पुरां परापरावरीयसी लखातवंति
लखादिचुरः॥२० अथेनमस्या खातत्पत्नाद्दिद्वा अविनद्व [illegible]
न रमभिदरक्षो नाञ्जानद्दच्छ रितितस्मा रमात्मवा मानमक्रु वी
न उश्या आत्मानं गाथ्यतीति सा समं बिलाथ्यामद्दस्य यमात्मानव
ति यद्धव समं बिला याया निर्वीर्य्य रतनदं यद्दे रतत्सा य्यानि
मति रिक्षुत्त मुयात इत्र वनाथर्यं नूनं चूडे तदे तव्वेर तसः समृद्ध
य उममविलंवत्तु अक्ति रघक्कत्या नव धिवतत्या वद्दिवाः सर्वास्पः
एवेनामतहृद्य खनति॥२६ द्रा [illegible] अथेनमतः खनत्यो वित

710
Indira Gandhi National
Centre for the Arts

द्वाघनं देवा अनुविद्याखनंस्तथैवैनामयमेतदनुविद्य खनति॥ दे
वस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः॰ सध
स्थादग्निंपुरीष्यमंगिरस्वत्खनामीति सवितृप्रसूतएवैनामेतदेता
भिर्देवताभिः पृथिव्या उपस्थादग्निं पुरीष्यमंगिरस्वत्खनति॥ ज्योतिः
ष्मंतं त्वाग्ने सुप्रतीकमिति। ज्योतिष्मान्वा अग्निः सुप्रतीकोऽजस्रेण
भानुना दीद्यतमित्यजस्रेणाह्येषा दीप्यमानमित्येतच्छिवं प्रजा
भ्योऽहिंसंतं पृथिव्याः सधस्थादग्निंपुरीष्यमंगिरस्वत्खनामऽइति शि
वं प्रजाभ्योऽहिंसंतं पृथिव्या उपस्थादग्निंपुरीष्यमंगिरस्वत्खनाम ५८

मऽइत्येतत्॥२॥ हस्ताभ्यां खनति। द्विपाद्यजमानो यजमानोऽग्निर्यावा
नग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावतैवैनामेतत्खनत्यथो द्वयऽहस्ते तह
एं मृच्चापश्च॥३॥ स खं खनामि खनामऽइति खनति खनामीति वा एतत्प्र
जापतिरखनत्खनामऽइति देवास्तस्मात्खनामि खनामऽइति
ध सर्वाश्रस्त्रा खनन्त्वा वा खनामि खनामऽइत्याह वा वाग्वाऽअस्तिरारंत्त
त्य वर्यं वर्यं खण वीक्रियत्त वा वावाणं नमश्चा देवा अखनं स्तथै
वैनमयमेतद्धावेवाभ्यां खनति॥४॥ अथैनं कृष्णाजिने संतरति
यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञ एवैनामेतत्संतरति लोमतश्छंदां

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सित्वेत्लोमानि कृष्णं हृदः स्वेनैवैनमेतत्समर्धयति तस्मात् श्रीमुपस्तृणानि य
ज्ञो वै कृष्णाजिनं प्रजापतिर्वै यज्ञो निरुक्तो वै प्रजापतिरुत्तरलोम्
ष्योपरि वेधुः प्राचीनग्रीवं तद्धि देवत्रा ॥ ८ अथैनं पुष्करपर्णं सं
रति ॥ योनिर्वै पुष्करपर्णं योनावेवैतत् सिंचति यद्वै योनौ रेतः
सिच्यते तत्प्रजनिष्णु तद्भवति तस्मात् त्रीणि पस्तृणाति वाग्वै मंत्रो वाक्पुष्क
रपर्णं ॥ ९ अपां पृष्ठमसि योनिरग्नेरित्यपां ह्येतत् पृष्ठं योनिर्ह्यग्ने
दग्नेः समुद्रमभितः पिन्वमानमिति समुद्रो ह्याप्यनदत्तितः पिन्वत
४९ वर्द्धमानो महां आ उ पुष्कर इति वर्द्धमानो महीयस्व उ पुष्करे इत्येत ४९

द्दिवा मात्रया वरिम्णा प्रथस्वेत्यनुवि माष्टि सो वा आदित्यपर्णा पाणि
र्नो द्दत्तु मत्यादिवा वरिमा यं तु मदृति द्यौर्न्वेनं यच्छात् वलदा
र ॥ ८ तदु त्वरं च कृष्णाजिनां ऽप स्तृणाति यज्ञो वै कृष्णाजिनं ॥ न यावे
कृष्णाजिनमिय मुवै यज्ञोस्यां ऽ हि यज्ञस्तायते द्यौ पुष्करपर्णम
यो त्विद्यो रापः पुष्करपर्णं मुत्तरो वा अस्या वस्यो ॥ ९ अथैनं अभि
मृशति सं जानेवान्यामनक रोति शर्म च स्थो वर्म च स्थ इति शर्म
वह्येतस्यातव र्म चाच्छिद्रे बहुले उभे इत्यच्छिद्रे ह्येते बहुले
उ त्ते व्यचस्वती संवसाथाम् इत्यवकाशवती संवसाथामित्येतद्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तर्मतिपुरीषम् इति द्विकृतमग्निं पञ्चपद्यम् इत्यत ऊ॥१०॥ संवत्सरा या ॐ स्व
र्विद्वा समीचीउरसा मा नेति संवत्सरायामेन ॐ स्वर्विद्वा समीचीउर
सा च्चात्मना व्याप्य तदग्निमंत्त र्तरिषंत्तीज्योतिष्मंतमजस्रमित्य
सौ वा आदित्य एषोऽग्निः स एष ज्योतिष्मानजस्रः सामन्तरा बि
चतस्तस्मादाह ज्योतिष्मंतमजस्रमिदिति॥११॥ बोस्यामतिं पृच्छति॥
द्विपाद्यजमानाय यजमानोऽग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावते वा
स्यासेन तत्संज्ञां करोत्याथाद्वयं ॐ ह्येव तद्रूपं चस्माजिन [illegible] क्ष
५० रचर्येवा॥१२॥ ब्रा स्तां॥२ अथ स्तैं उमतिं पृच्छति पुरीषासीति पश ५७

ति विद्वान्नित्येतस्मादयायज्ञ ॐ १
सुचतस्याध्यानादितिस्माजिनं वसुचतुस्याध्यानिर्दयाद्वा [illegible]
विषयज्ञासीति॥ हव: संरद्वानवद्दविषायज्ञासीत्यत द [illegible]
मातवख्याधमइति यजमानायाविष मात्रा स्या॥६ निरहान [illegible]
नविद्वानरत्यग्निर्वादानात्र स्माजितं ॐ हाहषदनेविद्वा [illegible]
तित्यतद्वाषादी दिवा३ असदस्युदहरति वाषादीपमानो [illegible]
दहऽइत्यतदद ब्रुवत्नमतिर्विसिग्रइत्यदब्रुवत उमति [illegible]
सुहस्रेरस्युविजिक्कोऽग्निरिति सर्वविसहस्र ॐ सर्वत्तरःस्युविजि [illegible]
ग्निरित्यतद्वास्यामाग्नयीत्यांत्रिभुस्यांतस्योक्वावेधु॥७॥ अग्नि [illegible]

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दृक्तव्यमासत्वतिं द्वादशी वा पञ्च संचित्तानि संपद्यते याद्द्वियाभिने:
तः सिध्यति ता द्वादशजाय ते तद्यद्वेतामत्र द्वादशी करोति तस्माद्दक्षि
णाता द्वादशीमस्ति संपद्यते ॥ ८ ॥ स० सी द्वस्वमहं ३ अ सीतीदामा
ताद्यत इ सिस्त ० सु ० सादयति तस्माद्योनोरतः सिक्त ० स ० मे
दतिवोव स्वादेव वीतमः इति दीप्य स्वादेव वीतमः इत्यतद्धि भूम मग्निः
अरूपंमित्य धास्पृज अश स्वदर्शतमितिय द्वा वाणष संपद्यते तोरुप
धुम मरूपं विसृज्यात दर्शतमितिदद्दशाशात्व वस्त्र्य षः ॥ ८ तः ष्ट सं
५१ पद्यन्ते ॥ ऋतवः संवत्सरो ऽग्निर्यावानग्निर्यावत्स्य मात्रा तावद्ध
संवत्सरः १

२०७२
वतिया वद्धव संवत्सरमस्ति संपद्यते तद्द्वादशीमस्ति संपद्यते द्वाद
तीहि संवत्सरो द्वादश आपो ऽर्मास्यो द्वादशाष्टका द्वादशामावास्या म
त्म ड्रि ० श द ऽस्रा द्वादशी तं दक्षिणतउदेरमाहरति दक्षिणानाम
उदाय्यात्ता रतः सिच्यतपापा अस्य तद्धियातिरधि त्विद माहु
तिरतस्मा विच्छेदाय ॥ १० ब्राह्मणं ३ अथ तत्रापत्रुपत्निनयति
द्वा अस्येद्दतं य द्विलिष्टमस्ति वितसंधीयते तद्विरवास्यातद्व
तविल्लिष्ठं ० संतानाति संदधाति ॥ १ आपो देवी रूपसृजमधुमती
यक्ष्माय प्रजाभ्यः इतिरसाद्वे मधुरसवतीरयक्ष्मायप्रजाभ्यः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्तातत्रासामासान्नाडुक्षितामोषधयःसुपिप्पलाःत्वयावाआप्या
नाडुक्षितत्तमोषधयःसुपिप्पला॥२ अथेनांवायुनासंदधातियद
अस्यैक्षत्त्रंयद्विलिष्टंवायुनाखेतत्संधीयतेवायुर्वास्यैतत्क्षत्त्रं
द्विलिष्टंसंतनोतिसंदधाति॥३ सैतवायुमतीतिरश्चादक्षिणावृत्त्यं
त्खुवायुमतीतिरश्चाप्यायांएवतत्प्राणायाहृदयंयद्विकस्समित्का
प्राणायाह्यस्याएतद्धृदयंविकसंत्याद्देवानांवरमिप्राणाथानात्य
द्धिसर्वेषांदेवानांवरतिप्राणाख्यनकुस्मेद्देववषट्कुर्वन्त्यमिति
५२ प्रजापतिर्विकस्तस्माएवैतद्दिमांवषट्करोति॥४ नादितावत्यन्याकु

त्तिरश्चिष्वाथेषु॥५ अथेनांदिशिःसंदधातिश्रीर्वाअस्यैक्षत्त्रंयद्वि
लिष्टंदिग्भिरेवैतत्संधीयतेदिशोह्यस्याएतत्क्षत्त्रंविलिष्टंसंतनोतिसं
दधातिसइमांश्चेमांश्चदिशोसंदधातितस्मादेतद्दिशोसंहितान्
प्यमांश्चेमांश्चतस्मादेवैतत्संहितइत्याथ्यतिअथ्यात्याथ्यतिदृ
णाद्भूत्त्विदेवत्रानयानयाविरत्नषडुंक्तियत्तनायुवितामतजिषत्य
ति॥५ अथहृस्त्वाजिनंचपुष्करपर्णंचसमुद्धृतिद्यौर्निर्वैपुष्करपर्णं
द्यौर्न्यानाडूतःसिक्तंसमुद्धृतितस्माद्योन्यारेतःसिक्तंसमु
द्रस्यात्सुजातोज्योतिषासहशर्मवरूथमासदत्स्वरितिसुजातो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्स्वेषाज्योतिषासमृद्धंभवेतद्रूपंयच्छ्वासीदति॥६॥अथयेनमुपन
स्यति।योनिर्वाउखात्मनक्तितस्माद्योनौरेतःसिक्तंननिषद्यतेतस्मा
त्क्रमणमुत्क्रामेद्वायुर्युंजतीमोऽञ्जनविष्टरूपाविश्वाजरत्नुअस्मा
ण्यामवेनादत्तश्चत्वायथावासःपरिक्षपायाद्वेवंपरिक्षायंपच्यतिग्नत्वा
तानुस्याक्रोबंधुः॥७॥तंपूर्वस्यन्तिवासाअग्नेविश्वरूपंसंव्यय
स्वविताअवसक्षितिवरूण्याखेयाज्ञरूपंजरवरूण्युमखेनादत्तक्रमं
यथावासःपरिक्षपायेदेवंपरिक्षपयति॥८॥अथैनमादायोत्तिष्ठत॥
५३ त्यसौवाआदित्यएषोग्निरमुंतदादित्यमुत्थापयत्युड्डुतिष्ठब्रह्म ५३

एतस्यध्वरोविश्वज्ञउदुनिष्ठस्वयज्ञियानांनदेवानांदेव्याहितिमा
तद्देवीधीस्वयानांवात्मनइन्द्रोरत्तासाहृदतांशुष्ठुक्रन्दितिविदुर्द्वनं
यव्यतासावृत्तांशुश्रुक्रन्दितित्यतद्वाग्नमाहिसुराश्विमतिरिति॥व्येतं
दारस्रुतुशत्रुस्वयआग्नयाहिबाहुस्तिरित्यतन्न॥९॥अथैनमितऊ
र्ध्वंप्रांचंप्रगृह्णात्यसौवाआदित्यएषोग्निरमुंतदादित्यमितऊर्ध्वं
प्रांचंदधाति।तस्मादसावादित्यइतऊर्ध्वःप्राङ्धीयतेऽजऊर्ध्वऊषुणऊत
यतिष्ठादेवोनसवितेतितिष्ठेवसुत्सथाबंधुरूर्ध्वोऊर्ध्वाउस्य
नितस्रव्ध्वावीयषतिष्ठत्वाजमन्त्रसानातिसदेंजितिवाग्निविर्क

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

राम
५४ यामह इतिरत्नमुख्यावा एतस्यौ जायावा एत स्मानतं ह प्ररावाकुः
प्रइज्ञातिपरावाकुः स्वपद न्तोथेन मुपावहरतितमुपावहात्यापरि
नास्तिक्षरयतितस्यापुरिबधः॥१०॥ब्राह्मणं॥४ इस॥४ तुवत्यौपश्च
नत्तिमंत्रयतात्न होणुदेवाः संतरिष्यंतः उरस्या द्वीर्यमदधुः स्याद्वि
बयत्मत अन्तरिष्यन्तुरस्या द्वीर्यं दधाति॥१ स्याश्वमत्तिमंत्रयातेसुज
न्तोवार्त्रो अस्मिराद्रस्या इतीमवैद्यावापृथिवीराहमीतायाल
षउज्ञातारात्ति न्तवारुद्विहतत्रुपधीच्चि निसर्वास्तुल्यपचारु र्छद्र
५४ नत्रुपधित्रवित्रः शिशुः पुरितामाऽस्पकृतितिचित्रावायष शुश्रः॥

पारणतुमाऽस्यकृनुतिरवावातप्रमाहुरत्या अधिकुनिकृदज्ञाइत्यु
धायावाएतस्यमातरस्यास्याणषकृतिकृदा॥८ स्वैतितदास्वविर्यंदध
ति॥२ अथरासन्तं स्मिरात्तववीइंगा आशुस्तववाजश्वंन्ति तिछिरस्यत
ववीइंगाश्वाशुश्चत्तववाजीवार्वन्तिात्यतन्पृथुर्नवसुपदस्त्रुमानःउरीष
वाहणाइतिपृथुर्नवस्तुजीमस्रुमानःपञ्चावावाहतनऽत्यतनत्रासत्त
वीर्यंदधाति॥३ अथाजं शिवान्तव प्रजारत्यामाद्धषीत्यस्त्र मंगिर
रस्यंगिरसावा अग्निराग्नयोजः शमयत्यात्वेनामतद्दृहिं सायो
साद्यावापृथिवी अन्नियोर्वामितिरिद्धमावनस्यतीनित्यतसर्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

माहिं॰सीरित्यलन्नुदजुवीर्यं दधाति॥ धत्रिस्तिरत्निमंत्रयातत्रिष्टु
दग्नियुर्वानग्नियुर्वत्यस्य मात्रातावत्ताविष्टुभ्दीर्यं दधाति॥ ५ अ
त्यनामतषांपश्च नासुपरिष्टान्ब्रयच्छाति ताद्दनामन्तेः पश्चन्तिः संतर
तिनापच्छागत्तिरश्वाविपगाबारतरदन्तदिदं॰सत्ताबाङ्गणा
नसानीत्यायाअग्निरयंपश्चवरमातदयुमग्निरिमान्यस्तृत्विनसा
हिति॥ द तमश्वस्यापरिष्टाब्रयच्छाति॥ श्वेतवाजीकनिकददहिति
श्वेतवाजीकनिकद्दग्रमानइत्यतन्नानदशा सत्तःपश्चतितद्दश्वक
५४ र्तृसुजुषिसुसतंनिरादतन्नासत्तश्चवंदधातितुरंन्नत्रिपुरीप

मापाद्यायुषःशारतितुरंनयिंपत्रश्चुंमाअस्माकुर्मणाउरायादीत्व
तश्चादनमाश्वनसंत्तरति॥ ७ अथरासनस्यवृषाग्निंहृषणंत्तरन्तिति
षावाअग्निर्हृषारासनःसवृषावृषाणांत्तरत्यपांगुर्त्सं॰ससुद्रियमित्य
पुं॰ह्वेषगर्तःसमुद्रियस्तादनं॰रासत्तनसुत्तरति॥ ८ अथापाद
त्तुनयेश्चायाहित्वीतुयरत्युवितैनवरुत्यतश्चादनेब्रह्मणासनुषे
तस्माच्छ्रोत्राद्बुर्णादियादात्ता॥ ९ अथाजुस्पर्तु॰सत्यमृतं॰सत्यमित्य
यंवाअग्निर्ऋतमसावादित्यःसत्यंयदिवासाहृतमयं॰सत्यमुभयम
त्वंद्यमग्निस्तस्मादाहृतं॰सत्यमृतं॰सत्यमितितादनमाजनसु
तुं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तरति॥१०॥त्रिभिः संतरति। त्रिवृद्दग्निर्यावानस्मियवित्यस्य मात्राताव
तिवेनामतत्संतरति त्रिभिः पुरस्तादस्ति मंत्रयतितत्स्वकृत्स्यात्कां
धुः॥११॥अथैतान्यस्तृनावर्त्तयंति तेषामजः प्रथमएतत्यथरासंतो
श्वाश्वाघातायतामस्वः प्रथमएतत्यथरासंतोथाजः क्षत्रं वाश्वतुष्टे
विश्पं वश्वहृद्युत्तुरासंतोब्राह्मणमजः॥१२॥नद्यदितायतामस्वःप्र
थमएति तस्मात्क्षत्रियंप्रथमं यंतमितरत्रयावर्णाः पश्चादनुयंसं
त्यथयदमुरश्वायतामजः प्रथमएति तस्माद्ब्राह्मणं प्रथमयंतः
५६ मितरत्रयोवर्णाः पश्चादनुयंत्यथयान्निवेतायतांनामुतोरा ए

५२

सतः प्रथमएति तस्मान्नकदाचन ब्राह्मणस्य हतिर्यस्य ...
ग्रेयपश्चादन्वितस्तस्मादेवंयंत्यपाविस्यसायायाश्रुतमणावेविल्लक
त्रणावेतोवर्णाविस्तितः पुरिशुह्णीतुनपक्रमिणोक्रुरात॥१३॥अथा
वोश्रुरुषमीक्षातग्निंपुरीष्यमंगिरस्वद्भरामइत्यग्निंपशुपश्यमग्निवद्भ
रामइत्यतत्रदेनमनद्धोत्ररुक्षणासंतरति॥१४॥तमजस्यापरि
ष्टात्स्यहृद्धान्नित्याग्नायोवाअजःस्वानेवैनामतदात्मनाध्या
वतयासंतरत्याथाब्रह्मवाअजोब्रह्मणोवैनामतत्संतरति॥१५॥
त्येनमुपावहरत्यौषधयःप्रतिमोदध्वमग्निमितंशिवमायंतमभ

न्यूत्रभुष्मा इत्यत्र हि तस्मादायतनं षिधायाबिस्यति य इत्येनायं न हि
ऽस्याहिति तास्यपाविनामतच्छमयति प्रात्यनं मादद्यऽ शेखाला
ति॰२ त्येति नाचाहि ऽ सिप्पतीत्यस्य विस्वाअनिराअमीवा निषीदं ना
अपऽस्मीतिजहीति व्यस्यन्द्विम्वाअनिराम्बामीवाम्बनिषीदं नापसं
पाप्मानं जहीत्यत्र ॥६॥ ऋषिधयः प्रत्तिष्ठन्तीतत्रुष्यवतीः सुपिप्प
ला इत्यत्र हि नासाऽसमृद्धऽरूपं यत्तुष्यवत्य सुपिप्पला समृद्धा
एन प्रतिष्ठहीतेत्यत्र दयं वागतेनविद्यः प्रजाऽसप्तदश मासस्य दि
५७ न्यायेवागन्तस्तव्यः सनातनंऽसप्तदश मासस्य इदित्यत्र ॥७॥ दा ५

मा नो

स्यामुपावहरन्ति ह्विपाद्यजमाना निर्याबानन्निर्यावन्तस्यामात्रात
वर्तविनामनुऽपावहरति तं दक्षिणतं द्रंबमुपावहरति तस्या
क्षोविधूकहतमासाहितं नरतिमुत्रेनमुपावहरत्तु वात
वोक्षितन्नि माद्धधति सिकतात्उपकीर्णास्तवंत्ति तासामा ॥ २८
धुः ॥१८॥ परिश्रितं नवात्यतं हि द्वाअविरत्नुर्वेद्धनम स्मि हरा
द्धाऽसिनाश्वानहन्त्कशितिं तस्मापतांउरंपर्वेश्रयंस्तत्येवा
अयामनांउरंपरिश्रयत्याथ्यायानिवीडस्यऽलतरदंसिरदात
त्यान्तोरतः सिद्धातायानिरूपामनक्रियात तुस्तदपि ...

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यातिरञवेवविवर्षति॥२०॥अथैनं विपाति। तद्यादेवा ... यदि
दस्यस०ंसुशुतिनामवास्मादेतद्धुवंवर्द्धि ... तस्याः
गवेनामतद्योनिः प्रजनयति॥२१॥ विपाजसा ... ना ... दानरीं
विपाजमा ... नाद्दीपमानइत्युपत द्वाधस्व ... सा ...
...तिबाधद्व सर्वान्याप्मन इत्यतस्व ... गा ... ति ...
यूरह०ंसुहवस्य प्रलीनाविल्वा गोषमागास्त॥२२॥अथ ...
... द्योदीचः प्राचः पश्च न्यञ्चउत्यथा ... नायथादेव ...
५८ तांदिशयुदीचीप्राच्यतस्यां तद्दिशि पश्येदथ तितस्माउत्तायद

वमनुष्याः पशवनुपजीवंति॥ब्राह्मणं॥५॥पर्णकषायपुनिपक्वाः एताः आपोभ
वंति। स्थेमन्नेव बहेवुपर्णकषायपुणा सोमोवेपर्णस्खंड्माऽउवेसाम एतदु वा
एकमग्निरूपमेतस्सेवाग्निरूपस्याप्त्यै॥६॥ताऽउपसृज।आपोहिष्ठामयोभुव
इतिवा वेदेवतामृग ... सा वायजुः सेदेवतासवसीदेवतानद्युजुस्ताद
ताः आपः एवेषुनिवस्तव्याः अमृतापः एक०ंरूप०ंसमदशंनताः एतास्तु
देवेतद्गुपंकरोति॥२॥अथफेनं जनयित्वा चवदधाति।श्रुदेवतस्फेनो ...
य०ंरूपमसृज्यततद्देवेतद्रूपंकरोति स यथा मेवतत्र मृद०ंसंयौति सेवमद्य
तन्वती य०ंरूपमसृज्यतेतस्मा वा एषरूपेणायेसृज्यतत्स्यां एवेनमेत
जनयति॥३॥अथाजलोमैः स०ंसृजति।स्थेमन्नेवबहेवाजलोमैरेतद्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एतद्धैवः पशुभ्यो ऽधि समभरंस्तथैवैनमयमेतत्पशुभ्यो ऽधि संभरति तद्यदज
लोमैरेवाजेहि सर्वेषां पशूनाꣳ रूपमथ यल्लोमल्लोम हि रूपं ॥४॥ मित्रः सꣳसृज्य ।
पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सहेति प्राणो वै मित्रः प्राणो वा एतदग्रे कर्मीकरोत्
सुजातं जातवेदसमयक्ष्माय त्वा सꣳसृजामि प्रजाभ्य इति सर्वाभ्य एवैनमेतद्याभ्यो
धु ॥५॥ अथैतत्त्रयं पिष्टं भवति ॥ शर्कराश्मायोरसस्तेन सꣳसृजति स्थेम्ने न्वे
व स इद्वेतेनैतावती वा इयमग्रे सृज्यत तद्यावतीयमग्रे सृज्यत तावतीमेवैनामे
तत्करोति ॥६॥ रुद्राः सꣳसृज्य पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिर इत्यसौ वा आदि
त्य एषोऽग्निरेतद्धैतद्रुद्राः सꣳसृज्य पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिरे तेषां भानुर
जस्र इच्छुक्रो देवेषु रोचत इत्येष वा एषां भानुरजस्रः शुक्रो देवेषु रोचते ॥७॥

हस्ताभ्याꣳ सꣳसृजति द्विषा युजमानो युजमानो निर्द्वा वा एतावद्वैवैनामेतत्सꣳसृ
जति ॥८॥ अथ प्रयौति सꣳसृष्टां वसुभी रुद्रैरिति सꣳसृष्टा ह्येषा वसुभि
रुद्रैश्च भवति धीरैः कर्मण्यां मृदमिति
धीरा हि ते कर्मण्या हस्ताभ्यां मृद्वीं कृत्वा सिनीवाली कृणोतु तामिति
वाग्वै सिनीवाली सेनाꣳ हस्ताभ्यां मृद्वीं कृत्वा करोत्वित्येतत् ॥९॥ सिनीवा
ली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशेति योषा वै सिनीवाल्येतद्वै योषायै स
मृद्धꣳ रूपं यत्सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा समर्धयत्येवैनामेतत् सा तुभ्यम
दिते मह्योखां दधातु हस्तयोरितीयं वा अदितिर्महीत्यस्यैतदाह ॥१०॥ उखां
कृणोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धियेति शक्त्या ह्येतां करोति बाहुभ्यां

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धि यावमातापुत्रं वुपोपस्थे साग्निं विभर्त्यागर्न्ऽ एतिमुष्यामातापुत्रेमुपस्थे विभ्रया
देवमग्निंहु॰नैविभर्त्वित्येतत् ॥११॥ त्रिभिः वृपोति त्रिवृदग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य
मात्रा तावतैवैनामेतद्वृपोति द्वाभ्याऽसृउत्सृजति तस्मा पुत्रं पशिनिको भ्रिःपुन
र्त्रेवः संवत्सरः संवत्सरोग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा तावत्तद्भवति त्रिभिर
परुपसृजति तद्द्वादश द्वादशरात्राय त्री गायत्री ओग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्य मात्रा
तावत्तद्भवत्यथो अष्टाक्षरा वाऽइयमुखेसृज्यतेत्त यावतीयमुखेसृज्यते तावतीमे
वैनामेतत्करोति ॥१२॥ ब्राह्मणम् ॥६॥ अथ म्हसिंहं मपादत्ते ॥ सोवैतंनिमंथ
यलंमन्यते मखस्य शिरोसीति मखो वै मखस्तस्यैतच्छिरः आहवनीयो वै ब
तस्य शिरः आहवनीयं यमबृ वास्तं वैष्णवदितु स्मादाह मखस्य शिरसीति ॥७॥
सैवेवा [redacted] मखस्य शिरोसीति ॥ अपत ऽ एष ऽ एतद्वृक्षौ युते यौषितो वैसुख

॥२०

तोजायमानो जायतेशासितो मुखतो जायमानो ऽजायातादुति ॥२॥ तंवषयति
वसवस्त्वा कृण्वंतु गायत्रेण छंदसांगिरस्वदित्यय ऽ ऽ पृथिवीमेतद्वस
वो गायत्रेण छंदसाकुर्वंस्तथैवैनमयमेतद्गायत्रेण छंदसा करोत्यंगिरस्वदि
ति प्राणो वा अंगिरा ध्रुवासीति स्थिरासीत्येतद्यथा प्रतिष्ठितासीति पृथिव्यसी
ति पृथिवी ह्येषा निधिं हरिया पितृजा ऽ रायस्पोषं गौपत्य ऽ सुवीर्य ऽ सजा
तिष्ट पृथिवी ह्येषानि धिं हरिया नु पितृजा ऽ रायस्पोषं गौपत्य ऽ सुवीर्य ऽ सजात
तान्यजमानायेत्येतद्वै वसवः इमं लोकं कृत्वा तस्मिंनेतामाशिषमाशासत
तथैवैतद्यजमान इमं लोकं कृत्वा तस्मिंनेतामाशिषमाशास्ते तां पादेशमादे
तथैवैतद्यजमान इमं लोकं कृत्वा तस्मिंनेतामाशिषमाशास्ते ॥ अथपूर्वमुद्धिमादधाति रुद्रा
श्चमात्री ह वाया स्येसर्वं तस्तारमुन्नयति ॥३॥ अथपूर्वमुद्धिमादधाति रुद्रास्त्वेषु
स्त्वा कृण्वंतु त्रैष्टुभेन छंदसांगिरस्वदित्यंतरिक्षं ऽ हैषऽ उद्धिस्तमेतद्रुद्रास्त्रैष्टु
भेन छंदसा कुर्वंस्तथैवैनमयमेतत्त्रैष्टुभेन छंदसा करोत्यंगिरस्वदिति प्राणो वा

अंगिराध्रुवासीति स्थिरासीत्येतदध्योऽप्रतिष्ठितासीत्यंतरिक्षमसीत्यंतरिक्षं ह्येष
द्विडीरयामयि धजा॰ रायस्पोषं गोपत्य॰ सुवीर्य॰ सजातान्यजमानायेत्येतद्वै स
ह॰ अंतरिक्षं कृत्वा तस्मिन्नेतामाशिषमाशासत तथैवैतद्यजमानोंतरिक्षं कृत्वा त
तस्मिन्नेतामाशिषमाशास्ते॰ संलिप्य स॰ स्त्रुवा॥४॥ अथोत्तरमुद्धिमादधाति॥
आदित्यास्त्वा हृ एवं जागतेन छंदसांगिरस्वदिति द्यौर्वै स॰ उद्धि समेतदादि
त्या जागतेन छंदसा कुर्वंस्तथैवैनमप्येतज्जागतेन छंदसा करोत्यंगिरस्व
दिति प्राणो वा॰ अंगिरा ध्रुवासीति स्थिरासीत्येतदध्योऽप्रतिष्ठितासीति द्यौर
सीति द्यौर्ह्येष उद्धिडीरयामपि धजा॰ रायस्पोषं गोपत्य॰ सुवीर्य॰ सजा
तान्यजमानायेत्येतद्वा॰ आदित्या दिवं कृत्वा तस्यामेतामाशिषमाशास
त तथैवैतद्यजमानो दिवं कृत्वा तस्यामेतामाशिषमाशास्ते॥५॥ अथे…

तु … नुपाकरोति। विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः … नुष्टुभेन छंदसांगि
रस्वदिति दिशो वै … यजुरेतद्वै विश्वे देवा वैश्वानरा एषु लोकेषूरवायामेतेन
चतुर्थेन यजुषा दिशोऽदधुस्तथैवैतद्यजमान एषु लोकेषूरवायामेतेन चतु
र्थेन यजुषा दिशोऽदधात्यंगिरस्वदिति प्राणो वा॰ अंगिरा ध्रुवासीति स्थिर
सीत्येतदध्योऽप्रतिष्ठितासीति दिशोऽसीति दिशो ह्येतद्यजुरुद्धिडीरयाम पि
ज॰ रायस्पोषं गोपत्य॰ सुवीर्य॰ सजातान्यजमानायेत्येतद्वै विश्वे देवा वैश्वानरा
दिशः कृत्वा तास्वेतामाशिषमाशासत तथैवैतद्यजमानो दिशः कृत्वा तास्वे
तामाशिषमाशास्ते॥६॥ तेने ते नानान्तरं त्र्यवाह्यं तृम्व करोति। तस्माद्देव … काषा
नामन्तरं त्र्यवाह्यं तृम्व दिशोऽपरिमितमेतेन करोत्यपरिमिता हि दिशः॥७॥
ताम्प्रादेशमात्रीमेवोद्धीं करोति॥ प्रादेशमात्री तिरश्चीं प्रादेशमात्री वै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रह८ हृदिप्रिद्द

गर्भे॥ जह्नुर्यो निरषां गर्भसम्मितान्त्सद्यो निकरोति॥८॥ साय दिवर्षीयसी प्रादेशा
त्स्यात्। देतेनयन्तुषाद्भसीयसी ड्डूर्वीघ्नुद्भिसीयस्पेतनवुर्षीयसी७॥९॥ सयद्येकः प्र
सुःस्यात्। एकप्रादेशां कुर्याद्ययुद्विपं वपरश्च वः स्युः पंचप्रादेशां कुर्याद्विषुम
त्री वा वीर्यं वाऽइषुर्वीर्यसंमितां वतुद्भवति पंचप्रादेशा ह स्त्वेव पुरेषु भवति॥१०॥
अथ तिरश्चीं रास्नापर्यस्यति। दिशो ह्वसै तद्देवा इमां लोकान्सुखां हत्वा दि
ग्भिः पर्यतन्व॥ थ्यैवैतद्यजमान इमांल्लोकान्सुखा हत्वा दिग्भिर्ह ७ हति दिग्भिः परि
तनोति॥११॥ नामुत्तरे वितृतीये पर्यस्यत्य त्रै रेषां ल्लोकानामंताः समायत्तितदे षो
हर॥ नां स्तृ ह ७ हति॥१२॥ अदि स्यैरास्नासीति। वरुण्या वै यत्ते रज्जुरवरुण्यामेवैनामे
तद्रास्नां कृत्वा र्यस्यति॥१३॥ अथ वतस्याऽऊर्ध्वीः करोति॥ तूष्णीमेव दिशो ह्वैवा
एतद्देवदेवा इमांल्लोकान्सुखाङ्कृत्वा दिग्भिः सर्व्वतो ह ७ हति॥१४॥ एताऽएताएत
१ ह्तथ्यैवैतद्यजमान इमांल्लोकान्सुखाङ्कृत्वा दिग्भिः सर्व्वतो ह ७

स्येनवन्त्य। तद्वाऽएताऽएतामस्तम्नुवंस्तयैवैनामेनत्स्तम्नुवंति तद्यदुत्तऽऊर्ध्वं तुदे
तुया [redacted] तिरश्च्या हवमुप्यवदतो व्वीकृदेता नि॥१५॥ तासामुयेषु स्तुनानुनयति॥
एतद्वै देवा इमांल्लोकान्सुखांह्कृत्वै तेस्तुनैः सर्वान्कामानदुहत तथैवैतद्यजमान
इमांल्लोकान्सुखां कृत्वैतै स्तुनैः सर्वान्कामांदुहे॥१६॥ सेषा गौरेवाइमेवैलोकाः उ
खेमे लोका गौ स्तस्याऽएतद्यो सेषा तिरश्ची रास्ना सा वितृतीये भवति वितृती
ये हि गौरुधः॥१७॥ तस्यै स्तनानुन्नयात्युपसस्तुनानुन्नयति सा वृत्तुस्तना भव
ति वृतुस्तना हि गौः॥१८॥ ताऽ ह्देके द्विस्तनां कुर्वंति। अथो अष्टस्तनान्त तु प्ला कु
र्यादेवेमाः कनीयस्तनाः पशवो वरीयस्तना अनुपजीवनो। सुतरा वा अस्यै
तेनुपजीवनीयतरा। हैनां तेकुर्वते यो हतेनगाऽङ्कूर्वते सुनी व्वा वि वाऽइव
नातस्मात्तथा न कुर्यात्॥१९॥ अथास्य बिलमभिपद्यते॥ दितिष्टे बिल
ऽ गृह्णाति तिसृग्वा ऽदितिस्तद्वा र नान्देवा :ह्न्त्राचायु विद्यानि र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

६३

ष्टापयंस्तथैवैनामयमेतुल्लत्वा वरमुदित्यानिष्ठापयति ॥२०॥ तां परिगृह्य निदधा
ति । महीमूषु मातरमिति महती मुषु मातरमित्येतन्ममयीयोनि
मम्ययद्दतिमन्मयी ह्येषा सो निरमे । पुत्रेभ्यः प्रायच्छदिति । अपयानित्येतद्रूप
नामदिति । इत्यादवेभ्यः पुत्रेभ्यः अपराणाय प्रायच्छत्तथैवैनामयमेतत्सत्वादेवे
भ्यः अपरणाय प्रयच्छति ॥२१॥ तां हैके तिस्रः कुर्वन्ति । त्रयो वा इमे लोका इमे लो
का उ खल्वाहुरिति वदन्तो ऽत्रान्यो ऽन्यस्यैवायं क्लृप्त्यै बदीतरामेतस्यैतेतरस्यै न
तिष्ठामो बदीतरा एतरस्यामिति न तथा कुर्याद्यो वा एष निधिः प्रथमायं
सु लोकायः पूर्वस्य द्विरतस्तिस्रं तदेव त्रयो द्यौः साथ यदेतत्तु तुर्यं यजुर्दिशमं उ४
क्तदेतावद्वा इदं सर्वं यावदिमे च लोका दिशश्च सर्वमेतत्रो पाहरदितितु इच
येद्वा इवैव इ इति रिक्तं क्रियते यजमानस्य तद्द्विषन्तं भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते ब ६२
डुमिन्नायै प्रायश्चित्तिरुत्तरस्मिन्सदन्याख्याने ॥२२॥ ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तती ६

॥२४॥ तस्यां एतस्या जुषाढां पूर्वां करोति । इयं वा अषाढेयमु वा एषा लोकानां प्रथ
मासृज्यत तामेतस्या एव मृदः करोत्येषा ह्येव लोकानामियमु महिषीं करोति
महिषी हीयं तद्धैव प्रथमा विन्ना सा महिषी ॥१॥ पादमात्री भवति प्रतिष्ठा वेषा
द इयमु वै प्रतिष्ठा त्र्यालिखिता भवति त्रिवृद्धीयम् ॥२॥ अथाषाढां करोतीमा
न्त्लोकान्करोति हि ज्योतिषः करोत्येता देवता अग्निर्वायुरादित्य एता वै
देवता हि ज्योतिस्तस्या एतस्या एव मृदः करोत्यस्य सत्त्लोकेभ्य एता देवता
निर्मिमीते यजमानः करोति त्र्यालिखिता भवति त्रिवृता ह्येता देवा ... धिदेवत
॥३॥ अथाध्यात्मम् ॥ आत्मैवास्याषाढा तामषाढां पूर्वां करोति पुरस्ताद्धीयमात्मनो
तामेतस्या एव मृदः करोत्यात्मनो ह्येवेयं वाङ्महिषीं करोति महिषी हि वाक् त्र्या
लिखिता भवति त्रेधाविहिता हि वाग्वो ऋचो यजूंषि सामान्यथो अपि दिं त्र्य
यं वा चोत्तरूपमुपाः उक्तं तामुह्वे ॥४॥ अथो एतां यां करोत्यात्मा न तत्करोत्यपि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

विश्वज्योतिषः करोति प्रजा वै विश्वं ज्योतिः प्रजा ह्येव विश्वं ज्योतिः प्रजननमेवै
तत्करोति ता एतांश्चतस्रः मृदः करोत्यात्मन एव तत्प्रजां निर्मिमीते स यत्प्रजा
नः करोति मूलमानसदात्मनः प्रजां करोत्युत्तरां हिता। करोत्युत्तरा हि
नत्युत्तरा तान्तदात्मनः प्रजां करोत्युत्तरां ह्यात्मनः प्रजां करोति त्र्यालिखिता भ
वंति त्रिवृद्धि प्रजातिः। पिता माता पुत्रोथो गर्भ उल्बं जरायु॥५॥ ता
एता यजुष्कृतायै करोति। यजुष्कृताया इतरा अनिरुक्ता एता भवन्त्यनि
रुक्ता इतराः परिमिता एता भवन्त्यपरिमिता इतराः॥६॥ प्रजापतिरे
षोग्निः। उभयम्वेतत्प्रजापतिर्निरुक्तश्चानिरुक्तश्च परिमितश्चापरिमि
तश्च तद्यद्यजुष्कृतायै करोति यदेवास्य निरुक्तं परिमितं रूपं तद
६५ स्यतेन संस्करोत्यथ या अयजुष्कृतायै यदेवास्यानिरुक्तमपरिमितं रू

पन्तदस्यतेन संस्करोति स ह वा एतं सर्वं कृत्स्नं प्रजापतिं संस्करोति य एवं वि
द्वानेतत्करोति पृथो पृष्ठायापि पिण्डं परिशिनष्टि प्रायश्चित्तिभ्यः॥७॥ अ
र्णेनाधूपयति। स्थम्मुन्वे वाश्चाकर्मणः प्रकृततायै सुद्धूपयति॥ शि
र एतद्यज्ञस्य यदुखा प्राणो धूमः शीर्षंस्तत्प्राणं दधाति॥८॥ अश्वशके
न धूपयति। प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिरग्निर्नो वा आत्मात्मानं हि
नस्ति हि। सा यदेतद्धुशान्नैव तद्विजघुषातुयामतशोहुं नेव्यु स्य० हिन
स्त्यनन्तरान्पशून्॥९॥ वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा
धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिर
स्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयतु व
रुणस्त्वा धूपयतु विष्णुस्त्वा धूपयत्वित्येताभिर्नानारूपाभिर्देवताभिर्धूपयति
॥१०॥ सप्त सप्ताकानि भवन्ति सप्तपुरुषः ... एता देवताः सर्वाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

गाः कुर्वा अपि वर्धवृत्त्व सघुसज्जसुक्षैवतक्षीषुराप वतन्नसप्राणादधा ति॥११॥ ब्राह्मणम्॥१॥ अथैनमस्याः खनति। एतद्वै देवा अबिभयुर्यद्वै नइमामिह रुक्षां सि नाष्ट्रा न हन्युरिति तस्मा इमामेवात्मानमकुर्वन्गु प्त्या आत्मात्मानं गोप्स्यतीति॥१॥ तं वा अदित्या खनति। इयं वा अ दितिर्नोवा २ आत्मात्मानं हि नस्पृहि सा येषुदन्यया देवतया खु ने द्धि स्योद्धेन॥२॥ अदितिष्ट्वा देवी॥ विश्वदेव्यावती पृथिव्याः स धस्थे अंगिरस्वत्खनत्ववट इत्यवटो हे षदेव त्वच सा वैत्यग्निरु अदितिचतुः स्वशिरेषः कूपो भवति चतस्रो वै दिशः सर्वाभ्य स्व न मेतद्दिग्भ्यः खनत्यथ पचनमवधायाषाढामेवदधाति तस्मी ६५
६५ नवता हि पूर्वां करोति॥३॥ अथोखामेवदधाति। देवानां त्वा

पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वद्दधतु खइति देवानां हैतामग्रपत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेगिरस्वद्द स्नामिरवेनामेतद्दधाति ता हता ऽ उ ष घ ष ऽ एवा ष घ यो वै देवानां पत्न ई ष द्धिमिद्धीद ऽ सर्व ऽ हित माषधि मिर वैनामतद्दधात्यधादिश्शुक्ष्या ति षावदधाति तत्स्त्रीन वा उ रु चनमवधायाभीधे॥४॥ धिषणास्त्वा देवीः। विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वदभीधतामुख इति धिषणा हैता अग्रदेवी र्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेगि रस्वदभीधिरता मिर वैनामतदभीध साहसा वा गवा वागेवं धिषणा वाचा हीद ऽ सर्वमिद्धं वाचैवैनामेतदभीधेत्या निश्रीणाति
Indira Gandhi National Centre for the Arts

यो नमाता एव उपयंति॥ ब्रुरूत्रा इह देवी॥ विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः स
धस्थे अंगिरस्वदुक्थ पयंतु रवद इति वरूत्री हे ता मय्ये देवी विश्वदेव्यावतीः
पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वदुक्थपया अनुकुस्ताभिरेवेनामेतदुक्थ पयति ता नि
हत्वा महोरात्राण्येवाहोरात्राणि वै वरूत्रयो होरात्रैर्हीदं सर्वं वृत्
महोरात्रैरेवैनामेतदुक्थपयति॥६॥ ग्नास्त्वा देवीः॥ विश्वदेव्यावतीः पृ
थिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्पचंतु रवद इति ग्ना हे ता मय्ये देवी विश्वदेव्या
वतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्पचंतु स्ताभिरेवेनामेतत्पचति ता
नि हुतानि छंदा॰स्येव छंदा॰सि वै ग्ना छंदोभिर्हि स्वर्गं लोकं ग
च्छंति छंदोभिरेवैनामेतत्पचति॥७॥ जनयस्त्वाच्छिन्नपत्रा देवी॥
विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्पचंतु रवद इति जनयो

हे ता मय्ये छिन्नपत्रा देवी विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्पचंतु स्ताभि
रेवेनामेतत्पचति ता नि हुतानि नक्षत्राण्येव नक्षत्राणि वै जनयो ये हि ज
नाः सुकृतः स्वर्गं लोकं यंति तानि ज्योती॰षि नक्षत्रैरेवैनामेतत्प
चति॥८॥ सैवेयं नत्यकेनावदधाति एकेनाभीधत्ते एकेन श्रपयत्येकेन ह्यु
खा पच्यति तस्माद्द्विः संवत्सरस्यान्नं पच्यते तानि षड् भवंति षड्वा ऋतव ऋ
तवः संवत्सरो ग्निर्वैश्वानरो वत्सरेणैवा तां वैश्वानरेण पचति॥ ऐ॥ मि
१७ त्रैतां घाति धूत्वा इति॥ मित्रो वा एतां सज्जुष्टो यन्याजरति ध्रुव हि य वाप
न्याव इति न वै मित्रः कंचन हिनस्ति न मित्रं कश्चन हिनस्ति तथा हैषाप्र
तानि हि नस्ति नाप्येतं लोपता दि...वापपखुपोद्वे हृदयेदहसो ...याः॥९॥ देवा
स्त्वा सवितोद्वपतु सविता वै प्रसविता स वित्प्रसूत एवै
नामेतदुद्वपति देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वंगुरिः सुबाहुरुत शक्त्या

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ब०प्र०प्रा०सं० २५२

वेदीसर्वे जो चक्रो वेदसर्वेदीता॥ कृष्णधर्मालाघ
सुहेतुसवित्ता॥१॥ क्षुधेनो वक्त्रो बद्धेदीति॥ त्व्यधमानाक
भ्रूणा द्विजा ग्राह कोलुलक्षमानात्खुटक्षि॥ कामुमाद्विग्राह
रक्तुल्ये नतु॥१२॥ क्षुत्सेनामुदक्ष्वति॥ त्व्यायहहती मत्तुनुत्या
म्रुलो क्राहहतड्रुदुतिष्ठ क्रवाल्लमिल्पुड तीष्ठ ह्विनत्व्युतिष्ठि
हेतेनाम॥१३॥ वानुपतिगुरु निदक्षाति॥ मिनैतान्तउ लाघुरेवद्व
तार सनामुलटीत्यनद्वंसानु किंचिद्वोधाय पुवतेतु मासुदेवाना
त्विद्विजानि मुक्तेतुल नुल्लाको मित्तुमुदा नामादघुलाकोना
२७ नावेलनुनीयते॥१४॥ क्षुरेनामाक्षुरा ती॥ यो वेदे च्ववायोकुने ९
णः देहतुनायेसुहेवाकृष्ण तृप्तिरस्तेतु यद्दः पवडत्वा प्राणः पय
गीर्वलुल्या शाद मानुषो गौरवा चक्रवाद्वीरवा यातदुपादवाति

[illegible] २४२ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ([illegible])

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] १९५२ [illegible]

[illegible] [illegible]

000995 [illegible]

[illegible]

॥ जैनि गोपालस्येदं पुस्तकं ॥ माहेश्वरि ॥

252

॥ सव कांडं पंचमस्य चतुर्थ प्रपाठकः ॥ ५ ॥

याद्दशं पुस्तकं दृष्ट्वा ता कां ३ ५ म

सव कांड पंचमं ५

॥श्रीगणेशायनमः॥ ॥ॐ॥ देवाश्चवाऽअसुराश्चोऽभयेप्राजापत्याः
पस्पृधिरे ततोसुराऽअतिमानेनैवकस्मिन्नुवयंजुहुयामे
तिस्वेष्वेवास्येषुजुह्वतश्चेरुस्तेतिमानेनैवपराबभूवुस्त
स्मान्नातिमन्येतपराभवस्यहैतन्मुखंयदतिमानः॥१॥अ ५
थदेवाः।अन्योन्यस्मिन्नेवजुह्वतश्चेरुस्तेभ्यः प्रजापतिरा

त्मानंप्रददौयज्ञोहैषामासयज्ञोहिदेवानामन्नं॥२॥तेहोचुः।कस्यनऽइदं
भविष्यतीतितेममममेत्येवनसंपादयांचक्रुस्तेहासंपाद्योचुराजिमे
वास्मिन्नजामहैसयोनऽउज्जेष्यतितस्यनऽइदंभविष्यतीतितथे
तितस्मिन्नाजिमाजंत॥३॥सबृहस्पतिः।सवितारमेवप्रसवायोपधाव
त्सविता वै देवानांप्रसवितेदंमेप्रसुवत्वत्प्रसूतऽइदमुज्जया
नीतितदस्मैसविताप्रसविताप्रासुवत्सवितृप्रसूतऽउदजय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सऽइदꣳ सर्वमन्नवत्सऽइदꣳ सर्वमुदजयत्प्रजापतिꣳ हस्फदजा
य सर्वमुद्धेवेदं प्रजापतिस्तेनैव तामेवोर्ध्वां दिशमुदक्रामत्तस्मा
दप्यवेदप्यस्य नैतोऽर्ध्वाद्ध ह स्यतेऽदिमित्येवाहुः ॥४॥ तद्धैहस्मपु
रा वाजपेयेन यजन्तेऽएतांꣳ ह स्मैवोर्ध्वां दिशमुत्क्रामंतितत
ओपाविनैव जानश्रुतेयेन प्रत्यवरूढं ततो वैवानं प्रत्यवरोहं
ति ॥५॥ तेनेंद्रो यजत सऽइदꣳ सर्वमन्नवत्सऽइदꣳ सर्वमुदज २

यत्प्रजापतिꣳ हस्फदजा यं सर्वमुद्धेवेदं प्रजापतिस्तेनैव तामेवोऽ
र्ध्वां दिशमुदक्रामत् ॥६॥ तद्धैहस्मपुरा वाजपेयेन यजंतेऽएतांꣳ हस्मै
[illegible]वोर्ध्वां दिशमुत्क्रामंतितत ओपाविनैव जानश्रुतेयेन
॥ ꣳ हस् [illegible] नरूढं ततो वैवानं प्रत्यवरोहंति ॥७॥ स यो वाजपेयेन रातंर्स०
यजते स इदꣳ सर्वं [illegible]नवति ॥ स इदꣳ सर्वमुज्जयति प्रजापति

ॐ स्रजापतिस्सर्वम्मु ह्येवेदं प्रजापतिः ॥८॥ तदाहुर्न वाजपेयेन
यजेत ॥ सर्वं वा एष इदमुज्जयति यो वाजपेयेन यजते प्रजाप
तिं ह्युज्ज यतिं सर्वमु ह्येवेदं प्रजापतिः स इह न किंचन परि
नष्टि तस्येश्वरः प्रजा पापीयसी भवितोरिति ॥९॥ तदु वैब्र नुर
जेतैवा य एवमेतं यज्ञं क्लृप्तं विद्यात्क्लृप्तो यज्ञः सामतोय ३

प्रजुह्यस्त एनं वाजपेयपुरेषा हत्वेवैतस्य बृहस्य समृद्धिर्य
देनं विद्वांस्सो वाजयंति तस्माद्यजेतैव ॥१०॥ स वा एष ब्रा
ह्मणस्यैव यज्ञः । यदेनेन बृहस्पतिरयजत ब्रह्म हि बृहस्प
तिर्ब्रह्म हि ब्राह्मणो यो राजन्यस्य यदेनेनेन्द्रो यजत क्षत्रं
हीन्द्रः क्षत्रं राजन्यः ॥११॥ राज्ञ एव राजसूयं । राजा वै राज

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सूयेनेष्ट्वा भवति न वै ब्राह्मणो राज्यायालमवरं वै राजसूयं प
रं वाजपेयं ॥१२॥ राजा वै राजसूयेनेष्ट्वा भवति ॥ संम्राड्वाज
पेयेनावरं हि राज्यं परं सांम्राज्यं कामयेत वै राजा सम्राड्भ
वितुमवरं हि राज्यं परं साम्राज्यं न संम्राट् कामयेत राजा भ ४
वितुमवरं हि राज्यं परं सांम्राज्यं ॥१३॥ स वै वाजपेयेने

ष्ट्वा संम्राड्भवति स इदं सर्वं संवृङ्क्ते स कर्मणः कर्मणः पुर
१५ स्तादेतां सावित्रीमाहुतिं जुहोति देव सवित प्रसुव यज्ञं प्र
सुव यज्ञपतिं भगायेति ॥१४॥ तद्यदेवादो बृहस्पतिः सविता
रं प्रसवायोपाधावत्सविता वै देवानां प्रसवितेदं मे प्रसुव त्व
त्प्रसूत इदमुज्जयानीति तदस्मै सविता प्रसविता प्रासुवत्

सवितृप्रसूतऽउदजयं देवमेवैषऽएतत्सवितारमेव प्रसवा
योपधावति सविता वै देवानां प्रसवितेदं मे प्रसुवत्वेति सस
तऽइदमुज्जयानीति तदस्मै सविता प्रसविता प्रसौति तत्स
वितृप्रसूतऽउज्जयति॥१५॥ तस्मादाह देव सवितः प्रसुव
यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय॥ दिव्यो गंधर्वः केतपूः केतन्नः ५

४८ पुनातु वाचस्पतिर्वाजं नः स्वदतु स्वाहेति प्रजापतिर्वै वाचस्प
तिरन्नं वाजः प्रजापतिर्नऽइदमद्यान्नं स्वदत्वित्येवैतदाह
सऽएतामेवाहुतिं जुहोत्याश्वः स्तुत्यायाऽएतद्ध्यस्यैतत्कर्मीर
ण्यं भवति प्रसन्नाऽएतं यज्ञं भवति॥१६॥ ब्राह्मणं॥१॥ अथ स्रुग
ह्णाति सर्वं वा येव तस्माद्वाऽअथ स्रुग्गृह्णात्यथैतान् ग्रहा

ता [illegible] न्गृह्णात्याग्रयणात्॥१॥ अथोक्थ
क्थान्गृह्णाति। तद्यद्देवैतैर्देवा उदजयंस्तद्देवेभ्य एतैरुज्ज
यति॥२॥ अथ षोडशिनं गृह्णाति। तद्यद्देवैतेनेंद्र उदजय
त्तद्देवेभ्य एतेनोज्जयति॥३॥ अथैतान्पंच वाजपेयग्रहान्गृह्णा ६
ति। ध्रुवसदं त्वा नृषदं मनःसदमुपयामगृहीतोसींद्राय त्वा

जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिंद्राय त्वा जुष्टतममिति सादयत्येषां
वै लोकानामयमेव ध्रुव इयं पृथिवीममेवैतेन लोकमुज्जय
ति॥४॥ अप्सुषदं त्वा॥ घृतसदं व्योमसदमुपयामगृहीतो
सींद्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिंद्राय त्वा जुष्टतम
मिति सादयत्येषां लोकानामयमेव व्योमेदमंतरिक्ष

मंतरिक्षलोकमेवैतेनोज्जयति॥५॥ पृथिविसदंत्वाऽन्तरि
क्षसदंदिविसदंदेवसदंनाकसदमुपयामगृहीतोसींद्रा
यत्वाजुष्टं गृह्णाम्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाजुष्टतममितिसाद
यत्येषवैदेवसत्त्वांन्नाकसदः एतद्वादेवलोकेष्वदेवलो
कमेवैतेनोज्जयति॥६॥ अपाँरसमुद्वयसँसूर्येसंतँ

समाहितं॥ अपाँरसस्ययोरसस्तंवोगृह्णाम्युत्तममुपयाम
गृहीतोसींद्रायत्वाजुष्टंगृह्णाम्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाजुष्ट
तममितिसादयत्येषवाऽअपाँरसोयोयंपवतेसएष
सूर्येसमाहितःसूर्यात्पवतऽएतमेवैतेनरसमुज्जय
ति॥७॥ ग्रहाऽऊर्जाहुतयः। मंतोविप्रायमतिम्॥ तेषांविशि

त्रियालोंक्योह मिषमूर्ज्जं समयच्छमुपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वाजुष्टंगृह्णाम्येषते योनिरिन्द्रायत्वाजुष्टतममितिसादय
त्यूर्ग्वैरसोरसमेवैतेनोज्जयति॥८॥तान्वाऽएतान्पंचवाज
पेयग्रहान्गृह्णातिप्रजापतिंवाऽएषउज्जयतियोवाजपेयेन
यजतेसंवत्सरोवैप्रजापतिःपंचवाऽऋतवःसंवत्सरस्यतत्प्र ८

जापतिमुज्जयतितस्मात्पंचवाजपेयग्रहान्गृह्णाति॥९॥अथ
सप्तदशसोमग्रहान्गृह्णाति।सप्तदशसुराग्रहान्प्रजापतेर्वै
वाऽएतेऽन्धसीयत्सोमश्चसुराचततःसत्यंश्रीर्ज्योतिःसो
मोऽनृतंपाप्मातमःसुरैतेऽएवैतदुभेऽअन्धसीउज्जयतिस
र्वंवाऽएषइदमुज्जयतियोवाजपेयेनयजतेप्रजापतिंह्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

जापतिस्सर्वमुह्येवेदंप्रजापतिः॥१०॥ सप्त सप्तदशा॥ सोमग्रहा
न्गृह्णाति सप्तदशो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञः स यावानेव
यज्ञो यावत्यस्य मात्रा तावतैवास्यैतत्सत्यं श्रियं द्योति
प्रजापतिः॥११॥ अथ षु सप्तदशा॥ सुराग्रहान्गृह्णाति॥ सप्त ६
दशो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञः स यावानेव यज्ञो यावत्य

पुरोहमेवान्यं पश्चाद्धमन्यं॥१५॥ अथ यत्र पूर्वया द्वारा वस
तीवरीः प्रपादयंति तदपरया द्वारा नेष्टा परिस्रुतं प्रपादयति
दक्षिणतः पात्रा॥ एप स्पव हरंति पुरोहमेव प्रत्यङ्ङासीनो ध्वर्युः
सोमग्रहान्गृह्णाति पश्चाद्धं प्राङासीनो नेष्टा सुराग्रहांसो
मग्रहमेवाध्वर्युर्गृह्णाति सुराग्रहं नेष्टा सोमग्रहमेवाध्वर्युर्गृ

॥२

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ह्णाति सुराग्रहं नेष्टैवमेवैनावन्योन्या संगृह्णीतः ॥१६॥ नप्रसंवमु
द्दमध्वर्युः। सोमग्रहमतिहरति न प्रांचमदनेष्टा सुराग्रहं स्ये
तिष्ठतमश्वसं स्त्जावेति ॥१७॥ उपर्युपर्येवाद्दमध्वर्युः। सोम
ग्रहं धारयत्यधोधो नेष्टा सुराग्रहं संपृचौ स्थः सं मा भद्रे
ण पृंक्तमिति निलांपमितिज्ञवावेति तौ पुनर्विहरतो विपृचौ स्थो ११

वि मा पाप्मना पृंक्तमिति तद्यथेषीकां मुंजाद्विवृहेदेवमेनं
सर्वस्मात्पाप्मनो विवृहतस्तस्मिन्न तावच्चनैनो भवति या
वत्तृणाग्रस्याग्रं तौ सादयतः ॥१८॥ अथाध्वर्युः हिरण्यपात्रेण
मधुग्रहं गृह्णाति तं मध्ये सोमग्रहाणां सादयत्यथ पयो ग्रहं
गृह्णात्यथ ध्रुवं मध्ये तौ सोमग्रहानुत्तमे स्तोत्र स वि

जां वमसेप्रुप्यवनीयज्जुहृति तान्नदयंत्यथ माध्यंदिने सव
नेमधुग्रहस्य वसुरायहाणां वा घ्नंतस्यात॥१६॥ ब्राह्मणं॥२॥॥
आग्नेयमग्निष्टोमऽ आलभन्ते अग्निर्वाऽ अग्निष्टोमोग्निष्टोमु
मेवैतेनोज्जयत्यैंद्राग्नमुक्थेभ्यऽ आलभन्तऽ ऐंद्राग्नानि वाऽउ
क्थान्येवैतेनोज्जयत्यैंद्रं षोडशिनऽ आलभन्तऽ इंद्रो वै षोडशी १२

षोडशिनमेवैतेनोज्जयति॥१॥ सारस्वतं सप्तदशाय स्तोत्रा
यालभन्ते तोतुदेतदुनतियत्रे सतिरात्रे रूपं क्रियते प्रजाप
तिर्वाऽ एषऽ उज्जयति यो वाजपेयेन यजते संवत्सरो वै
प्रजापतिस्तदेतेन सारस्वतेन रात्रिमुज्जयति तस्मादेत
दनतिरात्रे सतिरात्रे रूपं क्रियते॥२॥ प्रथमरात्र्यऽ उज्जोषु नः

वशां पृश्निमालभन्ते ऽइयं वै वशा पृश्निर्यदिदमस्यां मूलि वा
मूलं चान्नाद्यं प्रतिष्ठितं तेनेयं वशा पृश्निरन्नं वा ऽएष ऽउज्जय
ति यो वाजपेयेन यजते न्नपेयं ह वै नामैतद्यद्वाजपेयं य इ
मां विमस्तोन्नं विच्छिन्नाऽउज्जेषं स्याऽइत्स्फुजित्याऽएवं तु वैदेहो
ऽउज्जेष वस्तौ याऽस्यानुवाक्यं यद्यज्जेष वस्तोनु विदेदपि यः १२

एवं केचनमारुत्यौ स्यातां तु वैदेहो ऽएव वशा पृश्निर्यदि वशां पृ
श्निं विंदेदपि यैदकां वशा स्यात्तां ३॥ तस्या ऽपा हत्वा यत्र
होतामाहेंद्रं ग्रहमनुशंसति तदस्यै वपया प्रचरेयुरेष वा
इन्द्रस्य निष्केवल्यो ग्रहो यन्माहेंद्रोऽप्यस्यैतन्निष्केवल्यमेव स्तो
त्रं निष्केवल्यं शस्त्रमिंद्रो वै यजमानस्तन्मध्यतऽएवैतद्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ऊमाने व्वीर्यं दधाति तस्मादस्याऽ आत्र व्वपया प्रवरेयुः ॥४॥
द्वे धमवदानानि श्रपयंति । ततो द्वीनां कुकामुपस्तीर्ये द्विर्हिरव
द्यति स हृदन्निधारयति प्रत्यनक्त्यवदानान्यथोपस्तृति स्रु
स्रुच्यदो वद्यति द्विस्तन्निधारयति न प्रत्यनक्त्यवदानानि । तद्य
दद्वीनां द्विर्हिरवद्यति तथैषा स्स्नात्मवत्याय पदे तैः प्रचरति २४

श्रौते सु ... पक्षपया

ऽनेन देवीं विश्रामुज्जयत्यथाद्वीनि मानुष्यैर्विश्राऽउपहरति तेनो
मानुषीं विश्रामुज्जयति ॥५॥ तदु तथा न कुर्यात । क्षत्रति वाऽएष
मोघ यद्रु पथ्याच्छ्यऽएवं करोति । तस्मादु त्रैवेतरेषां पशूनां वपा
भिः प्रचरंति तदेवैतस्यै वपया प्रवरेयुरेकधावदानानि
श्रपयंति न मानुष्यै विश्राऽउपहरति ॥६॥ अथ समुद्यताधा

जापत्यान्पशूनालभते॥ ते वै सर्वे रूपरा भवंति सर्वे श्यामाः प्र
वैतुपराः प्रजापतिं वाऽएषऽउज्जयति यो वाजपेयेन यजते
न्नं वै प्रजापतिः पशुर्वाऽअन्नं तत्प्रजापतिमुज्जयति सोमो वै
प्रजापतिः पशुर्वै प्रत्यक्षं सोमस्तत्प्रत्यक्षं प्रजापतिमुज्जय
ति सप्तदश भवंति सप्तदशो वै प्रजापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जय २५

ति॥ ७॥ ते वै सर्वे रूपरा भवंति पुरुषो वै प्रजापतेर्नेदिष्ठं सो
यं रूपरो विषाणस्तूपरो वाऽअविषाणः प्रजापतिः प्राजाप
त्याऽएते तस्मात्सर्वे रूपरा भवंति॥ ८॥ सर्वे श्यामाः। द्वे वै श्या
मस्य रूपे शुक्लं चैव लोम कृष्णं च द्वंद्वं वै मिथुनं प्रजननं प्र
जननं प्रजापतिः प्राजापत्याऽएते तस्मात्सर्वे श्यामा भवंति॥ ९॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सर्वे मुष्कराः । प्रजननं वै मुष्करः प्रजननं प्रजापतिः प्राजापत्याऽ
एते तस्मात्सर्वे मुष्करा न वंति दुर्वेदाऽ एवꣳ समृद्धाः पशवो
न यद्येवꣳ समृद्धान्विदेदपि कतिपयाऽ एवैवꣳ समृद्धाः स्युः स
वै मुष्करो वेदं प्रजापतिः ॥१०॥ तद्धैके । ब्राह्मऽ उत्तममालभंते यु
ष्टिवै प्रजापतेः परमुस्तिघागेवं तदेतद्धावमुज्ञायामऽ इतिब्रू १८

दंतस्तदुतघ्नानज्ञयात्सर्वं वाऽइदं प्रजापतिर्यदिमे लोका यदि
दं किंच सायदेवैषु लोकेषु वाग्वदति तद्धावमुज्ञायति तस्मा
दुतन्नाद्रियेत ॥११॥ तेषामावृतां पुत्रमैत्रावरुणो वामदेव्य
मनुशꣳसति तदेषां वपाभिः प्रचरेयुः प्रजननं वै वामदेव्यं
प्रजननं प्रजापतिः प्राजापत्याऽ एते तस्मादेषामुत्र वपाभिः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्रवरेयुः॥१२॥ अथेष्ट्वा ऽअनुयाजान्यजन्ति॥ अकृदेस्त्वा वाव्यै
षाᳫं हविर्भिः प्रवरंति सोतातो वि प्रजापतिस्त्वदं ततु एवैतस्य
ज्ञापतिमुज्ज्ञयस्य य यत्सुरा प्रवरेद्यथा यमध्वनमेषां स्या
त्तेगत्वासक्त ततः स्यादेवंतत्तस्मादेषामत्र हविर्भिः प्रवरंति
स्मातद्गुतद्यानकुर्यात्तद्धलति वाऽएष योयज्ञपथादेत्येति ९७

ता ऽएष यज्ञपथाद्य ऽएवं करोति तस्माद्यत्रैवैतरेषां पशू
नां वपाभिः प्रवरंति तदेवैतेषां वपाभिः प्रवरेयुर्यत्रैरवत
रेषां पशूनाᳫं हविर्भिः प्रवरंति तदेवैतेषाᳫं हविषा प्रवरेयु
रेकानुवाक्या न वत्स्येकायाज्यैकदेवत्या हि प्रजापतय ऽइत्य
पाᳫं स्नुक्ताच्छागानाᳫं हविषोनुब्रूहीति प्रजापतय ऽइत्येवो

पा॒ॐ शूरकाणां गानाॐ हविः प्रस्थितं प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति॥
१४॥ ब्राह्मणं॥३॥ तं वै माध्यंदिने सवनेऽभिषिंचति॥ माध्यंदिने
सवन ऽआहितं भवत्येष वै प्रजापतिर्य ऽएष यज्ञस्तायते य
स्मादिमाः प्रजाः प्रजाता ऽएतम्वेवाप्येतर्ह्यनु प्रजायंते तन्म
ध्यत ऽएवैतत्प्रजापतिमुज्जयति॥२॥ अगृहीते माहेंद्रे। एष २६

वा ऽइंद्रस्य निष्केवल्यो ग्रहो यन्माहेंद्रोऽप्यस्यैतन्निष्केवल्यमे
व स्तोत्रं निष्केवल्यं शस्त्रमिंद्रो वै यजमानस्तदेनं स्व
ऽएवायतनेऽभिषिंचति तस्मादगृहीते माहेंद्रे॥२॥ अथ रथ
मुपावहरति। इंद्रस्य वज्रोऽसीति वज्रो वै रथ ऽइंद्रो वै यजमा
नस्तस्मादाहेंद्रस्य वज्रोऽसीति वाजसा इति वाजसा हि रथा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्त्वया यं वाजᳫं सेदित्यन्नं वै वाजस्त्वयायमन्नमुज्जयत्वि
त्येवैतदाह॥४॥ तं धूर्गृहीतमं तर्वेद्यभ्यववर्त्तयति॥ वाजस्यनु
प्रसवे मातरं महीमित्यन्नं वै वाजोन्नस्यनु प्रसवे मातरं मही
मित्येवैतदाहादितिं नाम वचसा करामहे इतीयं वै पृथिव्य २९
दितिस्तस्मादाहादितिं नाम वचसा करामहे इति यस्या

मिदं विश्वं भुवनमाविवेशेति यस्याᳫं हीदᳫं सर्वं भुवनमा
विष्टं तस्यां नो देवः सविता धर्म साविषदिति तस्यां नो देवः
मा सविता यजमानᳫं सुवतामित्येवैतदाह॥५॥ अथाप्स्वानडु
रं स्नुकृति। स्नपनायाम्भवनीयमानो स्वपिताछोदानीमं
तावँन्नोहवा ऽ अग्रेश्वः संबभूवसोऽश्वः संबभूव सर्वःस

मन्त्रवदसर्वोहिवैसमन्त्रवत्तस्मात्तस्सर्वैःपद्भिःप्रतितिष्ठ
त्येकैकमेवपादमुत्क्ष्यतिष्ठतितद्यद्देवास्यपात्रास्वहीयत
तेनैवैनमेतत्समर्द्धयतिस्वस्त्यंकरोतितस्मादस्यानङ्गिरस्तु
द्धतिस्वपनायाञ्चवनीयमानांस्त्रपितान्वोदानातान्॥५॥ २०
सोम्फद्धति।अस्वंतरम्तमस्तुनेषजमपामुतप्रशस्त्ति

घस्वान्नवतवाज्ञिनःइत्यनेनापिदेवीरापोयोवऊर्मिःप्रतू
र्त्तिःककुन्मान्वाजसास्तेनायंवाजंसेदित्यत्रंविवाजस्ते
नोयमन्नमुज्झयविश्वेवितदाह॥६॥अथरथंयुनक्ति।सदा
द्दिणायुग्ममेवाग्रेयुनक्तिसव्यायुग्यंवाअग्रेमानुषेषै
वंदेवत्रा॥७॥सयुनक्ति॥वातोवामनोवेतिनवैवातात्किं

वनाशीयोस्तिन मनसः किं वनाशीयोस्ति तस्मादाह वातो वा
मनो वेति गंधर्वाः सप्तविंशतिः। तेऽअग्रेश्वमयुंजन्निति गं
धर्वा ह वाऽअग्रेश्वं युयुजुस्तद्येग्रेश्वमयुंजंस्ते वायुंजन्नित्ये
वैतदाह तेऽअस्मिंजवमादधुरिति तद्येऽस्मिंजवमादधुरिति
तद्येस्मिंजवमादधुस्ते वाऽअस्मिंजवमादधन्नित्येवैतदाह॥८॥ २१

अथ सव्यायुग्यं युनक्ति। वातरंहा भव वाजिन्युज्यमानऽइ
ति वातजवो भव वाजिन्युज्यमानऽइत्येवैतदाहेंद्रस्येव दक्षि
णः श्रियैधीति यथेंद्रस्य दक्षिणः श्रियैवं युज्यमानः श्रि
यैधीत्येवैतदाह युंजंतु त्वा मरुतो विश्ववेदसऽइति युंजंतु त्वाऽदे
वाऽइत्येवैतदाह। आ ते त्वष्टा पत्सु जवं दधात्विति नात्र तिरोहि

तमिवास्यथयद्दक्षिणाप्राष्टिंयुनक्तिसव्याप्राष्टिंवाऽअयेमानुषेष्वैवंदेवत्रा॥९॥सयुनक्तिऊर्वोयस्तेवाजिन्निहितोगुहायःश्येनपरीत्तोऽअचरत्स्ववातऽइतिऊर्वोयस्तेवाजिन्नप्यन्यत्रापनिहितस्तेनन ऽइमंयज्ञंप्रजापतिमुज्जयेत्येवैतदाहालन नो वाजि
वलेनवाजतिश्च नवसमनेवपारयिष्णुरित्यनंवैवाजोन्नति २२

नो

श्चनऽएधास्मिँश्च यज्ञोदवसमनऽइमंयज्ञंप्रजापतिमुज्जयेत्येवैतदाह॥१०॥ अर्द्धप्रपा० पद्दी॥ तेवाऽएतऽएवत्रयोयुक्ताभवति॥ त्रिवृद्धिदेवानांतद्धिदेवत्राधिप्राष्टियुगऽएवचतुर्थोन्वेतिमानुषोहिसतंयत्रदासम्भवतितच्चतुर्थमुपयुज्यददातितस्मादपीतरस्मिन्यज्ञऽएतऽएवत्रयोयुक्ता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्नवंतित्रिवृद्धिदेवानांतद्धिदेवत्राधिप्राप्स्युगऽएवचतुर्थो
नवतिमानुषोहिसतंयत्रदास्यन्नवतितत्रर्थमुपयुज्यद्धो
ति॥२१॥अथबार्हस्पत्यंचरुन्नैवारंसप्तदशशरावंनि
र्वपति॥अन्नंवाऽएषऽउज्जयतियोवाजपेयेनयजतेन्न
पेयंहवैनामैतद्यद्वाजपेयंतद्यदेवैतदन्नमुदजैषीत्तदे २३

ते
वास्माऽएतत्करोति॥२२॥अथयद्बार्हस्पत्योभवति।बृहस्पति
र्ह्येतमग्रऽउदजयत्तस्माद्बार्हस्पत्योभवति॥२३॥अथयन्नैवा
रोभवति।ब्रह्मवैबृहस्पतिरेतेवैब्रह्मणापच्यंतेयन्नीवा २
रास्तस्मान्नैवारोभवतिसप्तदशशरावोभवतिसप्तद
शोवैप्रजापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जयति॥२४॥तमध्वानवघ्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वयति॥ब्राह्मिनऽइतिब्राह्मिलोहिब्रास्तस्मादाहब्राह्मिनऽइ
निघाहितऽइत्यन्नंविब्राह्मोऽन्नह्मिवऽइत्येवैतदाहब्राह्मः स
रिष्यंतऽइत्याह्मिं हिसरिष्यंतोन्नवंतिबृहस्यतेभोगमव
ह्मिघ्नतेतिबृहस्यतेर्वैभागोमवतितस्मादाहबृहस्यते
र्भागमवऽह्मिघ्नतेतितद्यदस्मानवघापयतीममुज्झयानी २४
तितस्माद्यऽअस्मानवघापयति॥२५॥ ब्राह्मणं॥४॥॥तद्य
दाहिंधावंतिइममेवैतेनलोकमुज्झयन्त्यथयद्ब्रह्मारथव
क्रेसामगायतिनान्निदघ्नऽउद्धितंतरिक्षलोकमेवैतेमो
ज्झयन्त्यथयद्यूपंरोहतिदेवलोकमेवैतेनोज्झयतितस्मा
द्वाऽएतत्त्रयंक्रियते॥१॥ सब्रह्मारथवक्रमधिरोहति॥ना

त्रिदध्याउद्धितंदेवस्याहं सवितुः सवेसत्यसवसोबृह
स्पतेरुत्तमंनाकंरुहेयमितियदिब्राह्मणोयजतेब्रह्महि
बृहस्पतिर्ब्रह्महिब्राह्मणः॥२॥ अथयदिराजन्योयजतेदे
वस्याहं सवितुः सवेसत्यसवसऽइंद्रस्योत्तमंनाकंरु
हेयमितिक्षत्रंहीन्द्रः क्षत्रंराजन्यः॥३॥ त्रिः सामानिगा २५

यति। त्रिरभिगीयावरोहतिदेवस्याहं सवितुः सवेसत्य
प्रसवसोबृहस्पतेरुत्तमंनाकमरुहमितियदिब्राह्मणो
यजतेब्रह्महिबृहस्पतिर्ब्रह्महिब्राह्मणः॥४॥ अथयदिरा
जन्योयजते। देवस्याहं सवितुः सवेसत्यप्रसवसऽइं
द्रस्योत्तमंनाकमरुहमितिक्षत्रंहीन्द्रःक्षत्रंराजन्यः॥५॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अथसप्तदशदुंदुभीननुवेद्यंतꣳसंमिन्वंति। प्रतीच्याग्नीध्रंप्रजा
पतिर्वा एष उज्जयति यो वाजपेयेन यजते वाग्वै प्रजापतिरेषा वै प
ग्या रमा वाग्या सप्तदशानां दुंदुभीनां परमामेवैतद्वाचं परमं प्रजाप
तिमुज्जयति सप्तदश भवंति सप्तदशो वै प्रजापतिस्तत्प्रजापति
मुज्जयति॥६॥ अथैतेषां दुंदुभीनाम् एकं यजुषाहंति तत्सर्वेय २६

जुषाहता भवंति॥७॥ स आहंति। बृहस्पते वाजं जय बृहस्पतये
वाचं वदत बृहस्पतिं वाजं जापयतेति यदि ब्राह्मणो यजते ब्र
ह्म हि बृहस्पतिर्ब्रह्म हि ब्राह्मणः॥८॥ अथ यदि राजन्यो यजते।
इंद्र वाजं जयेंद्राय वाचं वदतेंद्रं वाजं जापयतेति क्षत्रꣳहीन्द्रः
क्षत्रꣳराजन्यः॥९॥ अथैतेष्वाजिसृत्सु रथेषु पुनरासृतेष्वेते
जे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षांडुंदुभीनामेकंयजुषोपावहरतितत्सर्वंयजुषोपावहृताभ
वंति॥१०॥सऽउपावहरति।एषावःसासत्यासंवागभूद्यया
बृहस्पतिंवाजमजीजपताजीजपतबृहस्पतिंवाजंवनस्पत
योविमुच्यध्वमितियदिब्राह्मणोयजतेब्रह्महिबृहस्पतिर्ब्र
ह्महिब्राह्मणः॥११॥अथयदिराजन्योयजते।एषावःसासत्या २१

संवागभूद्ययेन्द्रंवाजमजीजपताजीजपतेन्द्रंवाजंवनस्पतयो
विमुच्यध्वमितिक्षत्रंहीन्द्रःक्षत्रंराजन्यः॥१२॥अथद्वेहं
तारौराजन्यऽउदंसृदशप्रव्याधान्प्रविध्यतियावान्वाऽए
२ श्रू कःप्रव्याधस्तावांस्तिर्यङ्प्रजापतिरथयावत्सप्तदशप्रव्या
धास्तावान्वक्रुजापतिः॥१३॥तद्यद्राजन्यःप्रविध्यति।एष

वैप्रजापतेः प्रत्यक्षतमां यद्राजन्यस्तस्मादेकः सन्बहूनामी
ष्टे यद्वेवचतुरक्षरः प्रजापतिश्चतुरक्षरो राजन्यस्तस्माद्रा
जन्यः प्रविध्यति स यदब्राह्मणा धान्प्रविध्यति स यद्यो वैप्र
जापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जयति॥१४॥ अथयंयजुषायुनक्ति॥
तंयजमान आतिष्ठति देवस्याहꣳसवितुः सवेसत्यप्रसव २८

सोबृहस्पतेर्वाजजितोवाजंजेषमिति॥१५॥ तद्यथैवादोबृह
स्पतिः। सवितारंप्रसवायोपाधावत्सविता वैदेवानांप्रस
वितेदंमेप्रसुवत्वत्प्रसूतउदजयानीति तदस्मैसविता
प्रसविताप्रासुवत्तत्सवितृप्रसूतउदजयदेवमेवैषएत
त्सवितारमेवप्रसवायोपधावति सवितावैदेवानांप्रसवि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ॐ

तेदंमेप्रसुवब्वंतप्रसूतइदमुज्जयानीतितदस्मैसवितापस्रसविताप्रसौतितत्सवितृप्रसूतऽउज्जयति॥२६॥अथयदध्वर्योःअंतेवासीवाब्रह्मचारीवैतद्यजुरधीयात्सोवाग्स्नायन्वावाचयतिवाजिनऽइतिवाजिनोह्यश्वास्तस्मादाहवाजिनऽइतिवाजजितऽइत्यन्नंवैवाजोन्नजितऽइत्येवैतदाहाध्व २९

नस्कभ्नुवंतइत्यध्वनोहिस्कभ्नुवंतोधावंतियोजनामिमानाऽइतियोजनशोहिमिमानाऽअध्वानंधावंतिकाष्ठांगछतेतियथैनानंतरानाष्ट्रस्थाः ६ स्सिनहिंस्युरेवमेतदाहधावंत्याजिम्घ्नंतिदुंदुभीनत्रिसामगायति॥२७॥अथैतान्याजगतान्यांजुहोतिवानुवामंत्रयतेयदिजुहोतियद्यनुमंत्रयतेसमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नऽएवबंधुः॥१८॥स जुहोति।एषस्य वाजी।क्षिपणिंतुरण्यति ग्री
वायां बद्धोऽअपिकक्षऽआसनि॥क्रतुं दधिक्राऽअनुसंतवीत्वत्
पथामंकांऽस्यन्वापनीफणत्स्वाहा॥१९॥उतस्म।अस्य
द्रवतस्तुरण्यतः पर्णंनवेरनुवातिप्रगर्द्धिनः॥श्येनस्येवध्रज
तोऽअंकसंपरि दधिक्राव्णः सहोर्जातरित्रतः स्वाहेति॥२०॥अ २०

थोत्तरेण त्रिकेणाजुहोतिवानुवामंत्रयते द्वयंतद्यस्माज्जुहोति
वानुवामंत्रयतेयदिजुहोतियद्यनुमंत्रयतेसमानऽएवबं
धुरेतानेवैतदश्वांधावतऽउपवाजयत्येतेषुवीर्यंदधाति
तिस्रोवाऽइमाः पृथिव्याऽइयमहैका द्वेऽअस्याः परेताऽए
वैतदुज्जयति॥२१॥सोनुमंत्रयते।शंनोभवंतुवाजिनोहवे

षुदेवतातामितद्रवः स्वर्काः॥जंभयंतोहिंवृकꣳरक्षाꣳसि
सनेम्यस्मद्युयवन्नमीवाः॥२२॥तेनोऽअर्वंतः।हवनश्रु
तोहवंविश्वेशृण्वंतुवाजिनोमितद्रवः।सहस्रसामेधसा
मेधसातासनिष्यवोमहोयेधनꣳसमिथेषुजभ्रिरे॥२३॥
वाजेवाजेऽवत।वाजिनोनोधनेषुविप्राऽअमृताऽऋतज्ञाः। ३१

अस्यमध्वःपिबतमादयध्वंतृप्तायातपथिभिर्देवयानैरिति॥
॥२४॥अथबार्हस्पत्येनचरुणाप्रत्युपतिष्ठते।तमुपस्पृश
यो त्यन्नंवाऽएषऽउज्जयतिवाजपेयेनयजतेन्नपेयꣳहवैनामै
तद्यद्वाजपेयंतद्यदेवैतदन्नमुदजैषीत्तेनैवैतदेतांगतिंग
त्वासꣳस्पृशतेतदात्मन्कुरुते॥२५॥सउपस्पृशति।आमा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वाजस्यप्रसवोऽजगम्यादित्यन्नंवैवाजोऽन्नस्यप्रसवो
ऽजगम्यादित्येवैतदाहेमेद्यावापृथिवीविश्वरूपेइतिद्यावा
पृथिवीहिप्रजापतिः रामागंतांपितरामातराचेतिमातेवच
हिपितेवचप्रजापतिरामासोमोऽमृतत्वेनगम्यादिति
सोमोहिप्रजापतिः॥२६॥तमश्वानवघ्रापयति॥वाजिन ३२

इतिवाजिनोह्यश्वास्तस्मादाहवाजिनइतिवाजजितइत्य
न्नंवैवाजोऽन्नजितइत्येवैतदाहवाजंससृवांसइतिस
रिष्यंतइतिवाऽअथऽआहसरिष्यंतइवहितर्हिभवंस
त्यत्रससृवांसइतिससृवांसइवह्यत्रभवंतितस्मा
दाहससृवांसइतिबृहस्पतेर्भागमवजिघ्रतेतिबृहस्प

तेहविषश्चागोभवतितस्माद्दाहबृहस्पतेश्चागमवरिष्ठेतेतिनि
मृज्जानाऽइतितद्यजमानेद्वाय्यैदधातितद्यदस्थानवघ्रापय
तीमसुज्ज्यानीतिवाऽअग्रेवघ्रापयत्यथात्रेमसुदजैषमि
तितस्माद्वाऽअस्थानवघ्रापयति॥२७॥अथैतेषामाङ्गिरसता
ंरथानां।एकस्मिन्वैश्योवाराजन्योवापाप्मिष्ठितोभवतिस ३३

ह्रुदेरुत्तरायांश्रोणाऽउपविशत्यथाध्वर्युश्चयजमानश्च
पूर्वयाद्वारामध्वर्युहमादायनिष्क्रामतस्रुजघनेनशालांप
र्यस्तंवैश्यस्यवाराजन्यस्यवापाणावाधत्तोघनेनपर
याद्वारासुरायहानादायनिष्क्रामतिसजघनेनशालांपर्य
त्यैकंवैश्यस्यवाराजन्यस्यवापाणावादधदाहानेनतः

× ४ हिरण्यपात्रं मधुमधुग्रहं ब्राह्मणो ददाति तं ब्राह्मणो ददन्नूतनमापुरात्मैव नैव तᳪस्याप्नु ४

इमं निश्रीणाऽमीति सत्यं वै श्री र्ज्योतिः सोमो ऽनृतं पाप्मा तमः सु
रा सत्यमेवैतच्छ्रियं ज्योतिर्यजमाने दधात्यनृतेन पाप्मना त
मसा व्यैनं पवित्रमतितैः स यं ज्ञो गं कामयते तं कुरुते यथेतᳪस ×
× हिरण्यं तेन स यं ज्ञो गं कामयते तं कुरुते ॥ २८ ॥ ब्राह्मणं ॥ ३ प्रपा
ठः ॥ ॥ अथ स्रुवं चाऽपविलापनीं चादाय । आहवनीयमभ्ये ॥ ३५

त्तिस ऽएता द्वादशाप्तीर्जुहोति वा व्वावयति वा यदि जुहोति
यदि व्वावयति समान ऽएव बंधुः ॥ २ ॥ स जुहोति । आपये
स्वाहा स्वापये स्वाहा ऽपिजाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा व्वसवे
स्वाहा ऽहर्पतये स्वाहा ऽन्हे मुग्धाय स्वाहा मुग्धाय वैनᳪशिना
य स्वाहा व्विनᳪशिन ऽआन्त्यायनाय स्वाहा ऽन्त्याय भौव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नायस्वाहाभुवनस्यपतयेस्वाहाधिपतयेस्वाहेत्येताद्वाद
शाहुतीर्जुहोतिद्वादशवैमासाःसंवत्सरस्यसंवत्सरःप्रजाप
तिःप्रजापतिर्यज्ञस्तद्यैवास्याप्तिर्यासंपत्तामेवैतदुज्ञयति
तामात्मन्कुरुते॥२॥अथषड्ढुतीः।जुहोतिवावाचयतिवा
यदिजुहोतियदिवाचयतिसमानऽएवबंधुः॥३॥सवाचय ३५

ति॥आयुर्यज्ञेनकल्पतांप्राणोयज्ञेनकल्पतांचक्षुर्यज्ञेनकल्प
तांश्रोत्रंयज्ञेनकल्पतांपृष्ठंयज्ञेनकल्पतांयज्ञोयज्ञेनक
ल्पतामित्येताःषड्ढुतीर्वाचयतिषड्वाऽऋतवःसंवत्सरस्य
संवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिर्यज्ञस्तद्यैवास्याप्तिर्यासंप
त्तामेवैतदुज्ञयतितामात्मन्कुरुते॥४॥अथाप्त्यिरूपोन्नवति॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रमग्नेश्छंदो देवलोकमेवैतेनोज्जय
ति सप्तदश्याग्निर्वा सोऽग्निर्यूपो द्वे रशिती वा द्विरशितो वा भवति स
प्तदशो वै प्रजापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जयति ॥५॥ गोधूमं चषालं
भवति पुरुषो वै प्रजापतेर्नेदिष्ठं सोऽयमन्नगते वै पुरुषस्यौ
षधीनां नेदिष्ठं मांसं यद्गोधूमास्तेषां वृगस्तिमनुष्यलोकमेवै ३८
ते

तेनोज्जयति ॥६॥ गर्त्तं खात्वा न्युप्योतीद्धग्रामो भवति पितृदेवत्यो
वै गर्त्तः पितृलोकमेवैतेनोज्जयति सप्तदशारत्निर्भवति स
त प्तदशो वै प्रजापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जयति ॥७॥ अथ नेष्टा प
त्नीमुदानेष्यन् कौशं वासः परिधापयति कौशं वा चंडात
कमंतरं दीक्षितवसनाद्यज्ञस्य वा एष यज्ञस्य यत्पत्नी

तामेतस्प्राचीयज्ञंप्रसादयिष्यन्भवत्यस्ति वै पत्न्याऽअमेध्यं
यदवाचीनंनाभेस्तेनमेध्यावेदस्तद्यदेवास्याऽअमेध्यंतदे
वास्याऽएतद्वेनमेध्यंकृत्वाथैनांप्राचींयज्ञंप्रसादयतित
स्मान्नेष्टापत्नीमुदानेष्यक्षौमंवासःपरिधापयतिक्षौमंवा
वंडातकमंतरंदीक्षितवसनात्॥८॥अथ[redacted]निश्र ३७

यत्तांनिश्रयति।सदक्षिणतऽउदङ्ङोहेदुत्तरतोवादक्षिणाद्दक्षि
णातस्त्वेवादङ्ङोहेत्तथाह्युदग्भवति॥९॥सरोहंजायामा
मंत्रयते।जायएहिस्वोरोहावेतिरोहावेत्याहजायात‌द्य
ज्जायामामंत्रयतेऽर्धोहवाऽएषऽआत्मनोयज्जायातस्मा
द्यावज्जायान्नविंदतेनैवतावत्प्रजायतेसर्वोहितावद्भ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वत्सश्च यदैव जायां विंदतेऽथ प्रजायते तर्हि हि सर्वो भवति स

वा एतां गतिं गच्छानीति तस्माज्जायामामंत्रयते॥२०॥ स रो

हति। प्रजापतेः प्रजा अभूमेति प्रजापतेर्ह्येष प्रजा भवति यो

वाजपेयेन यजते॥२१॥ अथ गोधूमानुपस्पृशति। स्वर्देवा

वाजपेयेनेजानैनपेयं ह्यवेनौ ३८

अगन्मेति स्वर्ह्येष गच्छति यो वाजपेयेन

४॥२२॥ नघ्रज्ञोधूमानुपस्पृ॥न॥ अन्नं गोधूमा अन्नं वाए (प) १३ज्जा यतियो वाजपेयेन यजते ४१

मेतद्यद्वाजपेयं तद्यदेवैतदन्नमुदजैषीत्तु नैवैतदेतां गतिं

गत्वा संस्पृशते तदात्मन्कुरुते तस्माद्गोधूमानुपस्पृशति

॥१३॥ अथ शीर्ष्णा यूपमत्युज्जिहीते। अमृता अभूमेति देव

लोकमेवैतेनोज्जयति॥१४॥ शतं ३०००॥ अथ दिशोऽनुवीक्ष

माणो जपति। अस्मे वो अस्त्विंद्रियमस्मे नृम्णमुत क्रतुरस्मे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वृवांऽसि संनुवऽइति सर्वं वाऽएषऽइदमुज्जयति यो व्वाजपेये
न यजते प्रजापतिᳬ ह्युज्जयति सर्वमुह्येवेदं प्रजापतिः सोस्य
सर्वस्य यशऽइंद्रियं वीर्यᳬ संवृज्य तदात्मं धत्ते तदात्मन्कुरु
ते तस्माद्दिक्षोनुवीक्षमाणोज्जपति॥१५॥ अथैनमूषपुटैरनु
दस्यंति। पशवो वाऽऊषाऽअन्नं वै पशवो अन्नं वाऽएष उज्जय ३९

ति यो व्वाजपेयेनᳬ यजतेन्नपेयᳬ ह वै नामैतद्यद्वाजपेयं
तद्यदेवैतदन्नमुदजैषीत्तेनैवैतदेतां गतिं गत्वा सᳬस्पर्शयते
तदात्मन्कुरुते तस्मादेनमूषपुटैरनूदस्यंति॥१६॥ अथास्माश्व
त्थेषु पलाशेषूपनद्धान्वेदि। स यद्देवादोष्ठचेतिष्ठत ऽइंद्रो
मरुतऽउपामंत्रयत तस्मादाश्वत्थेषु पलाशेषूपनद्धान्वं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिद्विंशोन्नदस्येतिद्विंशोवैमरुतोन्नंवैद्विंशस्तस्माद्विंशो
न्नदस्यंतिसप्तदशान्नवंतिसप्तदशोवैप्रजापतिस्तत्प्रजापति
मुज्जयति॥१७॥अथेमामुपावहस्यमाणोऽपति।नमोमात्रे
पृथिव्यैनमोमात्रेपृथिव्याऽइतिबृहस्पतेर्हवाऽअभिषि
षिचानात्पृथिवीबिभयांचकारमहद्वाऽअयमभूद्योऽभ्यषे ४०

दृ
चियद्वैमायंनावदृणीयादितिबृहस्पतिर्हपृथिव्यैबिभयां
चकारयद्वैमेयंनावधून्वीतेतितदनयैवैतन्मित्रधेयमकु
रुतनहिमातापुत्रंहिनस्तिनपुत्रोमातरं॥१८॥बृहस्पति
सवोवाऽएषयद्वाजपेयीपृथिव्युहैतस्माद्बिभेतिमहद्वाऽ
अयमभूद्योऽभ्यषेचियद्वैमायंनावदृणीयादितिसएषाऽउहा
दृ१

स्यैबिन्नेतियद्वैमेपन्नावध्नन्तीतेतितदनयैवैतन्मित्रधेयंकु
रुतेनह्हिमातापुत्रंहिनस्तिनपुत्रोमातरं॥१९॥अथहिरण्य
मन्ववरोहति।अमृतमायुर्हिरण्यंतदमृतऽआयुषिप्रतिति ५१
ष्ठति॥२०॥अथाऽर्षभस्याजिनमुपस्तृणाति।तदुपरिष्टादु
क्मंनिदधातितमन्ववरोहतीमांवैव॥२१॥अथास्माऽआसं

न२

दीमाहरंति।उपरिसद्यंवाऽएषजयतियोजयत्यंतरिक्षसद्यंत
देनमुपर्यासीनमधस्तादिमाःप्रजाउपासतेतस्मादस्माऽआ
संदीमाहरंति॥२२॥औदुंबरीभवति।अन्नंवाऽऊर्गुदुंबरऊ
र्जोन्नाद्यस्यावरुध्यैतस्मादौदुंबरीभवतितामग्रेणाहवि
र्धानेऽजघनेनाहवनीयंन्निदधाति॥२३॥अथाऽर्षभस्याजि॥

नमास्तृणाति प्रजापतिर्वा ऽ एष यदजर्षभः ऽ एता वै प्रजाप
तिः प्रत्यक्षतमां यदजास्तस्मादेतास्त्रिः संवत्सरस्य विजाय
माना द्वौ त्रीनिति जनयंति तत्प्रजापतिमेवैतत्करोति तस्मा
दजर्षभस्याजिनमास्तृणाति ॥२४॥ स ऽ आस्तृणाति ऽ इयं ते
राडिति राज्यमेवास्मिन्नेतद्दधात्यथैनमासादयति यंता ४२

तासि यमन ऽ इति यंतारमेवैनमेतद्यमनमासां प्रजानां
करोति ध्रुवोसि धरुण ऽ इति ध्रुवमेवैनमेतद्धरुणमस्मिं
ल्लोके करोति कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वेति साध
वे त्वेत्येवैतदाह ॥२५॥ ॥ब्राह्मणं ६॥ ॥प्रथमः प्रपाठकः स
माप्तः ॥ कंडिका ॥१७॥ ॥बार्हस्पत्येन चरुणा प्रचरति तस्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

निष्टऽएव स्विष्टकृद्भवत्यथास्मा अन्नं संचरत्यन्नं वाऽए
षऽऊर्ज्जापतिर्यो वा ऊपेयेन षट्कृते नुपेयं हवैनामैतद्यष्ठ
ऊपेयं तद्युदेवैतदमुदुजैषीत्तुदेवास्माऽएत संचरति॥१॥
औदुंबरे पात्रे। अन्नं वाऽऊर्गुदुंबर ऊर्जोन्नाद्यस्यावरुध्यै
तस्मादौदुंबरे पात्रे सो वाऽएव प्रथमाः संचरत्यथ पयोथ ४३

यथोपस्मारमन्नानि॥२॥तद्धैके॥ समुद्र शान्तानि संचरंति
समुद्रः प्रजापतिरिति वदंतस्तदु तथा न कुर्याद्यो ह प्रजापते
न्वैव सर्वमन्नमनवरुद्धं कुऽउत स्मैमनुष्याय सर्वमन्ना
मवरुंधीत तस्माद्यु सर्वमेवान्नं यथोपस्मारं संचरन्ते
कमन्नं न संचरेत्॥३॥ सयन्न संचरति॥तस्मो द्ध वीतत्स

नाश्नीयाद्यावज्जीवं तथा नांतमेति तथाऽस्योज्जीवति स एत
स्य सर्वस्यान्नाद्यस्य संनतस्य स्कवेलोपघातं वाऽप्रस
वीयानि जुहोति तद्याभ्य एवैतद्देवताभ्यो जुहोति ता अ
स्यै प्रसुवंति ताभिः प्रसूत उज्जयति तस्माद्वाजप्रसवीया
नि जुहोति ॥४॥ स जुहोति । वाजस्येमं प्रसवः सुषुवेऽग्रे सोम ४४

म राजानमोषधीष्वप्सु ॥ ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवंतु वयं
राष्ट्रे जागृयाम पुरोहिताः स्वाहा ॥५॥ वाजस्येमाम् प्रसवः शि
श्रिये दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट् ॥ अदित्संतं दाप
यति प्रजानन्त्स नो रयिं सर्ववीरं नियच्छतु स्वाहा ॥६॥ वाज
स्य नु प्रसव आबभूवेमा च विश्वा भुवनानि सर्वतः ॥ स नो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मिराजापरियातिविद्वान्प्रजां पुष्टिं वर्द्धयमानोऽअस्मेस्वाहा
॥७॥ सोमꣳ राजानं ॥ अवसेग्निमन्वारभामहे ॥ आदित्यान्वि
ष्णुꣳ सूर्यंब्रह्माणंचबृहस्पतिꣳ स्वाहा ॥ ८ ॥ अर्यमणंबृहस्प
तिं ॥ इंद्रंदानायचोदय ॥ वाचंविष्णुꣳ सरस्वतीꣳ सवितारंच
वाजिनꣳ स्वाहा ॥ ९ ॥ अग्ने अच्छा वदेहनः प्रतिनः सुमनाभ ४५

व ॥ प्रनोयच्छसहस्रजित्वꣳ हिधनदाऽअसिस्वाहा ॥ १० ॥ प्र
नः ॥ यच्छत्वर्यमाप्रपूषाप्रबृहस्पतिः ॥ प्रवाग्देवीददातुनः
स्वाहेति ॥ ११ ॥ अथैनंपरिशिष्टेनाऽभिषिंचति । अन्नाद्ये
नैवैनमेतदभिषिंचत्यन्नाद्यमेवास्मिन्नेतद्दधातितस्मा
देनंपरिशिष्टेनाभिषिंचति ॥ १२ ॥ सोभिषिंचति ॥ देवस्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वासवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामिति देव
हस्तैरेवैनमेतदभिषिंचति सरस्वत्यै वाचो यंतुर्यंत्रिये दधा
मीति वाग्वै सरस्वती तदेनं वाच एव यंतुर्यंत्रियेदधाति
श्रु॥ तदु हैक आहुः॥ विश्वेषां त्वा देवानां यंतुर्यंत्रिये दधा
मीति सर्वे वै विश्वे देवास्तदेनं सर्वस्यैव यंतुर्यंत्रियेदधा ४६

ति· तदु तथा न ब्रूयात्सरस्वत्यै वाचो यंतुर्यंत्रिये दधा
मीत्येव ब्रूयाद्वाग्वै सरस्वती तदेनं वाच एव यंतुर्यंत्रिदधा
ति बृहस्पतेष्ट्वा साम्राज्येनाभिषिंचाम्यसाविति नाम गृह्णा
ति तद्बृहस्पतेरेवैनमेतत्सायुज्यं सलोकतां गमयति॥४॥
अथाह। संम्राडयमसौ संम्राडयमसाविति निवेदितमेवै

नमेतस्मिंतंदेवेभ्योनिवेदयत्ययंमहावीर्योयोऽस्मुखेवीर्ययं
युष्माकंकोभूत्तंगोपायतेत्येवैतदाहत्रिष्टुब्वाऽआहत्रिवृच्छिर
ह्॥२५॥ अथाज्याहुतीःजुहोतिवाचाचयतिवायदिजुहोतिस्व
दिवावपतिसमानऽएवबंधुः॥२६॥ सवावपति। अग्निरेका
दशेनप्राणानुदयन्नमुजोयंप्रजापतिःसप्तदशा॥ द्वेरेणसप्त ४७

दशंस्तोममुदयन्नमुजोयमितितद्यद्देवैतान्निरेतादेवता
उदजयंस्तद्देवैषऽएतान्निरुज्जयतिसप्तदशान्वंतिसप्त
दशोवैप्रजापतिस्तत्प्रजापतिमुज्जयति॥२७॥ अथाहा
गयेस्विष्टकृतेऽनुब्रूहीतितद्यद्धंतरेणाहुतीऽएतत्कर्म
क्रियतऽएषवैप्रजापतिर्यऽएषयज्ञस्तायतेयस्मादिमाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रजाःप्रजाताऽएतम्वेवाप्येतर्ह्यनुप्रजायांतत्तन्मध्यतऽएवै
तत्प्रजापतिमुज्जयतितस्मादंतरेणाहुतीऽएतत्कर्मक्रिय
तऽआश्राव्याहाग्निंस्विष्टकृतंयजेतिवषट्कृतेजुहोति
॥१८॥अथेडामादधातिउपहूतायामिडायामपऽउप
स्पृश्यमाहेंद्रंग्रहंगृह्णातिमाहेंद्रंग्रहंगृहीत्वास्तोत्रमु ४८

स्त्र२
पाकरोतितंस्तोत्रायप्रमीवतिसऽउपावरोहतिसोंतेस्तो
त्रस्याच्रवत्यंतेमोस्य॥१९॥तद्धैकाऽएतत्कृत्वाथैतत्कुर्वंतित
२पु दुतथानकुर्यादात्मावैस्तोत्रंप्रजाशस्त्रमेतस्माद्धसय
जमानंप्रजाणाशयति सजिह्मइतिसह्वलतितस्मादेतदे
वकृत्वाथैतत्कुर्यात्॥२०॥अथेडामादधाति।उपहूताया

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मिडायामपऽउपस्तृणमा हिंडुंग्र हिंग्र ह्न्वातिमा हिंडुंग्र हिंग्र ही
त्वा स्तोत्रमुपाकरोति तꣳ स्तोत्राय प्रमीयति स ऽउपावरोहति सो
ते स्तोत्रस्य सर्वत्वं यन्ते शास्त्रस्या ॥२१॥ ब्राह्मणं ॥१॥ प्रसौङ्कृति ऊ
होति । सर्वं विघ्नस्यꣳ सर्वपरिग्रहस्य स्तय्याऽइति तस्यां वुरदंदा
ति सर्वं विघ्नरः सर्वपरिग्रहस्य स्तय्याऽइति स यदि कामयेत ज्जु ४९

हुयादेतां यद्यु कामयेतापिनाद्धि स्येत ॥१॥ अथ श्यो नूते । अनु
मत्यै हविरष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपति सऽउ घनेन ग्राम्यां
पिष्यमाणानाम वशीयन्ते पिष्टानि वा तंडुला वा तां स्रुवे
साद्दꣳ संवपत्यन्वाहार्यपचनादुल्मुकमाददते तेन दाहि
णायंति स यत्र स्वेकृतं वेरिणां विदतिश्वभ्रप्रदरं वा ॥२॥ तद

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ग्निं समाभयजुहोति। एष ते निर्ऋते भागस्तं जुषस्व स्वाहे
तीयं वै निर्ऋतिः सा यं पाप्मना गृह्णाति तं निर्ऋत्या गृह्णाति
तद्यदेवास्या अत्र नैर्ऋतं रूपं तदेवैतच्छमयति तथो है
नं स्वयमानं निर्ऋतिर्न गृह्णात्यथ यक्ष्व स ते वरिणो जु
होति स्वभ्रप्रदरे वै तं जुहुयात्स्यौ निर्ऋतिगृहीतं॥३॥ अथाप्र ५०

तीदं पुनस्त्ययंति। अथानुमत्या अष्टाकपालेन पुरोडाशेन प्र
वरतीयं वा अनुमतिः स यस्तत्कर्म शक्नोति कर्तुं यच्चिकीर्ष
तीयं हास्मै तदनुमन्यते तदिमामेवैतत्प्रीणात्यनयानुम
त्यानुमतः स्यादिति॥४॥ अथ यदष्टाकपालो भवति। अष्टा
क्षरा वै गायत्री गायत्री वा इयं पृथिव्यथ यत्समानस्य ह

नो२

विष ऽउ ह यत्र जुहोत्येषा ह्येवैतदु ह यं तस्य वासो दक्षिणा म
हैस वासा ऽअसरएपुं नौदाराउं सतेनिधायावेतद्वासो ऽतिमुच्य
तेतथो हैनं स्यमानमासंगो न विंदति ॥५॥ अथ श्वो भूते
अग्नावैष्णवमेकादशकपालं पुरोडाशं निर्वपति तेन यथे
ष्टौ वं यजते तद्यद्देवादः पुरस्तात्माग्नावैष्णवं दीक्षणीयं ह ५१

विस्तद्देवैतदग्निर्वै सर्वा देवता ऽअग्नौ हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो
जुह्वत्यग्निर्वै यज्ञस्यावरार्ध्यो विष्णुः परार्ध्यस्तत्सर्वाश्चैवै
तद्देवताः परिगृह्य सर्वं च यज्ञं परिगृह्य सूया ऽइति तस्मा
दाग्नावैष्णव ऽएकादशकपालः पुरोडाशो भवति तस्य हि
रण्यं दक्षिणाग्नेयो वा ऽएष यज्ञो भवत्यग्नेरेतो हि रण्यं सो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

५

विद्विष्टुः स ब्रह्मोग्निरुवि यज्ञ एव तद्धुत दाग्नेयमेव तस्माद्धि
रण्यं दक्षिणा ॥६॥ अथ श्वो भूते । अग्नीषोमीयमेकादशक
पालं पुरोडाशं निर्वपति तेन यथेष्ट्यैवं यजते एतेन वा इं
द्रो वृत्रमहन्नेतेनो एव व्यजयत यास्येयं विजितिस्तां तथो ए
वैष एतेन पाप्मानं द्विषन्तं भ्रातृव्यं हन्ति तथो एव विजि ५२

यते विजितिं तेन यथेनाष्ट्रस्त्यास्ति इति तस्मादग्नीषोमीय एका
दशकपालः पुरोडाशो भवति तस्योत्सृष्टो गौर्दक्षिणा स्र
र्जबा अमुं वंडूम संघ्नति पौर्णमासेनाह घ्नत्यामावास्ये
नोत्सृजन्ति तस्मादुत्सृष्टो गौर्दक्षिणा ॥७॥ अथ श्वो भूते । ऐन्द्रा
२५ ग्नं द्वादशकपालं पुरोडाशं निर्वपति तेन यथेष्ट्यैवं यजते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आग्रकेष्टा
यन म-४

यत्र वा ऽइन्द्रो वृत्रमहँस्तदस्मान्नीतस्येन्द्रियं वीर्यमपचक्राम
स ऽएतेन हविषेन्द्रियं वीर्यं पुनरात्मन्नधत्त तथो ऽएवैष ऽए
तेन हविषेन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते तेजो वा ऽअग्निरिन्द्रियं वीर्य ऽ
मिन्द्र ऽउभे वीर्ये परिगृह्णस्त्या ऽइति तस्मादैन्द्राग्नो द्वादश
कपालः पुरोडाशो भवति तस्यर्षभोनड्वान्दक्षिणा सहि ५२

ह्वहेनाग्नेयः पुरोडाशाभ्यामैन्द्रस्तस्मादृषभोनड्वान्दक्षिणा ॥ ६ ॥
ऽथाग्रयणेष्ट्या यजते। सर्वो वा ऽएष यज्ञक्रतूनवरुंधे स
वोऽइष्टीरपि दर्विहोमान्यो राजसूयेन यजते देवसृष्टो वा ऽ
एषेष्टिर्यदाग्रयणेष्टिर्नयामेपीष्टमसदनयापि स्वया
इति तस्मादाग्रयणेष्ट्या यजते ॥ अथ धावा ऽएष सूयमा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नोत्त्रिसृयतेतदोषधीरेवैतदनमीवाऽअकिल्बिषाः कुरुते
नमीवाऽअकिल्बिषाऽउषधीरत्त्रिसृयाऽइतितस्यगौर्द्दक्षि
णा॥९॥अथचातुर्मास्यैर्यजते। सवोन्वाएषयइक्रतन्नवरं
धेसवाइष्टीरपिदर्विहोमान्योराजसृयेनयजतेदेवसृष्टो
वाऽएषयद्यक्रतुर्यश्चातुर्मास्यान्युत्तिर्मर्पोष्टमसदेत्तिरपि ५४

सृयाऽइतितस्माच्चातुर्मास्यैर्यजते॥१०॥ब्राह्मणं॥२॥वैश्वदे
वेनयजते। वैश्वदेवेन वैप्रजापतिर्भूमानंप्रजाःससृजेभूमा
नंप्रजाःसृजेयसृयाइतितथोएवैषएतद्वैश्वदेवेनैवभूमा
नंप्रजाःसृजतेभूमानंप्रजाःसृजेयसृयाइति॥१॥अथवरु
णप्रघासैर्यजते। वरुणप्रघासैर्वैप्रजापतिःप्रजावरुण

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पाशात्प्रामुंचन्ताऽअस्यानमीवाऽअकिल्बिषाः प्रजाः प्राजायं
तानमीवाऽअकिल्बिषाः प्रजाऽअभिसृस्यताऽइति तथोऽएवैतु
एतद्वरुणप्रघासैरेव प्रजा वरुणपाशात्प्रमुंचति ताऽअ
स्यानमीवाऽअकिल्बिषाः प्रजाः प्रजायंते नमीवाऽअकिल्बि
षाः प्रजाऽअभिसृस्यताऽइति॥२॥अथ साकमेधैर्यजते साक ५५

मेधैर्वै देवा वृत्रमघ्नंस्तैर्ह्येव व्यजयंत येयमेषां विजितिस्तां
तथोऽएवैष एतैः पाप्मानं द्विषंतं भ्रातृव्यं हंति तथोऽएव
विजयते विजितेऽभयेनाष्ट्रे स्याऽइति॥३॥अथ शुनासी
रीयेण यजते। उभौ रसौ परिगृह्य स्याऽइत्यथ पंचवाती
यं सुपंचवाहवनीयं मुखस्य वेणोपद्यात्तद्धोतो॥४॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सूस्व बर्हिर्जुहोति॥ अग्निनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पुरःसद्भ्यः स्वाहेत्य
थ दक्षिणासद्भ्यो जुहोति यमनेत्रेभ्यो देवेभ्यो दक्षिणासद्भ्यः स्वा
हेत्यथ पश्चात्सद्भ्यो जुहोति विश्वदेवनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पश्चात्स
द्भ्यः स्वाहेत्यथोत्तरसद्भ्यो जुहोति मित्रावरुणनेत्रेभ्यो वाम
रुन्नेत्रेभ्यो वा देवेभ्य उत्तरासद्भ्यः स्वाहेत्यथ मध्ये जुहोति ५८

सोमनेत्रेभ्यो देवेभ्य उपरिसद्भ्यो दुवस्वद्भ्यः स्वाहेति॥ यान्य
थ सार्द्धं समुह्य जुहोति॥ ये देवा अग्निनेत्राः पुरःस
दस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा यमनेत्रा दक्षिणासदस्तेभ्यः स्वा
हा ये देवा विश्वदेवनेत्राः पश्चात्सदस्तेभ्यः स्वाहा ये दे
वा मित्रावरुणनेत्रा वा मरुन्नेत्रा वोत्तरासदस्तेभ्यः स्वा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हायेदेवाः सोमनेत्राऽउपरिसदोदुवस्वंतस्तेभ्यः स्वाहेति
तद्यदेवं जुहोति ॥६॥ यत्र वै देवाः साकमेधैर्व्यजयंत येय
मेषां विजितिस्तां तद्धोवुरुत्सि वंतेवाऽइमानिदिक्षु नाष्ट्रा
रक्षांऽसि हंतैभ्यो वज्रं प्रहरामेति वज्रो वाऽआज्यं तऽए
तेन वज्रेणाज्येन दिक्षु नाष्ट्रा रक्षांऽस्यवाघ्नं स्तोव्वाऽइयं ५७

तयेयमेषां विजितिस्तां तथो वैषऽएतेन वज्रेणाज्येन
दिक्षु नाष्ट्रा रक्षांऽस्यवहंति तथोऽएव विजयते छिडिते
नयेनाक्षेस्स्याइति ॥७॥ अथ यद्देता अपराः पंचाहुतीर्जु
होति । ह्वलवंति वाऽएतदग्नेर्विवर्हंति यत्संवधाद्वनीयं जुह
हंति तद्देवास्यैतेन संदधाति तस्मादेता अपराः पंचाहु

तीर्जुहोति॥८॥तस्याष्टौरिर्वह्नोश्वरथोदक्षिणा॥त्रयोश्वाद्वौस
व्यष्ठृसारथीतेपंचप्राणायोवैप्राणःसवातस्तद्यदेतस्य
कर्म्मणएषादक्षिणातस्मात्पंचवातीयंनाम॥९॥सहैतेना
पिनिषसेत्। अयंवैप्राणोयोयंपवतेयोवैप्राणःसआयुः
सोयमेकइवैवपवतेसोयंपुरुषेंतःप्रविष्टोदशधाविहि ५८

तोदशवाएताआहुतीर्जुहोतितदस्मिंदशप्राणान्नुस्त
मेवसर्वमायुर्दधातिसयदिहापिगतासुरिवभवत्याहै
वैनेनहरति॥१०॥अथेंद्रतुरीयं। आग्नेयोष्टाकपालःपुरो
डाशोभवतिवारुणोयवमयश्चरूरौद्रोगावेधुकश्च
रुरनडुह्येववहालायाऐंद्रंदधितेनेंद्रतुरीयेणायजतइंद्रा
Indira Gandhi National Centre for the Arts

मीऽउदहैवैतस्समृद्धातेऽउत्सिषं तेवाइमानिदिक्षुनाष्ट्रारक्षा
ꣳसि हंतैभ्यो वज्रं प्रहरावेति॥११॥ स हाग्निरुवाच॥ त्रयो मम
नागाः सन्त्वेकस्तवेति तथेति तावेतन्नहाविषादिक्षुनाष्ट्रार
क्षाꣳस्यवाहतां तौ व्यजयेतां येन यो ऽयं विजितिस्सांत
स्माऽउ वैतेनहाविषादिक्षुनाष्ट्रारक्षाꣳस्यपहंति ततघोऽए ५९

५१

वद्विजयते विजिते नयेनाष्ट्रस्पऽइति॥१२॥ स्य पऽएषऽग्ना
गेयोऽष्टाकपालः पुरोडाशो भवति। सोऽग्नेरेको नागोऽथ यद्वा
रुणो यवमयश्चरुर्भवति या वै (ॐ) सोऽग्नि वरुणः सोऽग्निः
सोऽग्नेर्द्वितीयो नागोऽथ यद्रौद्रो गावेधुकश्चरुर्भवति यो वै
रुद्रः सोऽग्निः सोऽग्नेस्तृतीयो नागोऽथ यज्ञावेधुको भवति वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्तव्यो वाऽएष देवो यो वास्तव्या गवेधुकास्तस्माद्गावेधुकोच
वत्यथ यदनडुह्येव बृहलायाऐंद्रं दधि नवति सद्रुत्स्यावनु
र्यान्नागो यद्वैवनुर्थं तत्तुरीयं तस्माद्दित्तुरीयं नाम तस्यैषै
वानडुह्ही बृहलादक्षिणा सा हि तृहेनाग्नेय्याग्निदग्धमिवह्य
स्यै बृहं नवत्यथ यस्त्री सती बृहलधर्मेणात दस्यै बारुणां 60
स्यैब्रूहं नवत्यथ यस्त्री सतीब्रहत्यधर्मेणात दस्यै

रूपमथ यद्गौस्तेन रौद्रमथ यदस्याऐंद्रं दधि तेनैंद्रोषा हि वा
एतत्सर्वं मस्नुते तस्मादेषैवानडुही बृहत्सा लादक्षिणा
॥३॥ अथापामार्गहोमं जुहोति। अपामार्गैर्वै देवा दि
क्षु नाष्ट्रा रक्षांऽस्यपाम्रजत ते प्रजयं तद्येयमेषां विजि
तिस्तां तथो एवैष एतदपामार्गैरेव दिक्षु नाष्ट्रा रक्षांऽ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यपमृष्टेतयो ऽ एवद्विजयतेद्विजितेन्नयेनाष्ट्रेस्त्याहुति।
॥१४॥ सपलाशोवास्कबेद्वैकंकतेवा ऽ अपामार्गतंडुलाना
दत्तेवाहार्यपचनादुल्मुकमाददतेतेनशांवोवोदयोवा
यंतितदग्निं समाधायजुहोति॥१५॥ सऽउल्मुकमाद
त्ते॥ अग्नेसहस्वपृतनाइतियुधोवैपृतनायुधःसहस्वे ६१

त्येवैतदाहाभिमातीरपास्येतिसपत्नोवाऽअभिमातिःसप
त्नमपजहीत्येवैतदाहदुष्टरस्तरन्नरातीरितिदुस्तरोह्येषर
क्षोभिर्नाष्ट्राभिस्तरन्नरातीरितिसर्वं ह्येषपाप्मानंतर
तितस्माद्वादाहतरन्नरातीरितिवर्चोधायज्ञवाहसीतिसा
धुयज्ञमानेदधदित्येवैतदाह॥१६॥ तदग्निं समाधायजुहो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ता
भ्यामुपांशोर्वीर्येण जुहोमीति यज्ञमुखं वा उपांशु
यज्ञमुखेनैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांसि हन्ति हतं रक्षः स्वाहे
ति तन्नाष्ट्रा रक्षांसि हन्ति ॥ १७ ॥ स यदि पालाशः स्रुवो भ
वति ॥ ब्रह्म वै पलाशो ब्रह्मणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांसि हन्ति यदि ६२

यद्यु वैकंकतो वज्रो वै विकंकतो वज्रेणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांसि
हन्ति रक्षसां त्वा वधायेति तन्नाष्ट्रा रक्षांसि हन्ति ॥ १८ ॥ स य
दि प्राडित्वा जुहोति । आंवं स्रुवमस्यतीदं दिडित्वा जु
होत्यदं वं स्रुवमस्यत्यवधिष्म रक्ष इति तन्नाष्ट्रा रक्षांसि
हन्ति ॥ १९ ॥ अथ प्रतीदं पुनरायन्ति ॥ सदैतेनाग्नि प्रति

सरंकुर्वीतसयस्यांततोदिशिस्रवतितस्यतीत्यर्कुहोतिप्र
तीचीनफलोवा अपामार्गःसयोहास्मैतत्रकिंचित्करोतितस्मे
वतत्स्रुत्पुरःस्रवतितस्यनामादिशोदवधिष्यामुमस्मौहतइति
तन्नाष्ट्रारक्षांउसिहंति॥२०॥ अपाल्यां॥३॥ अग्नावैष्णवमेका
दशाकपालंपुरोडाशंनिर्वपति।ऐंद्रावैष्णवंचरुंवैष्णवंत्रि ६३

कपालंवापुरोडाशंचरुंवात्तन्त्रिषंयुक्तेनयजतेपुरुषाने
वतद्देवाऽरुपायांस्तप्योएवैषएतत्पुरुषानेवोपैति॥१॥ स
यदाग्नावैष्णवःएकादशाकपालःपुरोडाशोभवत्यग्निर्वैदा
ताद्वैष्णवाःपुरुषास्तदस्मा अग्निर्दातापुरुषांददाति॥२॥
अथयदैंद्रावैष्णवंचरुर्भवतिइंद्रोवैयजमानोवैष्णवाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पुरुषाः सखा नेवास्मा अग्निर्दाता पुरुषां ददाति तैरेवैतस्मु
ष्टुस्पृशाते तानात्मन्कुरुते ॥३॥ अथ यद्याद्वैस्त्रवस्त्रिकपालो वा
पुरोडाशो भवति स्रुवो वा अग्नेवास्मा अग्निर्दाता पुरुषां ददा
ति तेष्वेवैतदंततः प्रतितिष्ठति यद्वै पुरुषवाक्कर्म चिकीर्ष
ति शक्नोति वैतत्कर्तुं तत्पुरुषानेवैतदुपैति पुरुषवांस्स्या ६४

इति तस्य धामनो गौर्द्दक्षिणा सहि धेनुर्वो यद्धामनः ॥४॥ अथा
परेण त्रिषंयुक्तेन यजते । सऽआग्नापौष्णमेकादशकपालं
पुरोडाशं निर्वपत्यैंद्रापौष्णं चरुं पौष्णं चरुं तेन त्रिषंयुक्तेन य
जते पशूनेव तद्देवा उपायँस्तथो एवैष एतत्पशूनेवोपैति
॥५॥ स यदाग्नापौष्णः । एकादशकपालः पुरोडाशो भवति

ग्नि र्वै दाता पौष्णाः पशवस्तदस्मा अग्निरेव दाता पशूं ददाति॥६॥अ
थ यद् द्वैंद्रापौष्णश्चरुर्भवतीइंद्रो वै यजमानः पौष्णाः पशवः स या
नेवास्मा अग्निर्दाता पशूं ददाति तैरेवैतत्सं स्पर्शाते तानात्म
न्कुरुते॥७॥अथ यत्पौष्णश्चरुर्भवति यानेवास्मा अग्निर्दाता प
शूं ददाति तेष्वेवैतदंततः प्रतितिष्ठति यद्वै पशुमान्कर्मचिकीर्षति ६५

शक्नोति वै तत्कर्तुं तत्पशून्वै तदुपैति पशुमान्स्यामिति तस्य श्या
मो गौर्दक्षिणा स हि पौष्णो यच्छ्यामो द्वे वै श्यामस्य रूपे शुक्लं चैव
लोम कृष्णं च द्वंद्वं वै मिथुनं प्रजननं प्रजननं वै पूषा पशवो
हि पूषा पशवो हि प्रजननं मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते त
स्य श्यामो गौर्दक्षिणा॥८॥अथापरेण त्रिषंयुक्तेन यजते॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सोग्नीषोमीयमेकादशकपालंपुरोडाशंनिर्वपत्यैंद्रासौम्यं
चरुंसौम्यंचरुंतेनत्रिषंयुक्तेनयजते वृत्रोऽएवतद्वाऽपा
६ यंस्तद्यो१एवैषएतेंद्रऽस्यवोपैति॥ सयदग्नीषोमीयःए
कादशकपालःपुरोडाशोभवत्यग्निर्वैदाता वृत्रःसोमस्त
दस्माअग्निरेवदाताबीजंददाति॥१०॥ अथयदैंद्रासौम्यः॥ ६६

चरुर्भवतींद्रोवैयजमानोवृत्रःसोमःसयदेवास्मात्प्रग्निः
दोताबीजंददातितेनैवैतसंस्पृशतेनदात्मकुरुते॥११॥
अथयःसौम्यः। चरुर्भवतियदेवास्मात्प्रग्निर्दाताबीजंदद
तितस्मिन्नेवैतदंततःप्रतितिष्ठतियद्वैचर्वैस्त्रीकर्मचिकी
र्षतिशक्नोतिवैतत्कर्तुंतद्वर्चएवैतदुपैतिवर्चस्वीस्यादिति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नोह्येवैष सोम्याप्यावनायोस्ति तस्य धेनुर्गौर्दक्षिणा स
हि सौम्यो यद्धेनुः॥१२॥ अथ श्वोभूते। वैश्वानरं द्वादशकपा
लं पुरोडाशं निर्वपति वारुणं यवमयं चरुं ताभ्यामनूबीना
हं वेदिभ्यां यजते समानबर्हिर्भ्यां वा॥१३॥ स यद्वैश्वानरो
भवति॥ संवत्सरो वै वैश्वानरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापति ६७

२

र्वैतद्धूमानं प्रजाः ससृजे तेऽधूमानं प्रजाः सृष्टास्त्या इति तथो
एवैष तद्धूमानं प्रजाः सृजते तेऽधूमानं प्रजाः सृष्टास्त्या इति॥१४॥
अथ यद्द्वादशकपालो भवति। द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य
संवत्सरो वैश्वानरस्तस्माद्द्वादशकपालो भवति॥१५॥ अथ
यद्वारुणो यवमयश्चरुर्भवति। तत्सर्वस्मादेवैतद्वरुणपा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ग्ना सर्वस्माद्वरुणपाशात्प्रजाः प्रमुंचति ता अस्यानमीवा अकिल्बि
षाः प्रजाः प्रजायंते नमीवा अकिल्बिषाः प्रजा अभिसृज्या
इति ॥१६॥ ऋषभो वैश्वानरस्य दक्षिणाः संवत्सरो वै वैश्वा
नरः संवत्सरः प्रजापतिरृषभो वै पशूनां प्रजापतिस्तस्मा
दृषभो वैश्वानरस्य दक्षिणा कृष्णं वासो वारुणस्य स्यात ६८

द्धि वारुणं यत्कृष्णं यदि कृष्णं न विंदेदपि यदेव किंच वासः स्या
द्ग्रंथिनि हि वासो वारुणं वरुण्यो हि ग्रंथिः ॥१७॥ ब्राह्मणं ॥४
॥४॥ अथ श्वोभूते अरण्योरग्नी समारोह्य सेनान्यो गृहा
न्परेत्याग्नयेनीकवतेष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपत्यग्निर्वै
देवतानामनीकं सेनाया वै सेनानीरनीकं तस्मादग्नये

…कवतऽएतद्वाऽअस्यैकꣳरत्नंयत्सेनानीस्तस्माऽएवैतेन
सूयतेतꣳस्वमनपक्रमिणंकुरुतेतस्यहिरण्यंदक्षिणाग्ने
योवाएषयज्ञोनिवस्याग्नेरेतोहिरण्यंतस्माद्धिरण्यंदक्षि
णा॥१॥अथश्वोभूतेपुरोहितस्यगृहान्परेत्यबार्हस्पत्यं
चरुंनिर्वपतिबृहस्पतिर्वैदेवानांपुरोहितःएषवाऽएतस्य ६९

पुरोहितोभवतितस्माद्बार्हस्पत्योभवत्येतद्वाअस्यैक
ꣳरत्नंयत्पुरोहितस्तस्माऽएवैतेनसूयतेतꣳस्वमन
पक्रमिणंकुरुतेतस्यशितिपृष्ठोगौर्दक्षिणैषावाऊर्ध्वा
बृहस्पतेर्दिक्ऽउपरिष्टादर्यम्णःपन्थास्तस्माच्छितिपृ
ष्ठोबार्हस्पत्यस्यदक्षिणा॥२॥अथश्वोभूतेसूयमान

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्य गृहा ऐंद्रमेकादशकपालं पुरोडाशं निर्वपति क्षत्रं वा
इंद्रः क्षत्रं सूयमानस्तस्मादैंद्रो भवति तस्यर्षभो दक्षिणा
सहैंद्रो यदृषभः ॥३॥ अथ श्वो भूते महिष्यै गृहान्परेत्या
दित्यं चरुं निर्वपतीयं वै पृथिव्यदितिः सेयं देवानां पत्न्येषा
वा एतस्य पत्नी भवति तस्मादादित्यो भवत्येतद्ध्यस्यैकं ७०

रत्नं यन्महिषी तस्या एवैतेन सूयते तां स्वामनपक्रमि
णीं कुरुते तस्यै धेनुर्दक्षिणा धेनुरिव वा इयं मनुष्येभ्यः स
र्वान्कामान्दुहे माता धेनुर्मातेव वा इयं मनुष्यान्बिभर्ति त
स्माद्धेनुर्दक्षिणा ॥४॥ अथ श्वो भूते सूतस्य गृहान्परे
त्य वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति सवो वै सूतः सवो वै
स्प

Indira Gandhi National Centre for the Arts

[illegible]सवो वै देवानां वरुणस्तस्माद्वारुणो भवत्येतद्वा ऽअ
स्यैकं रत्नं यत्सूतस्तस्मा ऽएवैतेन सूयते तं स्वम
नपक्रमिणं कुरुते तस्याश्वो दक्षिणा स हि वारुणो यद
श्वः ॥५॥ अथ श्वो भूते ग्रामण्यो गृहान्परेत्य मारुतं सप्त
कपालं पुरोडाशं निर्वपति विशो वै मरुतो वैश्यो वै ग्राम ११

णीस्तस्मान्मारुतो भवत्येतद्वा ऽअस्यैकं रत्नं यद्ग्रामणीस्त
स्मा ऽएवैतेन सूयते तं स्वमनपक्रमिणं कुरुते तस्य पृषन्गौ
र्दक्षिणा भूमा वा एतद्रूपाणां यत्पृषतो गौर्विशो वै मरुतो
भूमा वै विट् तस्मात्पृषन्गौर्दक्षिणा ॥६॥ अथ श्वो भूते क्षत्तु
र्गृहान्परेत्य सावित्रं द्वादशाकपालं वाष्टाकपालं वा पुरोडा

शं निर्वपति सविता वै देवानां प्रसविता प्रसविता वै क्षत्ता तस्मा
त्सावित्रो भवत्येतद्वा अस्यैकं रत्नं यत्क्षत्ता तस्मा एवैतेन सू
यते तं स्वमनपक्रमिणं कुरुते तस्यानड्वान्दक्षिणा स
वै सविता य एष तपत्येति वा एष एत्यनड्वान्युक्तस्तद्यद्धोता
न्भवति रूपेत ऽ ह वहेष ऽ उ दंष्ट्रास्तं वयन्भवति तस्माद्धोता ७२

नड्वान्दक्षिणा ॥ ३ ॥ अथ यस्योत्तात्संग्रहीतुर्गृहान्परेत्याश्विनं
द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपति सयोनी वा अश्विनौ सयो
नी संव्यष्टृसारथी समानं हि रथमधितिष्ठतस्तस्मा
दाश्विनो भवत्येतद्वा अस्यैकं रत्नं यत्संग्रहीता तस्मा
एवैतेन सूयते तं स्वमनपक्रमिणं कुरुते तस्य यमौ गावौ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दक्षिणातौ हि स योनी यद्वामौ यदियमौ न विदेदप्युत्तरी
नगर्भो वे वगावौ दक्षिणास्यातीताउत्तरेपि समानयोनी॥
॥८॥ अथ श्वोभूते। आगडुघस्य गृह्णाति रेतःपोष्ठं वरुणं निर्व
पति पृश्नि वै देवानां आगडुघऽएकं वाहतस्य आगडुघोत्र
वति तस्मात्पोष्ठो त्रवत्येतद्वा अस्यैकं रत्नं यद्वागडुघस्ता ७२

स्माएवैतेन स्वायतेत ॐ स्वमनपक्रमिणं कुरुते तस्य अपा
मार्गौ दक्षिणा तस्यासावेव बंधुर्योऽसौ त्रिषंयुक्तेषु ॥९॥
अथ श्वोभूते ह्वावापस्य गृहे न्यागोविकर्तस्य गवे
धुकाः संजत्यस्य यमानस्य गृहे रौद्रं गावेधुकं चरुं निर्व
पति तेवाऽएते द्वे सतीरत्ने एकं करोति संपदः कामाय तद्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

देतेनयजतेयांवाइमाः सम्राड्यँस्तिरुद्रोहैतामग्निमन्यतेग्नि
र्वैरुद्रोग्निर्देवनंवा अग्निस्तस्यैतैंगाशायदन्नस्तमेवैतेनप्री
णातितस्य हृवाएषानुमतागृहेषुहन्यतेयोवाराजसूयेन
यजतेयोवैतदेवंवेदैतद्धा अस्यैकंरत्नंयददावापस्थ
नोविकर्मश्रुताभ्यामेवैतेनसूयतेतौस्वावनपक्रमिणौकु ७४

रुतेतस्याद्धिरूपोगोहृद्दक्षिणा विति वाङ्कवीन्नितिवालोवासि
नेरवरोव्वालदाम्नाकावपणांप्रबद्धमेतद्धितयोर्भवति॥
॥१०॥ अथश्वोभूते पालागलस्यगृहान्परेत्यवत्तुगृही
तम्मादुंगृहीत्वाध्वन आपास्वंकुहोतिजुषाणोध्वनस्यवे
वस्याहेतिप्रहेयोवैपालागलोध्वानंवैप्रहितएतितस्मा

दध्वन आइयं जुहोत्येतद्वा ऽअस्यैकं रत्नं यत्पालागलस्त
स्मा एवैतेन सूयते तं स्वमनपक्रमिणं कुरुते तस्य द
क्षिणा प्रुद्गावेष्टितं धनुश्चर्ममया बाणवन्तो लोहित ऽउ
ष्णीष ऽएतद्धि तस्य भवति ॥११॥ तानि वा एतानि । एकाद
श रत्नानि संपादयत्येकादशाक्षरा वै त्रिष्टुब्वीर्यं त्रिष्टु ७५

ब्वीर्यमेवैतद्रत्नान्यभिसंपादयति तद्यद्रत्निनां हविर्न्नि
र्वपत ऽएतेषां वै राज्ञा भवति तेभ्य ऽएवैतेन सूयते तांत्स्वा
ननपक्रमिणः कुरुते ॥१२॥ अथ श्वोभूते । परिवृक्त्यै गृहा
न्परेत्य नैर्ऋतं चरुं निर्वपति या वा ऽअपुत्रा पत्नी सा परि
वृत्ती स कृष्णानां व्रीहीणां नखैर्निर्भिद्य तण्डुलान्नैर्ऋतं चरुं

श्रपयतिसजुहोत्येषतेनिर्ऋतेभागस्तंजुषस्वस्वाहेति
यावाअप्रजास्त्रीसानिर्ऋतिगृहीतातद्यदेवास्याअत्र
नैर्ऋतंरूपंतदेवैतच्छमयतितथाहैनंसूयमानंनिर्ऋ
तिर्नगृह्णातितस्यदक्षिणाकृष्णागौःपरिमूर्णीपर्यारिणी
साह्यपिनिर्ऋतिगृहीतातामाहमामेद्येशायांवास्तादि १८

दितितत्पाप्मानमपादत्ते॥४॥ब्राह्मणं॥५॥उपरिष्टाद्रत्नाना
ंसोमारौद्रेणयजते।सश्वेतायैश्वेतवत्सायैपयसिशृ
तंभवतितद्यदुपरिष्टाद्रत्नानांसोमारौद्रेणयजते॥१॥
स्वर्भानुर्हवाआसुरःसूर्यंतमसाविव्याधसतमसा
विद्धोनव्यरोचततस्यसोमारुद्रावेवैतत्तमोपाहतांसं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ऽएषोपहतपाप्मातपति।तस्योएवैषएतत्तमःप्रविशत्ये
तंवातमःप्रविशतियदयद्वियान्यत्तेनप्रसङ्गस्ययद्वि
याच्चाएतच्छद्रो।नप्रसज्जतिश्रद्धांस्त्वद्यांस्त्वत्तस्यसोमा
२ सो रुद्रावेवैतन्नाम्नीपहतःसोपहतपाप्मैवदीक्षतेतद्यद्वै
तायेश्वेतवस्त्रायेपयस्मिन्तोऽनुवतिसम्यांवैतमस्तान्त ७१

मोपहंतितस्योषैवश्वेताश्वेतवस्मादहितण॥२॥सहैतेना
पिघटेत।योलंयशसेसंन्नयशोभवतियोवाऽन्नस्या
नःसोलंयशसेसन्नयशोभवतियोनयशोभवतिसतम
सावैसतस्मात्तोभवतितस्यसोमारुद्रावेवैतन्नमोप
हतःसोपहतपाप्माऽसोतिरेवश्रियायशसाभवति॥३॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अथमैत्राबार्हस्पत्यंचरुन्निर्वपति। द्दलतिवाएषयोयद्द
पथाद्देत्येतिवाएषयद्दपथाद्यदयज्ञियान्यद्देनप्रस्कंद
त्ययज्ञियाव्याएतयद्देनप्रस्कंदतिशृङ्गं स्ववधं स्वन्मित्रा
बृहस्पतीवैयद्दपथोब्रह्महिमित्रोब्रह्मद्दियद्दोब्रह्महि
बृहस्पतिर्ब्रह्महियद्दस्तन्नुनयद्दपथमपिपद्यतेसोपि ७८

पद्येवयद्दपथंदीव्हातस्मान्मैत्राबार्हस्पत्यंचरुन्निर्वप
ति॥४॥तस्यावत्तायास्वयंप्रशीर्णाश्वत्थीस्याखापावीवो
दीवीकाभवतितस्यैमैत्रंपात्रंकरोतिवरुण्यावाएषायाः
परश्चवृक्ताथैषामैत्रीयास्वयंप्रशीर्णातस्मात्स्व
यंप्रशीर्णायैशाखायैमैत्रंपात्रंकरोति॥५॥अथातच्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दधि॥ व्रिनाट ऽपासिच्य रथं युक्त्वा बध्यादेदीयितवा ऽथाह
तद्यत्स्वयमुदितं नवनीतं तदाऽस्भवति वरुण्यं वा ऽएतद्यु
न्मथितमथैतन्मैत्रं यत्स्वयमुदितं तस्मात्स्वयमुदितं मा
त्रं भवति॥ द्वा॥ द्वैधा तंडुलान्कुर्वंति। स क्षेणीयांऽसः परि
त्रिन्नास्ते बार्हस्पत्याऽथ ये स्थवीयांऽसो परिभिन्ना ७९

ग ।२

स्ते मैत्रा न वै मित्रः कंचन हिनस्ति न मित्रं कश्चन हिनस्ति
नैनं कुशो न कंटको विध्यति नास्य व्रणश्चनास्ति सर्वस्य
ह्येव मित्रो मित्रं॥ ७॥ अथ बार्हस्पत्यं चरुमधिश्रयति। तं
मैत्रेण पात्रेणापिदधाति तदास्यमानयति तत्तंडुलाना
वपति स ऽएष ब्रह्मणो वै ऽअप्यते वरुणो वा ऽएष यो ग्नि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नामृतो ऽथैष मैत्रो यः कृष्णोऽमृतस्तस्मादूध्मणोऽमृतो

न वतित यो रुन्नयोर वदान्नाह मित्रावृहस्पतिभ्यामनु

ब्रूह्यात्याश्राव्याह मित्रावृहस्पतीयज इति वषट्कृते जुहो

२ श्रा तं॥ ३२॥ ति॥ ८॥ ब्राह्मणं॥ ६॥ स वै दीक्षते। स ऽउपसदश्यत्रीषोमा

यं पशुमालभते तस्य वपया प्रचर्यामीषोमीयमेकादशक ८०

८

कपालं पुरोडाशं निर्वपति तदनु देवस्वां हवींषि निरुप्यं

ते॥ १॥ सवित्रे सत्यप्रसवाय। द्वादशकपालं वाष्टाकपालं वा

पुरोडाशं निर्वपति आशुकानां व्रीहीणां सविता वै देवानां

प्रसविता सवितृप्रसूतः सूया इत्यथ यदाशुकानां व्री

हीणां क्षिप्रे मा प्रसुवानिति॥ २॥ अथाग्नये गृहपतये। आ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ष्टाकपालंपुरोडाशंनिर्वपत्याग्नेनां३ अग्निर्वैगार्हपतंया
वतोयावतईस्येतदेवमग्निरेवगृहपतिर्गार्हपतामभिप
रिणयत्यथयदाग्नेनांद्विरेमापरिणानिति॥३॥अथ
सोमायवनस्पतयेश्यामाकंचरुंनिर्वपतितदेनंसो
मएववनस्पतिरोषधिभ्यःसुवत्यथयच्छ्यामाकोभवसे ७२

त्तावेसोमस्यौषधीनांप्रत्यक्षतमांयच्छ्यामाकास्तस्माच्छ्या
माकोभवति॥४॥अथबृहस्पतयेवाचेनैवारंचरुं
निर्वपतितदेनंबृहस्पतिरेवब्रह्मवेसुवत्यथयन्नैवा
राभवतिब्रह्मत्त्वेबृहस्पतिरेतेवैब्रह्मणोपच्यंतेयन्नी
वारास्तस्मान्नैवारोभवति॥५॥अथेंद्रायज्येष्ठाय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नानांवरुन्निर्वपतितदेनंमित्रएवस्पेष्टोऽसौस्यमन्निपरि
णाम्स्पथयच्छायनानांभवत्यतिष्ठावाएता अप्रघयो
यच्छायना अपतिष्ठोवाइडस्तस्माच्छायनानांभवति॥६॥ ऋ
यरुद्रायपशुपतयेरोहिंगांवेधुकंवरुन्निर्वपतितदेन
ंरुद्रएवपशुपतिःपशुभ्यःसुवत्यथयज्ञावेधुकोभव ८२

तिह्यास्तव्योवाएषदेवोह्यास्तव्यागवेधुकास्तस्माज्ञावे
धुकोभवति॥७॥ अपमित्रायसत्यायपानांबानांवरुन्नि
र्वपतितदेनंमित्रएवसत्योब्रह्मणेसुवत्यथयन्नांबा
नांभवति॥ब्रह्मणोवाएतत् अप्रघयोयाःकृष्टेजायंतेथे
तंमैत्रायबातस्मान्नांबानांभवति॥८॥अथवरुणाय
नां

धर्मपतये। ब्रारुणाय वमयं वरुन्निर्वपतित्तदेनं वरुणाऽ
एव धर्मपतिर्द्धर्मस्य पतिं करोति परमता वै सा यो धर्मस्य
पतिरसद्यो हि परमतां गछति तं हि धर्मऽउपयंति तस्मा
द्वरुणाय धर्मपतये॥९॥ अथाग्नीषोमीयेण पुरोडाशे
न प्रचरति। तस्यानिष्टऽएव स्विष्टकृद्भवत्यथैतैर्हविर्भिः ७३

प्रचरति॥ यदेतैर्हविर्भिः प्रचरति॥१०॥ अथैनं दक्षिणे बा
हावभिपद्य रपति। सविता त्वा सवानां सुवतामग्निर्ग्र
हपतीनां सोमो वनस्पतीनां॥ बृहस्पतिर्वाच इंद्रो
ज्यैष्ठाय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो वरुणो धर्मपतीनां
॥११॥ इमं देवाः॥ असपत्नं सुवध्वमिती मं देवा अस्त्राद्

यु॑ꣳ सुव॒द्धमित्येवैतदाहमहतेदक्षायमहते॑ऽधेष्ठ्यायेति
नात्रतिरोहितमिवास्तिमहतेजानराज्यायेतिमहतेजानाना
ꣳराज्यायेत्येवैतदाहेन्द्रस्येन्द्रियायेतिवीर्यायेत्येवैतदाह
यदाहेन्द्रस्येन्द्रियायेतीममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रमितितद्य
देवास्यजन्मततऽएवैतदाहास्यैविशऽइतिग्रस्यैविशो ८४

राजाभवत्येषवोमीराजासोमोस्माकंब्राह्मणानाꣳराजे
तिदस्मादिदꣳसर्वमाद्यंकरोतिब्राह्मणमेवापोद्धर
तितस्माद्ब्राह्मणोनाद्यःसोमराजाहिभवति॥१२॥एता
हवैदेवताःसवस्यईशते।तस्मादेवस्वोनामतदेनमे
ताएवदेवताःसुवतेताभिःसूतःश्वःसूयते।१३।तावै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

द्विनाम्नोऽन्वंति। द्वंद्वं वै वीर्यं वीर्यवत्यः सुवांता इति तस्मा
द्विनाम्नो न्वंति॥१४॥ अथाहाग्नये स्विष्टकृतेनु ब्रूहीति
तद्यदंतरेणाहुती एतत्कर्म क्रियते एषा वै प्रजापतिर्य ए
स यज्ञस्तायते यस्मादिमाः प्रजाः प्रजाता एतस्यैवाप्ये
तर्ह्यनु प्रजायंते तदेनं मध्यत एवैतस्य प्रजापते र्द्धयति ८५

१२

मध्यतः सुवति तस्माद्दंतरेणाहुती एतत्कर्म क्रियते आ
श्राव्याहाग्नये स्विष्टकृते प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति॥१५॥ ब्राह्म
णं॥ ७॥ ॥द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥ कंडिका॥१०७॥ स वा
ऽपः संचरति तद्यदपः संचरति वीर्यं वा आपो वी
र्यमेवैतद् समभ्यारोहं संचरति॥१॥ औदुंबरपात्रेण अन्नं

वाऊर्युदुंबरंऊर्जौनाद्यस्यावरुधैतस्मादौदुंबरेपात्रे ॥२॥ससारस्वतीरेवप्रथमागृह्णाति। अपोदेवामधुमतीरंगृह्णंन्नित्यपोदेवारसवतीरगृह्णंनित्येवैतदाहो। र्जस्वतीराजस्वश्चितानाइतिरसवतीरित्येवैतदाहयदाहोर्जस्वतीरितिराजस्वश्चितानाइतियाःप्रज्ञाताराजस्वा ५६

इत्येवैतदाहयाभिर्मित्रावरुणावभ्यषिंचन्नित्येताभिर्हिमित्रावरुणावभ्यषिंचन्याभिरिंद्रमनयंनत्यरातीरित्येताभिर्हींद्रंनाष्ट्रारक्षांस्यत्यनयंस्ताभिरभिषिंचतिवाग्वैसरस्वतीवाचैवैनमेतदभिषिंचत्येताबाएकाआपसरस्वत्याएवैतत्संचरति॥३॥अपांपतिरित्यध्वर्युःसंगृह्णीतमाडंस्त्ताऽएवैतत्संचरति

गृह्णीयात्पापोऽन्यवैतीति तद्याक्रमीत्युद्द्रतः पशौ वा पुरुषे वान्य
वेतेतौ गृह्णाति ॥४॥ स यः प्राङुदद्रवति तं गृह्णाति बृहस्पतेरू
र्मिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वा[illegible]हा बृहस्पतेरूर्मिरसि रा
ष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै देहीति ॥५॥ अथ यः प्रत्यङुदद्रवति तं
गृह्णाति वृषसेनोऽसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वाहा वृषसे ७

नोऽसि राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै देहीति तान्निरन्निषिंचति वीर्यं वा एत
दपामुदद्रुतं पशौ वा पुरुषे वान्यवेते वीर्येणैवैनमेतदन्निषिंच
यता वा एका आपस्ता एवैतत्संचरति ॥६॥ अथ स्यंदमाना
गृह्णाति अच्युतस्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा अच्युतस्थ राष्ट्रदा
राष्ट्रममुष्मै दत्तेति तान्निरन्निषिंचति वीर्येणा वा एताः स्यंदंते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तस्मादेनाः स्यंदमानाः न किंचन प्रतिधारयते वीर्येणो वैनमेत
दभिषिंचत्येता वा ऽएका ऽआपस्ता ऽएवैतत्संभरति ॥१॥ अथ याः
83 स्यंदमानानां प्रतीपं स्यंदंते ता गृह्णात्योजस्वती स्थ राष्ट्रदा रा
ष्ट्रं मे दत्त स्वाहौजस्वती स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्तेति ताभिरभि
षिंचति वीर्येण वा एताः स्यंदमानानां प्रतीपं स्यंदते वीर्येणो वैन ८८

मेतदभिषिंचत्येता वा एका आपस्ता एवैतत्संभरति ॥२॥ अथापय
तीर्गृह्णात्यापः परिवाहिणी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहापः
परिवाहिणी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्तेति ताभिरभिषिंचत्य
तस्यै वा एषापच्छिद्यैवं पुनरन्नेवत्यपि ह वा ऽअस्यान्यराष्ट्री
यं राष्ट्रमवत्युप्यन्यराष्ट्रीयं संवहरंते तयास्मिन्नमानं दध
ष्या राष्ट्रमवत्युप्यन्यराष्ट्रीयं संवहरंते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्ति नुसैवैनमेतदभिषिंचत्येतावाएकाऽआपस्ताऽएवैतत्संनर
ति॥९॥ अथनदीपतिंगृह्णाति। अपांपतिरसिराष्ट्रदाराष्ट्रंमेदे
हिस्वाहापांपतिरसिराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदेहीतितान्निरन्निषिं
चत्यपांवाएषपतिर्यंनदीपतिर्विशामेवैनमेतत्पतिंकरोत्ये
तावाएकाऽआपस्ताएवैतत्संनरति॥१०॥ अथनिवेष्यंगृह्णा १९

ति। अपांगर्भोसिराष्ट्रदाराष्ट्रंमेदेहिस्वाहापांगर्भोसिराष्ट्रदाराष्ट्र
ममुष्मैदेहीतितान्निरन्निषिंचतिगर्भंवाएतदापऽउपनिवेष्टंते
विशामेवैनमेतद्गर्भंकरोत्येतावाएकाऽआपस्ताएवैतत्संन
रति॥११॥ अथयःस्यंदमानानांस्थावरोह्रदोभवतिप्रत्या
तापेतागृह्णातिसूर्यत्वचसस्थराष्ट्रदाराष्ट्रंमेदत्तस्वाहासूर्य

त्वचसस्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मै दत्तेतिताभिरभिषिंचतिवर्चसेवैन
मेतदभिषिंचतिसूर्यत्वचसमेवैनमेतत्करोतिवृष्ण्यावाएताआपो
भवंतियाःस्यंदमानानांनस्यंदंतेवृष्णसानोवाएषयद्राजंस्य
यंतस्मादेताभिरभिषिंचत्येतावाऽएकाआपस्ताएवैतत्संभर
ति॥१२॥अथयाआतपतिवर्षंतिताग्रह्णातिसूर्यवर्चसस्थरा ९०

ष्ट्रदाराष्ट्रंमेदत्तस्वाहासूर्यवर्चसस्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्ते
तिताभिरभिषिंचतिवर्चसेवैनमेतदभिषिंचतिसूर्यवर्चसमे
वैनमेतत्करोतिमेध्यावाएताआपोभवंतियाआतपतिवर्षं
त्यप्राप्ताहीमांभवंत्यथैनाग्रह्णातिमेध्यमेवैनमेतत्करो
त्येवाएकाआपस्ताऽएवैतत्संभरति॥१३॥अथवैशंतीर्ग

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्नाति। मांदास्स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा मांदास्स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रम
मुष्मै दत्तेति तान्निरन्निषिंचति त्रिर्वाम एवास्मा एतच्छ्रावरामन्न
पक्रमिणीं करोत्येतावा एकाष्टापस्त्वा एवैतत्संनरति॥२४॥कौ
डस्याद्भिः॥शातपथस्याद्भिः॥ अथ कूप्या गृह्णाति। व्रडाह्रितस्थ
राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा व्रडाह्रितस्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्ते रौ१

ऽ
तितान्निरन्निषिंचति तद्याः इमां परेणापस्त्वा एवैतत्संनरत्येषा
मुद्वैव सर्वत्वाय तस्मात्तान्निरन्निषिंचत्येतावा ऽएकाष्टा
पस्त्वा ऽएवैतत्संनरति॥२५॥ अथ प्रुष्वा गृह्णाति। व्राशास्स्थ रा
ष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा व्राशास्स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्ते
तितान्निरन्निषिंचत्यन्नाद्यं वै नमेतद्न्निषिंचत्यन्नाद्यमेवा

तिऽ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्मिन्नेतद्दधातीदं वा ऽअसावादित्य ऽउद्यंन्नेव यथायमग्निर्निर्द्द
हेदेवमोषधीरन्नाद्यं निर्द्दहति तदेता ऽआपोऽन्यवयत्यः शम
यंति न ह वा ऽइहान्नाद्यं परिशिष्येत यदेता ऽआपो नाभ्यवेयुर
न्नाद्यमेवैनमेतदभिषिंचत्येता वा ऽएका ऽआपस्ता ऽएवैतत्सं
नरति ॥१६॥ अथ मधु गृह्णाति । रा विश्वास्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त ६२

स्वाहा मु विश्वास्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्तेति । तान्निरन्निषिंच
त्यपां वै वैनमेतदोषधीनां व रसेनाभिषिंचत्येता वा ऽएका ऽआ
पस्ता ऽएवैतत्संनरति ॥१७॥ अथ गोर्विजायमानाया ऽउल्बा
द्गृह्णाति । त्रा ऽकरी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा त्रा ऽकरी स्थ राष्ट्र
दा राष्ट्रममुष्मै दत्तेति तान्निरन्निषिंचति पशु निरेवैनमेतद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

न्निषिंवत्येतावाएका आपस्ताएवैतत्संनरति॥१८॥ अथप्रयोग
ह्लाति। ऊनन्नतस्थराष्ट्रदाराष्ट्रंमेदत्तस्वाहा ऊनन्नतस्थराष्ट्रदा
राष्ट्रममुष्मैदत्तेति। तान्निरन्निषिंचतिपशुन्निरेवैनमेतदन्निषिंव
त्येतावाएका आपस्ताएवैतत्संनरति॥१९॥ अथघृतंगरह्ला
ति। विश्वभृतस्थराष्ट्रदाराष्ट्रंमेदत्तस्वाहा। विश्वभृतस्थराष्ट्र ९३

दाराष्ट्रममुष्मैदत्तेति। तान्निरन्निषिंचतिपशूनामेवैनमेतद्
सेनान्निषिंचत्येतावाएका आपस्ताएवैतत्संनरति॥२०॥
अथमरीचीः। अंजलिनासंगृह्यापिसृज्यापःस्वराजस्थ
राष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्तेत्येतावा आपःस्वराजोयन्मरीच
यस्तायत्स्पंदंतइवान्योन्यस्याएवैतच्छ्रियाअतिष्ठमानाः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्तराधराइवन्नवंस्योयंतिस्वाराज्यमेवास्मिन्नेतद्दधात्येतावा
एका आपस्ता एवैतत्संभरति॥२१॥ता वा एताः। सप्तदशापः
संभरति सप्तदशो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तस्मात्सप्तद
शापः संभरति॥२२॥षोडशैता आपोऽभिजुहोति षोड
शाहुतीर्जुहोति ताद्वात्रिंशास्तै द्वयी पुनर्जुहोति सारस्वतीषु ९४

वमरी।विप्रुवतांश्चतुस्त्रिंशात्रयस्त्रिंशद्वै देवाः प्रजापतिश्च
तुस्त्रिंशस्तदेनं प्रजापतिं करोति॥२३॥अथ यद्रूवाद्रूवाग
ह्णाति॥वज्रो वा आज्यं वज्रेणैवैतदाज्येन स्पृत्वा स्पृत्वा स्वी
कृत्य गृह्णाति॥२४॥अथ यत्सारस्वतीषु नर्जुहोति॥वाग्वै
सरस्वती वज्र आज्यं नद्वज्रेणाज्येन द्वाचं हिनस्सानीति त

मुखमेभवत्यथयान्युपरिष्टादभिषेकस्यजुहोतीद्वेतेषांप्रथमे
भवतिब्रह्मवैबृहस्पतिरिंद्रियंवीर्यमिंद्रएताभ्यामेवैनमे
तदुभाभ्यामुभयतःपरिबृंहति॥७॥सजुहोति।यानिपुर
स्तादभिषेकस्यजुहोत्यग्नयेस्वाहेतितेजोवाअग्निस्तेजसै
वैनमेतदभिषिंचतिसोमायस्वाहेतिक्षत्रंवैसोमःक्षत्रेणै ९८

वैनमेतदभिषिंचतिसवित्रेस्वाहेतिसवितावैदेवानांप्रसवितासवि२
तृप्रसूतएवैनमेतदभिषिंचतिसरस्वत्यैस्वाहेतिवाग्वैस
रस्वतीवाचैवैनमेतदभिषिंचतिपूष्णेस्वाहेतिपशवोवैपूषा
पशुभिरेवैनमेतदभिषिंचतिबृहस्पतयेस्वाहेतिब्रह्मवै
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमेतदभिषिंचत्येतानिपुरस्तादभिषे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

कस्यकुहोतितान्येतान्यग्निनामानीत्याचक्षते॥८॥ अथकुहो
ति॥ यान्युपरिष्टादग्निषेकस्यकुहोतीन्द्रायस्वाहेतिवीर्यंवाइं
द्रोवीर्यणैवेनमेतदग्निषिंचतिघोषायस्वाहेतिवीर्यंवैघो
षोवीर्यणैवेनमेतदग्निषिंचतिश्लोकायस्वाहेतिवीर्यंवैश्लो
कोवीर्यणैवेनमेतदग्निषिंचत्यंशायस्वाहेतिवीर्यंवाअं

शोवीर्यणैवेनमेतदग्निषिंचतिभगायस्वाहेतिवीर्यंवैभ
गोवीर्यणैवेनमेतदग्निषिंचत्यर्यम्णेस्वाहेतितदेनमेस्यसर्व
स्यार्यमणंकरोत्येतान्युपरिष्टादग्निषेकस्यकुहोतितान्ये
तान्यादित्यनामानीत्याचक्षते॥९॥ अथैनमैत्रावरुणस्य
धिष्ण्ये। अग्निषेवनीयानिपात्राणिभवंतिघृत्रैताऽऽआ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पोभिषेचनीया भवंति।२०॥ पालाशं भवति। तेन ब्राह्मणोभि
षिंचति ब्रह्म वै पलाशो ब्रह्मणैवैनमेतदभिषिंचति॥२१॥
औदुंबरं भवति। तेन स्वोभिषिंचत्यन्नं वा ऊर्गुदुंबर ऊर्ग्वै
स्वं यावद्वै पुरुषस्य स्वं भवति नैव तावदशनायति तेनोर्क्स्वं
तस्मादौदुंबरेण स्वोभिषिंचति॥२२॥ नैयग्रोधपादं भवति॥ १००

तेन मित्रो राजन्योभिषिंचति पद्भिर्वै न्यग्रोधः प्रतिष्ठितो मि
त्रेण वै राजन्यः प्रतिष्ठितस्तस्मान्नैयग्रोधपादेन मित्रो रा
जन्योभिषिंचति॥२३॥ आश्वत्थं भवति। तेन वैश्योभिषिंचति
स ष्वद्देवा दोश्वत्थे तिष्ठत इंद्रो मरुत उपामंत्रयंत तस्मादा
श्वत्थेन वैश्योभिषिंचत्येतान्यभिषेचनीयानि पात्राणि भव

ति॥१८॥ अथ पवित्रे करोति। पवित्रे स्थो वैष्णव्याविति सोऽसावे
व बंधुस्तयोर्हिरण्यं प्रवयति ताभ्यामेता अग्निहोत्रनीया
अप उत्पुनाति तद्यद्धिरण्यं प्रवयत्यमृतमायुर्हिरण्यं तदा
स्वमृतमायुर्दधाति तस्माद्धिरण्यं प्रवयति॥१९॥ अथोत्पुना
ति॥ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य १.१

रश्मिभिरिति सोऽसावेव बंधुरनिभृष्टमसि वाचो बंधुस्त
पोजा इत्यनाधृष्टमसि वाचो बंधुस्तपोजा इत्यनाधृष्ट ह्येवैतद्दाह यदाह
निभृष्टमसीति वाचो बंधुरिति वाव है प्राणो ह्यापो नवं
ति तावद्वाचा वदति तस्मादाह वाचो बंधुरिति॥२०॥ तपो

जा इति ॥ अग्नेर्वै धूमो जायते धूमादभ्रमभ्राद्वृष्टिरग्नेर्वा
एता जायंते तस्मादाह तपोजा इति ॥ २७ ॥ सोमस्य दात्रमसी
ति । यदा वा एनमेतान्निरस्निषु एवं स्य थाहुतिर्भवति तस्मादा
ह । सोमस्य दात्रमसीति स्वाहाराडस्व इति तदेनाः स्वाहा १०२
कारेणैवोत्सृनाति ॥ २८ ॥ ता एतेषु पात्रेषु व्यानयति स धर्मा

प ५८

होत्रकामिनी राधा एता इत्यनतिमानिन्य इत्येवैतदाह स ध
मा द इति धामभिनी राप एता इति हीर्यवत्य इत्येवैतदाह
नाधृष्टा अपस्या वसाना इत्यनाधृष्टा ह्यस्त्वर स्तोत्रिरित्ये
वैतदाह यदाहानाधृष्टा अपस्यो वसाना इति पस्त्यासु
चक्रे वरुणः सधस्थमिति विशो वै पस्त्या विद्धु चक्रे वरु

प॰

णः प्रतिष्ठामित्येवैतदाह। पाᳮ शिशुर्मा हिंतमास्वंतरित्यपां वाऽए
ष शिशुर्भवति यो राजसूयेन यजते तस्मादाह। पाᳮ शिशुर्मा हिंतमा
स्वंतरिति॥१९॥ अथैनं वासाᳮसि परिधापयति। तुत्राप्यमिति वा
सो भवति तस्मिं सर्वाणि यज्ञरूपाणि निष्यूतानि भवंति तदेनं परि
धापयति वृत्रस्योल्बमसीति तद्यदेव वृत्रस्योल्बं तत एवैनमे १२
पू

तज्जनयति॥२०॥ अथैनं पाडूं परिधापयति। वृत्रस्य जराय्वसीति
तद्यदेव वृत्रस्य जरायु तत एवैनमेतज्जनयति॥२१॥ अथाधीवा
सं प्रतिमुंचति। वृत्रस्य योनिरसीति तद्येव वृत्रस्य योनिस्त
स्याऽएवैनमेतज्जनयति॥२२॥ अथोष्णीषᳮ सᳮहृत्यापुरस्ता
दवगूहति। वृत्रस्य नाभिरसीति तद्येव वृत्रस्य नाभिस्तामे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वाऽस्मिन्नेतद्दधाति॥२३॥तद्धैके। समंतंपरिवेष्टयंतिनाग्निर्वाऽ
स्यैवासमंतंवाऽइदंनाग्निः पर्येतीतिवदंतस्तदुतथानकुर्यात्पु
रस्तादेवावगूहेत्पुरस्ताद्धीयंनाग्निस्तद्यदेनंवासांऽसिपरिधा
पयतिऽनयत्येवैनमेतज्ज्ञातुमग्निर्षिषिवानीतितस्मादेनंवासा
ऽंसिपरिधापयति॥२४॥तद्धैके।निदधत्येतानिवासांऽस्य १८

येनंपुनर्दीक्षितवसनंपरिधापयंतितदुतथानकुर्यादंगानिवा
अस्यऽजनूर्वासांऽसिस्यांगेहैनंऽसऽद्वातन्वाव्यर्द्धयतिवरुण्यं
वोदीक्षितवसनंऽसएतेषामेवैकंवाससांपरिदधीततदेन
मंगैर्नुद्वातन्वास्मर्द्धयतिवरुण्यंदीक्षितवसनंतदेनंवरुणा
द्दीक्षितवसनात्प्रमुंचति॥२५॥सयत्रावभृथमभ्यवैति।तदे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तदयस्माद्वहरंतितस्माल्लोमक्रियतेस एतेषामेवैकं दासस्यापु
रिघायोदैतितानिद्वस्यायैवद्वपायाऽकृतायां दद्यादुदवसा
नायायांभेषो॥२६॥अथधनुरश्चितनोत्रीइंद्रस्यवार्त्रघ्नमसी
तिवार्त्रघ्नंवैधनुरिंद्रोवैयजमानोद्वयेनवाएषइंद्रोभवतिय
ब्रह्मक्षत्रियोयद्युयजमानस्तस्मादाहेंद्रस्यवार्त्रघ्नमसीति॥२७॥ १०५

स्पृशवाद्विमार्ष्टि।मित्रस्यासिवरुणस्यासीतिबाहूवैधनु
र्बाहुन्याविराजन्योमैत्रावरुणस्तस्मादाहमित्रस्यासिवरुणस्या
सीतितदस्मैप्रयच्छतित्वयायंवृत्रंवधेदितित्वयायंद्विषंतंभ्रा
तृव्यंवधेदित्येवैतदाह॥२८॥अथास्मैतिस्रइषूःप्रयच्छति।
सउपयाप्रथमयासमर्पयतिनपरानुन्तिसेकासइयंपृथिवी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सैषा द्वानामाध्ययथा विद्वः शयित्वा ऽवति वाग्नि युते वा सा द्विती
यातदिदं मंतरिक्षं ॥ सैषा रुद्रानामाध्ययथा पेव राध्योति सा तृती
या सा यो द्यौः सैषा कुमा नामैताहि वेति स्त्र इष वस्तस्माद सौति
स्त्र इष्टः प्रयच्छति ॥ २९ ॥ तः प्रयच्छति ॥ पात्तैनं प्रांवं पा तैनं प्रत्यं
वं पात्तैनं तिर्यं वं दिश्याः पात्तितं स्वे स्ववीए वदिक्षो ग्वारव्याः करो ९६
द

तित द्यदस्मै चक्षुः प्रयच्छति वीर्यं वा एतद्वा ऽन्यस्य यद्दू चक्षुर्वीर्यं
वं तिम लिषिं वा नातितस्माद्वा अस्मा आयुधं प्रयच्छति ॥ ३० ॥ अ
थे नमा विदो ग्वावयति आविर्मर्या इत्यनिरुक्तं प्रजापतिर्वा अ
निरुक्तस्तदेनं प्रजापतये ऽआवेदयति सो ऽस्मै सवमनुमन्य
तेनेनानुमतः सूयते ॥ ३१ ॥ आवित्तो ऽग्निर्गृहपतिरिति ब्रह्म

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वा अग्निस्तदेनं ब्रह्मण आवेदयति तदस्मै सवमनुमन्यते त
नानुमतः सूयते ।३२॥ अर्द्धप्रपाठकः ६॥ आवित्त इंद्रो वृद्धश्रवा
इति ॥ क्षत्रं वा इंद्रस्तदेनं क्षत्रायावेदयति तदस्मै सवमनुमन्य
ते तेनानुमतः सूयते ॥३३॥ आवित्तौ मित्रावरुणौ धृतव्रतावि
ति ॥ प्राणोदानौ वै मित्रावरुणौ तदेनं प्राणोदानाभ्यामावेदय २०

ति तावस्मै सवमनुमन्येते ताभ्यामनुमतः सूयते ।३४॥ आवि
त्तः पूषा विश्ववेदा इति । पशवो वै पूषा तदेनं पशुभ्य आवेदय
ति तस्मै सवमनुमंन्यंते तैरनुमतः सूयते ॥३५॥ आवित्ते द्या
वापृथिवी विश्वशंभुवाविति । तदेनमाभ्यां द्यावापृथिवीभ्या
मावेदयति ते अस्मै सवमनुमन्येते ताभ्यामनुमतः सूयते ३६॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्मा॥ विज्ञादित्तिर रुद्रामुते॥ इयं वै दधिकृदितिस्तुदेनमस्यैट्धिमा
ज्ञावेदयंति सा सोस्य सर्वमनुमन्यते तयानुमतः सृयते तद्यान्यए
वैनमेतद्देवताभ्य आवेदयति॥ अस्मै सर्वमनुमन्यंते तान्निरु
नुमतः सृयते॥ ३॥ आलंतां॥ २॥ अध्यायः॥॥ केशानुस्यपुरुष १८
स्या लोहायसमास्या त्रीविधमनुवेणादं दशक्रादुतिसर्वावाएष

॥

मत्स्रातिमुच्यते सुवार्न्वधान्यो राडसूयेन यजते तस्याङ्करैवु
मत्लुर्नेवतितद्युमर्त्यर्कबविधस्तमुवैतदुतिनयति बद्धंदस्तु
काशा॥ अथ यत्केशानुस्य पुरुषस्यानवाएष स्त्रीनपुमा
न्यकेशावः पुरुषो बदहपुमांस्तेन न स्त्री बदुकेशावस्तेनो
नपुमां नैतदुयोनाहिरण्यं बध्नीहाय सान्नेत त्रिमयो नाकि

मयो बृहदंदस्य का सुथमुक्ष्वो हाय संतुवति लोहिता नाइव हिदंदस्य
कास्तुस्मा केशावुस्य पुरुषस्य ॥२॥ अथैनं दिशः समारोहय
ति। प्राचीमारोह गायत्री त्वावतु रथंतरꣳ साम त्रिवृत्स्तोमो व
संत ऋतुर्ब्रह्म द्रविणं ॥३॥ दक्षिणामारोह। त्रिष्टुप्त्वावतु बृहत्सा
म पंचदशस्तोमो ग्रीष्म ऋतुः क्षत्रं द्रविणं ॥४॥ प्रतीचीमारोह ॥ १९

जगती त्वावतु वैरूपꣳ साम सप्तदशस्तोमो वर्षा ऽ ऋतुर्विड् द्रवि
णं ॥५॥ उदीचीमारोह। अनुष्टुप्त्वावतु वैराजꣳ साम एकवि
ꣳश स्तोमः शरद ऋतुः फलं द्रविणं ॥६॥ ऊर्ध्वामारोह। पंक्तिस्त्वा रो
वतु शाक्कररैवते सामनी त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ स्तोमौ हे
मंतशिशिरावृतू वर्चो द्रविणमिति ॥७॥ तद्यदेनं दिशः समा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रोहयति।स्वर्नाम वैतद्रूपं यत्स्त्रीन्नेवैनमेतत्संवत्सरं समारो
हयति स यत्स्त्रीं संवत्सरं समारुह्य सर्वमेवेदमुपर्युपरि
वत्यर्वाग्वास्य इदं सर्वं भवति॥८॥शार्दूलचर्मणोऽध
नाट्युसीसं निहितं भवति।तत्पदा प्रत्यस्यति प्रत्यस्तं नमुचेः
शिरइति नमुचिर्ह वै नामासुर आस तमिन्द्रो विव्याध तस्य २९०
नि

स्य पदाभिरोऽभितष्ठौ स यदभिष्ठित उदबाधत स उच्छुङ्कस्तस्य
पदा शिरः प्रच्छिच्छेद ततो रक्षः समभवत्तद्धैनमनुनाषते
कगमिष्यस्युच्छङ्क मे मोच्यसइति॥९॥तस्मासीसेनापङ्घानात्
स्मात्सीसं मृदु सत्तदुवद्धि सर्वं वैरा हि वीर्येणापङ्घानात्तस्मा
द्धिरण्यरूपं सन्न किंयद्गुनाहैतैस्तदुवद्धि सर्वं वैरा हिवी

र्येणापङ्क्घान्तस्माद्विशापरूपः सन्नक्रियत्रमाहैतिसैङ्कवंद्वि
सर्वेषांहि वीर्येणापङ्क्घान्तद्वेसतं नांष्ट्रारक्षाः स्यपङ्क्घान्
तथ्योएवैषएतंनाष्ट्रापरक्षाः स्यतोाहंति॥१०॥ अथैनंशार्दूल
लचर्मारोहयति। सोमस्यत्विषिरसीतियत्रवैसोमइंद्रमत्यप
वततस्यत्ततः शार्दूलः समभवत्तेनसोमस्यत्विषिस्तस्मादा १११

ह सोमस्यत्विषिरसीतितवेवमेत्विषिर्भूयादितिशार्दूलत्वि
षिमेवास्मिन्नेतद्दधातितस्मादाहतावेवमेत्विषिर्भूयादिति
॥११॥ अथास्यरुक्ममधस्तादुपास्यति।मृत्योःपाहीत्यमृतमायु
र्हिरण्यंतदमृतआयुषिप्रतितिष्ठति॥१२॥ अथरुक्मः शा
तत्तिमिष्टोवाप्नवति। नवविद्मावासस्यदिशातविद्वाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

शतात्पुर्व्यात्रयंपुरुषः शततेजाः शतवीर्यस्तस्माच्छतविद्वस्यायु
घनविदितस्तोनवेमेपुरुषेप्राणास्तस्मान्नववित्त्वसः॥१३॥तस्तु
परिष्वाष्टौस्तौनिदधंतितुंडोसिस्वहोस्यमृतमसीत्यमृतमा
युर्हिरण्यंतदस्मिन्नमृतमायुर्दधातितदुक्ताऽन्नयतोनुव
लामृतमायुर्हिरण्यंपतदमृतेनैवैनमेतदायुषान्नयतःपरिवृं ११२

तितितस्मादुक्ताऽमयतोन्नवतः॥१४॥अथवाहसउद्दालाति॥
हिरण्यरूपाऽपसोविरोकऽन्नाविद्राउदियःस्सूर्यश्च।आ
रोहत्वरुणामित्रगर्त्तंतस्मुद्दाथ्यामदितिदितिवेलिबाह
विमित्रावरुणौपुरुषोगर्त्तस्तस्मादाहारोहतंवरुणामि
त्रगर्त्तमितितत्स्वद्दाथ्यामदितिदितिवेतितत्तःपरुपतवृं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्वं वा एतां बलयैतदाह ॥१५॥ नेत्ते त्रोड्हलीयात् । मित्रोऽसि वरु
णोसीत्येवोड्हलीयाद्वाहू वै मित्रावरुणौ बाहू स्यां वै राज
न्यो मैत्रावरुणस्तस्मान्मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्येवोड्हलीया
त् ॥१६॥ तद्यदेनमूर्द्धबाहुमभिषिंचति । वीर्यं वा एतद्राजन्य
स्य यद्बाहू वीर्यं वा एतदपां रसः संभृतो भवति येनैनमभि ३१२

तदभिषिंचति नेन्म इदं वीर्यं वीर्यमपां रसः संभृतो बाहू हि
नादिति तस्मादेनमूर्द्धबाहुमभिषिंचति ॥१७॥ ब्राह्मणं ॥३॥
तं वै प्रांचं तिष्ठंतमभिषिंचति । पुरस्ताद्ब्राह्मणोऽभिषिंचत्य
ध्वर्युर्वा यो वास्य पुरोहितो भवति पश्चादितरे ॥१॥ सोमस्य
त्वा द्युम्नेनाभिषिंचामीति । वीर्यं वा एतदाहाग्नेर्भ्राजसेति वीर्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तोवैतदाहसूर्यस्यवर्च्चसेतिवीर्यायवैतदाहेंद्रस्येंद्रियेणे
तिवीर्यायवैतदाहक्षत्राणांक्षत्रपतिरेधीतिराज्ञामधिराड
एधीत्येवैतदाहातिदिद्यून्पाहीतीषवोवैदिद्यवइषुवधमे
वैनमेतदतिनयंतितस्मादाहातिदिद्यून्पाहीति॥२॥इमं
देवा॥असपत्नंसुवध्वमितीमंदेवाअभ्रातृव्यंसुव ११५

ध्वमितीमंदेवाअभ्रातृव्यंसुवध्वमित्येवैतदाहमहतेक्ष
त्रायमहतेज्यैष्ठ्यायेतिनात्रतिरोहितमिवास्तिमहतेजान
राज्यायेतिमहतेजनानांराज्यायेत्येवैतदाहेंद्रस्येंद्रिया
येतिवीर्यायेत्येवैतदाहयदाहेंद्रस्येंद्रियायेतीमममुष्य
पुत्रममुष्यैपुत्रमितितद्यदेवास्यजन्मततएवैतदाहस्वैवि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्राऽइतियस्यैविशोराजानंकुर्युएषवाऽअसौराजासोमोतस्मात्कंब्रा
ह्मणानाꣳराजेतितदस्माऽइदꣳसर्वमाद्यंकरोतिब्राह्मणामे
वापोद्धरतितस्माद्ब्राह्मणोनाद्यःसोमराजाहिभवति॥३॥
अथैतमग्निचेकीर्षत्यविषाणयानुविमृष्टेवीर्यंवाएतद १२५
याꣳरसःसंभृतोभवतियेनैनमेतदभिषिंचतीदंमेवीर्यꣳ

सर्वमात्मानमुपस्पृशादितितस्माद्वाऽअनुविमृष्टे॥४॥सो
नुविमृष्टेप्रपर्वतस्यचूभन्नस्यपृष्ठादितियथायंपर्वतो
तिष्ठावायथापर्वतःपश्चनतिष्ठावैवंवाएषऽइदꣳसर्वमतिति
ष्ठत्यवगिवास्मादिदꣳसर्वंभवतियोराजसूयेनयजतेत
स्माद्वाहप्रपर्वतस्यचूषन्नस्यपृष्ठान्नावक्षरंतिस्वस्तिवा

द्याना॥४॥ऽ आवर्त्तनं धरागुदक्ताऽहिर्बुध्न्यामनुरीमा
णा इति॥५॥ अथैनमंतरेव शार्दूलचर्मणि। विक्रमाऽक्रमस्य
ति विष्णोर्विक्रमणमसि विष्णोर्विक्रांतमसि विष्णोः क्रांत
मसीतीमवै लोका विष्णोर्विक्रमणं विष्णोर्विक्रांतं विष्णोः
क्रांतं तदिमानेव लोकान्समारुह्य सर्वमेवेदमुपर्युपरि २२८

भवत्यर्वा गे वास्मादिदं सर्वं भवति॥६॥ अथ ब्राह्मणस्य
पात्रे संस्रवान्समवनयति तद्ब्राह्मणं राजानमनुय
त्रः करोति तस्माद्ब्राह्मणो राजानमनुयत्रः॥७॥ तद्योस्य पु
त्रः प्रियतमो भवति। तस्मा एतत्पात्रं प्रयच्छतीदं मे यं वी
र्यं पुत्रो नुसंतनवदिति॥८॥ अथ प्रतिपरेत्य गार्हपत्यं म

त्वारथ्रेऽनुहोतिप्रजापतेनत्वदेतान्यन्यो विश्वारूपाणिपरि
ताबभूव॥यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽअस्त्वयममुष्यपितेति
तद्युः पुत्रस्तंपितरंकरोतियः पितातंपुत्रंतदेनयोर्वीर्यम्मु
तिषजत्यसावस्यपितेतितद्युः पितातंपितरंकरोतियः पु
त्रस्तंपुत्रंतदेनयोर्वीर्यमितिषजत्पुनरेवयथायथंकरो २१०

ति ब्रूयरुंस्यामपतयोरयीणां स्वाहेत्याशीरेवैषैतस्य क
र्मणऽआशिषमेवैतदाशास्ते॥८॥अथयएवसरुंस्रवोति
रिक्तोभवतितमाग्नीध्रीयेऽनुहोत्यतिरिक्तो वाऽएषस्रवरुंस्त्र
वोभवत्यतिरिक्तऽआग्नीध्रीयोगार्हपत्येहवीरुंषिश्रपयं
त्याहवनीयेऽनुह्वत्यथैषोऽतिरिक्तस्तद्व्यतिरिक्तऽएवैतदति

रिक्तं दधात्युत्तरार्द्धे जुहोत्येषा ह्येतस्य देवस्य देवस्य दिक्तस्या
स्मादुत्तरार्द्धे जुहोति स जुहोति रुद्र यत्ते क्रिविपरन्नाम तस्मिं
न्हुतमस्यमेष्टमसि स्वाहेति ॥१०॥ ब्राह्मणं ॥४॥ तद्धास्य
स्वोन्नवति। तस्य त्रातं वा परः स्त्राता वा गा उत्तरेणाहवनीयं
सुः स्नापयति तद्यदेवं करोति ॥१॥ वरुणाद्वा अभिषिषि ११८

चानात्तं इंद्रियं वीर्यमपचक्राम राष्ट्रस्य एषोपांरसः सोन्न
तोन्नवति यो नेन मेतदभिषिंचति सौत्रामण्येंद्रियं वीर्यं निर्ज्ञघान
तत्पशुष्वेवैविदन्तस्मात्पशवो यशो यदेष्वेवविदन्तस्मात्
पशुनु विद्येंद्रियं वीर्यं पुनरात्मन्नधत्त तथोएवैष एतन्नाहैवा
स्मान्विंद्रियं वीर्यमपचक्रामति वरुणासवो वा एष यद्राजसू

यमितिब्रूरुलोकरोदितित्वैवैषद्दजलकरोति ॥२॥ अथरथमुप
वहरति । यद्वैराजं न्यात्पुरा तिरथोनावेतदनुयुंक्ते तस्माद्र
थमुपावहरति ॥३॥ सउपावहरति । इंद्रस्यवज्रोसीतिवज्रोवै
रथोइंद्रोवैयजमानोद्वयेनवाएषइंद्रोभवतियच्चब्रह्मदत्त्रियोय
दुचयजमानस्तस्मादाहेंद्रस्यवज्रोसीति ॥४॥ तेमंतवैद्यन्य ११९

वरुणयुनक्तिमित्रावरुणयोस्त्वाप्रशास्त्रोःप्रशिषायुनज्मी
तिबाहूवैमित्रावरुणौबाहुभ्यांवैराजन्योमैत्रावरुणस्त
स्मादाहमित्रावरुणयोस्त्वाप्रशास्त्रोःप्रशिषायुनज्मी
ति ॥५॥ तंवत्तुर्युञ्जंयुनक्ति । सजघनेनसदोग्नेयाग्नालांव
नेवहृदक्षिणायतितेनप्रतिपद्यतेतंजघनेनचात्वालमग्रे

णाग्नीध्रमुपस्थाछति॥ हुतमातिष्ठति। अथ यथा यैवास्वोधा
येत्वेत्यनार्त्यैहिर्ते वैतदाह यद्दाह यथा येह्यैतेस्वधायेत्वे
तिरस्ताय त्वेत्येवैतदाहारिष्टो अर्जुन इत्यर्जुनो ह वै ना
८ मेंद्रो यदस्य गुह्यं नाम द्वयेन वा एष इंद्रो भवति यद्यद्धोत्रि
यो युद्धवर्जमानस्तस्मादाहारिष्टो अर्जुन इति॥७॥ अ १२०

य दक्षिणायुग्यमुपाषति। मरुतां प्रसवेन जयेति विशो वै
मरुतो विश्यावैतद्धोत्रियो जयति यज्जिगीषति तस्मादाह म
रुतां प्रसवेन जयेति॥८॥ अथ मध्ये गवामुपह्लति। आपा
मम्मनस्येति मनसा वा इदं सर्वमाप्तं तन्मनसैवैतत्स
र्वमाप्नोति तस्मादाहापाम मम्मनसेति॥९॥ अथ धनुरार्तो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

गामुपसन्नाति। सुमिंद्रियेणोतीद्रियं वै वीर्यं गाव इंद्रियमेवै
तद्वीर्यमात्मंधत्ते। यद्याहविनामीमाः ऊर्व इमा इति।१७॥ तद्यास्व
स्यगोष्ठघ्नंति। यद्वै सुरूपा सराय्यवति यशो वा किं विद्यास्व
र्ग्ं हैवास्यैतस्रतमामिवान्यपक्रामति तस्मादेवैतादिंद्रियं
वीर्यं पुनरात्मंधत्ते। तस्मात्स्वस्यगोष्ठघ्नंति॥१८॥ तस्मैताव २२१

न्मात्रीर्वा भूयसीर्वा प्रतिददाति। न वा एष क्रूरं कर्मणोत्वव
ति यद्यजमानः क्रूरमिव वा एतत्करोति यदाहविनामीमाः
ऊर्व इमा इति तच्चाहास्यैतदक्रूरं कृतं भवति तस्मात्तावन्मा
त्रीर्वा भूयसीर्वा प्रतिददाति।२२॥ अथ दक्षिणायै ह्वति॥
सयोगेणाकूपं दक्षिणेन वेदिं बानेव दक्षिणां वतितेन प्रति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पद्यते तंलघुमेनसदोषेणाग्नालाभ्युपछति॥२३॥मातइंद्रते
वयंतुराषाडयुक्तासोऽब्रह्मताविदसामातिष्ठारथम
धियंवज्रहस्तारश्मीदेवयमसेस्वश्वानितिघछत्सवै
तयान्नीशावावैरश्मयस्तस्मादाहारश्मीदेवयमसेस्व १२०
श्वानित्यथरथविमोचनीयानिजुहोतिप्रीतोरथोहिमुच्या

तौइतितस्माद्रथविमोचनीयानिजुहोति॥२४॥सजुहोति
ऽग्नयेगृहपतयेस्वाहेतिसयदेवाग्नेयंरथस्यतद्वै
तेनप्रीणातिवृहावाआग्नेयारथस्यवृहानेवैतेनप्री
णातिश्रीवैगार्हपत्यंयावतोयावतईष्टेतद्धियमेवास्यै
तद्गार्हपत्यंराष्ट्रमन्निविमुच्यते॥२५॥सोमायवनस्पत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यस्वाहेति। ह्ययानि वै वानस्पत्यानि चक्राणि रथस्यानि वान
सानि वतेन्यान्वैवैतेङ्गयन्यारिष्टं कुरुते सोमो वै वन
स्पतिः स यदेव वानस्पत्यं रथस्य तदेवैतेन प्रीणाति
दारूणि वै वानस्पत्यानि रथस्य दारूण्येवैतेन प्रीणा
ति क्षत्रं वै सोमः क्षत्रमेवास्यैतद्राष्ट्रमभिविमुच्यते ॥१६॥ १२३

मरुतामोजसे स्वाहेति। स यदेव मारुतं रथस्य तदेवैते
न प्रीणाति चत्वारोश्वा रथः पंचमो द्वौ सव्यष्ठसारथी तद्
सप्तसप्त सप्त वै मारुतो गणाः सर्वमेवैतेन रथं प्रीणाति
विशो वै मरुतो विशमेवास्यैतद्राष्ट्रमभिविमुच्यते ॥१७॥
इंद्रस्येन्द्रियाय स्वाहेति। स यदेवैन्द्रं रथस्य तदेवैतेन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्रीणाति स यच्छावाएं द्वौरथस्य स यच्छौरमेवैतेन प्रीणाति
द्रियं वै वीर्यमिद्रं इंद्रियमेवास्यैतद्वीर्यं राज्यमतिविमुच्यते
॥१८॥ अथ वाराह्याउपानहाउपमुंचते। नो ह वै देवा घृतकुं
रू भंप्रवेशयां चक्रुस्ततो वराहः संवन्नवतस्माद्वराहो मेदु
रो घृताद्धि संवृतस्तस्माद्वराहे गावः संजानते स्वमेवैतद्र १२४

समन्ति संज्ञानं तेतत्पशूनामुत्तेतद्रूसे पुलितिष्ठति तस्मा
द्वाराह्याउपानहाउपमुंचते ॥१९॥ अथैनं प्रत्यवेक्षमाणो
जपति। पृथिवि मातर्मा मा हिंसीर्मो अहं त्वामिति पुरु
णाद्धवा अन्निषिषिचानात्पृथिवी बिभयां चकार महद्वा
अयमन्तर्द्योऽन्वषेचि यद्वैमायं नावृणीयादिति पुरुणाउहै

दृष्टिः २ श्चैबिल्लयांवकारयद्दैमेयंनावधूर्चीतेतितद्दनुयैवे
तन्मित्रधेयमकुरुतेननहिमातापुत्रंछंहिनस्तिनपुत्रोमात
रं॥२०॥वरुणासवोवाप्षयद्रोड्रास्तूर्याघृषिर्वुहैतस्मा
ह्लित्तिमहह्यात्रयुमन्तुघोन्तृबेवियद्दैमायुंनावदृणीमा
दित्यषुडहास्यैबिभेतियद्दैमेदंनावधूर्चीतेतितदनुयै २२५

वितन्मित्रधेयंकुरुतेनहिमातापुत्रंछंहिनस्तिनपुत्रोमात
रंतस्मादेवेंद्रपति॥२१॥सोवतिष्ठाति हछं सः स्तुविषदूसुरं
तरिदुसह्नोताबेदिषदतिथिर्दुरोणसत्॥नृषद्वरसदृत
सद्योमसदब्जागोजाऋतजाअद्रिजाऋतंबृहदित्य
तामतिछंदसंरूपं नेषावेसवीतिछंदापंसियदतिछं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दास्तथैवैनं पाप्मानां व्यवतिष्ठति॥२४॥ तत्संग्राहीता व्य
वतिष्ठेत् । नेत्तं लोकमन्ववतिष्ठादिति । सुष्ठु वा एनो व्यवास्था
दिति । सरथमेव रथवाहणमादधाति ततो वाङ्पज
वतेतथ्यातं लोकान्नाव्यवतिष्ठति यदि । सुष्ठु वा एनो व्यवास्था
त्॥२५॥ उत्तरेणाहवनीयं दक्षिणाग्निरुद्धनो भवति । सरथ १२६

वाहणास्य पुदिक्षिणामन्वनुष्यं दक्षिणात मानोपव्रज्यावाबध्ना
ति॥२६॥ औदुंबरीं शाखामुपगृह्णाति । तयोरन्यतरस्मु
पस्पृशाती यदस्या पुरस्या पुरस्या युमे यियधेहि बुदुः शि
व वीषि व यो मियिधेहीति तदापुर्वे वैश्यां संधत्ते॥२७॥ अ
यो दुंबरीं शाखामुपस्पृशाति । ऊर्गस्यूर्जं मयि धेही

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तितद्वुर्द्धमात्मंधत्तेतस्यैतस्यकर्मणएतावेवग्रातमानौप्र
वृत्तौदक्षिणौतौब्रह्मणेददातिब्रह्माहिवर्द्धदक्षिणातोन्निगो
पायुतितस्मात्तौब्रह्मणेददाति॥२६॥त्र्यैणामैत्रावरुण
स्यधिष्ण्यामैत्रावरुणीपयस्यानिहितानवतितामस्य
बाहूऋत्वसुपावहरतीदूसःवांवार्चनृत्तोबाहूऋत्वसुपाव २२७

हरामीतिपश्नंवाएवरसोयत्पयस्यानत्पश्नामेवास्यै
तदूसंबाहूऋत्वसुपावहरतितद्युन्मैत्रावरुणीनवतिमित्रा
वरुणाउह्निबाहूतस्मान्मैत्रावरुणीनवति॥२७॥ब्राह्मणं॥
॥५॥तृतीयःप्रपाठकःसमाप्तः॥कंडिका११६॥ ॥मैत्रावरुण्या
पयस्ययाप्रवरतितस्याऽत्रुनिष्ठएवस्विएरुद्रवत्पप्रा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्मा॥स्मा आसंदीमाहरंत्स्फ परिसुद्यं वा एष ऊयति योऽजु यत्संतरिक्षसु
द्यं तु देनमुपस्त्रियानमधस्तादिमाः प्रजा उपासते तस्मादस्मा
आसंदीमाहरंति सैषा खादिरी वितृस्मान्नवति ये यं मुध्र्यमु
तान्नरतान्नां॥१॥ तामुयरेणामैत्रावरुणस्य धिस्त्यं निदधाति।
स्योनासि सुषदासीति वासमेवैतत्कग्मां करोति॥२॥ अथाधी १२८
शि
नासमास्तृणाति। क्षत्रस्य योनिरसीति तद्यैव क्षत्रस्य योनि
स्तामेवैतत्करोति॥३॥ अथैनमासादयति। स्योनामासी
द सुषदामासीदेति शिवामेवैनामासीदेत्येवैतदाह
क्षत्रस्य योनिमासीदेति त[illegible]व क्षत्रस्य योनिस्तस्यामे
वैनमेतद्दधाति॥४॥ अथांतराउं सन्निमृष्टपड्पति। निव

स्मादधृतव्रतंइति धृतव्रतो वैराजा न वा एष सर्वस्माऽइव वदि
तायन सर्वस्माऽइव कर्मणे यदेव साधु वदेद्यत्साधु कुर्यात्त
स्यैवाएषव्रतस्य श्रोत्रियश्चैतौ ह वै द्वौ मनुष्येषु धृतव्रतौ तस्मा
दाह निषसाद धृतव्रत इति वरुणः पस्त्यास्वेति विशो वै प
स्त्या विक्ष्वेवैतदाह साम्राज्याय सुक्रतुरिति राज्यायेत्ये २२८

६ वैतदाह यद्वै साम्राज्याय सुऽक्रतुरिति॥५॥अथास्मै पंचाक्षा
न्पाणावावपति अभिभूरस्येतास्ते पंचदिशः कल्पंतामित्ये
ष वा अयानभिभूर्यत्कलिरेष हि सर्वानयानभिभवति तस्मा
४ ल्प दाहाभिभूरस्येतास्ते पंच दिशः कल्पंतामिति पंच वै दि
शस्तदस्मै सर्वा एव दिशः कल्पयति॥६॥अथैनं पृष्ठत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्तूस्तूमेव दंडैर्घ्नंति। तं दंडैर्घ्नंतो दंडवधमतिनयंति तस्मा
द्राजादंड्यो यदेनं दंडवधमतिनयंति॥७॥ अथ वरं वृणीते॥
यः ह वै कं वस्तुष्टुवाणो वरं वृणीते सोस्मै सर्वः समृध्यते
तस्माद्वरं वृणीते॥८॥ स ब्रह्मन्नित्येव प्रथममामंत्रयते॥ ब्र
न्प्रथममन्निव्याहराणि ब्रह्मप्रसूतां वाचं वदानीति २३०

स्माद्ब्रह्मन्नित्येव प्रथममामंत्रयते त्वं ब्रह्मासीतीतरः प्रत्या
ह सवितासि सत्यप्रसव इति वीर्यमेवास्मिन्नेतद्दधाति स
वितारमेव सत्यप्रसवं करोति॥९॥ ब्रह्मन्नित्येव द्वितीय
मामंत्रयते। त्वं ब्रह्मासीतीतरः प्रत्याह वरुणोसि सत्यौजा
इति वीर्यमेवास्मिन्नेतद्दधाति वरुणमेव सत्यौजसं करो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ति॥१०॥ ब्रह्मन्नित्येव तृतीयमामंत्रयते। त्वं ब्रह्मासीतीतरः
प्रत्याहेंद्रोसीन्द्रियं वा इन्द्रियं वीर्यमेवास्मिन्नेतद्दधातीदमेव
विश्वौडसं करोति॥११॥ ब्रह्मन्नित्येव चतुर्थमामंत्रयते। त्वं
ब्रह्मासीतीतरः प्रत्याह रुद्रोसि स्वयोवह्रुतितद्धोर्ष्यमेवास्मि
न्नेतत्सर्वाणि दधात्यथैनमेतत्कमयत्येव तस्मादेवसर्वं १२१

स्येत्यानोमृडयतीत्युदेनं शमयति॥१२॥ ब्रह्मन्नित्येव पं
चममामंत्रयते। त्वं ब्रह्मासीतीतरोऽनिरुक्तं प्रत्याह परि
मितं वै निरुक्तं तत्परिमितमेवास्मिन्नेतत्सर्वं वीर्यं दधात्य
थात्रानिरुक्तं प्रत्याहापरिमितं वा अनिरुक्तं तदपरिमि
तमेवास्मिन्नेतत्सर्वं वीर्यं दधाति तस्मादत्रानिरुक्तं प्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्याह॥१३॥अथ सुमंगलनामानं दूयति। बहुकारश्रेयस्क
र नु यस्करोति षु एवं नामानं वति कल्याणमेवैतन्मानुष्यै
ह्वा वो वदति॥१४॥ अथास्मै ब्राह्मणस्यं प्रयच्छति॥ अध्व
र्युर्वा यो वास्य पुरोहितो नवतीद्रस्य वृत्रोसि तेन मे रध्य १२२
ति वृत्रो वै स्वस्यः स एतेन वृत्रेण ब्राह्मणो राजानमात्मनो

बलीयांसं कुरुते ब्रा वै राजा ब्राह्मणाद् बलीयान् मित्रे
ण्यो वै स बलीयान् भवति तदमित्रेण्स एवैनमेतद्बलीया
ंसं करोति॥१५॥ तं राजा राजभ्रात्रे प्रयच्छति॥ इंद्रस्य
वृत्रोसि तेन मे रध्यतीत्येन राजा राजभ्रातरमात्मनो ब
लीयांसं कुरुते॥१६॥ तं राजा भ्राता स्तताय वा स्थपत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पेवाग्रुयच्छति। इंद्रस्यवज्रोसितेनमेरध्येतितेनराजन्यात्
सूतंवास्थपतिंवात्मनोबलीयाꣳसंकुरुते॥७॥तंꣳसूतो
वास्थपतिर्वाग्रामण्ये प्रयच्छति। इंद्रस्यवज्रोसितेनमेर
ध्येतितेनसूतोवास्थपतिर्वाग्रामण्यमात्मनोबलीया
ꣳसंकुरुते॥८॥तंग्रामणीः सजातायप्रयच्छति। इंद्रस्यव ९३

ज्रोसितेनमेरध्येतितेनग्रामणीः सजातमात्मनोबलीया
ꣳसंकुरुतेतद्वैदेवꣳसंप्रयुच्छंतेनेत्पापवस्यसमसद्यथा
पूर्वमसदितितस्मादेवꣳसंप्रयच्छंते॥१९॥अथसजा
तश्चप्रतिप्रस्थात्रे। एतेनस्फ्येनस वाग्नीध्रोऽक्षस्यपु
रः रूत्वाधिदेवनंकुरुतेनाविदुक्षोन्तारमेवैतत्कुरुते॥
२०

Indira Gandhi National Centre for the Arts

अथ संचिनः। पुरोरुचा विमितं विमिनुत आद्यो वै संधीतद
न्तारमेवैतत्कृत्वाथास्मा एतदाद्यं जनयत तस्मात्संचिनः पु
रोरुचा विमितं विमिनुतः॥२१॥ अथाध्वर्युः। चतुर्गृहीतमा
ज्यं गृहीत्वाधिदेवने हिरण्यं निधाय जुहोत्यग्निः पृथुर्ध
र्मणस्पतिर्जुषाणो। अग्निः पृथुर्धर्मणस्पतिराज्यस्य वे १३४

तु स्वाहेति॥२२॥ अथाक्षान्निवपति स्वाहाकृताः सूर्यस्य
रश्मिभिर्यतध्वं सजातानां मध्यमेष्ठ्यायेत्येष वा अग्निः
पृथुर्यदधिदेवनं तस्यैतेऽङ्गारा यदक्षास्तमेवैतेन प्रीणा
ति तस्य हवा एषानुमतो गृहेषु हन्यते यो वा राजसूयेन
वृङ्क्ते यो वैतदेवं वेदैतं ह्यसाहं गां दीव्यामीति हवाग्नि

वा होदन्विणा॥२३॥ अथाहाग्नये स्विष्टकृतेनुब्रूहीति। तद्य
दंतरेणाहुती एतत्कर्म क्रियत एष वै प्रजापतिर्य एष यज्ञस्ता
यते यस्मादिमाः प्रजाः प्रजाता एतम्वेवाप्येतर्ह्यनुप्रजायंते
तदेनं मध्यत एव वै तस्य प्रजापतेर्ह्यस्यातिमध्यतः स्तुवंतितस्मा
दंतरेणाहुती एतत्कर्म क्रियत आश्राव्याहाग्निं स्विष्टकृ १२५

तं यजेति वषट्कृते जुहोति॥२४॥ अथेडामुपह्वयति। उपहूता
यामिडायामप्सु उपसृज्य माहेंद्रं ग्रहं गृह्णाति माहेंद्रं
हं ग्रहीत्वा स्तोत्रमुपाकरोति तं स्तोत्रायप्रमीवति स
उपावरोहति सो ते स्तोत्रस्य मवच्युते रास्तुस्या॥२५॥ ॥
आलयां॥ १॥ वुरुणाडवां अनिविषिवानात। नगोपिवको

बोयाः८ इ सः संन्न तोभवति येनैनमेतदभिषिंचति सोऽस्य सर्गेनिर्जयेनानृतम् १

मब्रवीयं वैन्न गीरषाविश्वरूपं वेद्रुः सोऽस्मादपचक्रामन्नाश्वद्य एता
न्निर्द्देवतान्निरनुसूमसर्पत्वा सवित्राप्रसवित्रासुरस्वत्यावा
चात्वष्ट्रारूपैः इरुद्धापश्रुन्निरिंद्रेणास्मैबृहस्पतिनाब्रह्मणा
वरुणेनौजसाग्निनातेजसासोमेनराज्ञाविष्णुनैवदशम्या
देवतयान्वविंदन्॥२॥तद्यदेनमेताभिर्देवताभिरनुसम १२८

सर्पत्वात्तस्मात्सऽर्वसुयोनामायद्वद्वत्रापेहन्सुतोन्नवतितस्मा
हृन्नापेयोंश्योयहुन्नादन्नौकेकंवमसमनुप्रसर्पान्नवंतित
सन्माद्देवदन्नापेयः॥३॥तदाहुः।दन्नापितामहोसोमपांसं
रथायप्रसर्पेन्नथोहास्यसोमपीथमश्नुतेदन्नापेयोही
लितहैद्व्याद्धोत्रीनित्यैवपितामहोसोमपाविंदंतितस्मा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

देताएवदेवताः संख्यायप्रसर्पेत्॥४॥एतानि वैदेवतानि
वेरूणाःएतस्यसोमपीथमाश्नुततथोएवैषएतानिरेवदे
वतानिरंतस्यसोमपीथमश्नुतेतस्मादेताएवदेवताःसं
ख्यायप्रसर्पेद्यद्वदैवेषोदेवसानीयेष्टिःसंतिष्ठतएतस्या १३२
निर्वपनीयस्य॥५॥अथैतानिहावींषिनिर्वपति।सावित्रं

द्वादशाकपालंवाष्टाकपालंवापुरोडाशंसविता वैदेवा
नांप्रसवितासवितृप्रसूतएवतद्धूरुणोनुसमसर्पेत्त
थोएवैषएतत्सवितृप्रसूतएवानुसंसर्पतितत्रैकंपु
डरीकंप्रयच्छति॥६॥अथसारस्वतंचरुंनिर्वपति।वाग्वै
सरस्वतीवाचैवतद्धूरुणोनुसमसर्पत्तथोएवैषएतद्वा

वैवानुसृष्टं सर्पति तत्रैकं पुंडरीकं प्रयच्छति ॥७॥ अथ त्वाष्टं
दशाकपालं पुरोडाशं निर्वपति त्वष्टा वै रूपाणामीष्टे त्वष्टु
वतद्रूपैर्वरुणोनुसृष्टम सर्पति तथा एवैष एतत्त्वष्टुरेव रूपैर
नुसृष्टं सर्पति तत्रैकं पुंडरीकं प्रयच्छति ॥८॥ अथ पौष्णं चरुं नि छ २
र्वपति पशवो वै पूषा पशुभिरेवतद्वरुणोनुसृष्टम सर्प २२०

हस्पतिर्ब्रह्मणोवतद्वरुणोनुसृष्टम सर्पति तथा एवैष एतद्बृह
९॥ अथ बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मणो ॥ अथ वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति सर्वे वै वरुणेन सम:ऽप
णोवानुसृष्टं सर्पति तत्रैकं पुंडरीकं प्रयच्छति ॥१०॥ अथ वारुणं यवमयं चरुं ... सानुसृष्टं सर्पति तत्रैकं पुंडरी
णो वरुणो गृहीत्वा ... वरुणोनुसृष्टम सर्पति तथा एवैष एतद्वरुणा ... कं प्रयच्छति
तथा एवैष एतत्पशुभिरेवानुसृष्टं सर्पति तत्रैकं पुंडरीकं ५ २१
प्रयच्छति ॥९॥ अथैन्द्रमेकादशकपालं पुरोडाशं निर्वपति
इन्द्रियं वै वीर्यमिन्द्र इन्द्रियेणो वतद्वीर्येण वरुणोनुसृम
सर्पति तथा एवैष एतदिन्द्रियेणो व वीर्येणानुसृष्टं सर्पति
तत्रैकं पुंडरीकं प्रयच्छति ॥१२॥ उपसदो दशाम्या देवता॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तत्रपुंडरीकाण्युपप्रयन्तीति तां द्वादशपुंडरीकां स्रजं प्र
तिमुंचते सा दीक्षा तया दीक्षयादीक्षत इति॥२३॥ अथ यद्द्वाद
शाभवन्ति। द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य सर्वं वै संवत्सरः स
र्वेणैवैनमेतद्दीक्षयति यानि पुंडरीकाणि तानि दिवो रू
पं तानि नक्षत्राणां रूपं येनुधकास्तं तुरिक्षस्य रूपं यानि १३९

बिसानि तान्यस्यैतदेनमेषु लोकेषु अधि दीक्षयति॥२४॥ अथ यद्वारा
ज्ञानं क्रीत्वाहृत्वोपनह्य परिवहंति ततोर्द्धमासं दीक्षामाप्त्वा
द्य प्रवरत्यथ षट्षोद्धा ब्रह्मणो गृहे निहितो भवति तमा
संद्यामासाद्यातिथ्येन प्रवरति यदातिथ्येन प्रवरत्यथो
पसद्भिः प्रवरति यदोपसद्भिः प्रवरति॥२५॥ अथ येतानि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हवींषि निर्वपति। आग्नेयमष्टाकपालं पुरोडाशं सौम्यं
चरुं वैश्वदेवं त्रिकपालं वा पुरोडाशं चरुं वा तेन यथेष्ट्यैवं य
जेत ॥९॥ तद्धैतद्यथा नु कुर्यात् ॥ द्वलति वा एष यो बहुरूपयादे
त्येति वा एष बहुरूपयाद्युउपसत्यया देति तस्माद्युपसत्य
यादेव नेयात ॥७॥ स ब[illegible]ग्निं यजति। अग्निर्वै तत्तेज १४०

साद्युसं सर्वत्सृष्य यः सोमं यजति सोमेन वै तद्ब्राह्मणत्व स
ं सर्वत्सृष्य यद्धविर्भं यजति ब्रह्मो वेविष्णुस्त्वघहं प्रत्यह
माप्नोति तं प्रत्यहमात्मान्त्वात्म कुरुते ॥१०॥ स एष सप्तदशो
ग्निष्टोमो भवति। सप्तदशो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्य
ज्ञस्तद्यज्ञं प्रत्यहमाप्नोति तं प्रत्यहमात्मान्नात्म कुरुते ॥११॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तस्य द्वादश प्रथमगर्भाः। षष्ठौह्यो दक्षिणा द्वादश वै मासाः
संवत्सरस्य संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तद्यज्ञं प्र
त्यक्षमाप्नोति तं प्रत्यक्षमात्मन्कुरुते ॥२॥ तासां द्वादश
गर्भाः। ताश्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्द्ध
मासाः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तद्यं प्रत्यक्षमा २४१
ज्ञं

प्नोति तं प्रत्यक्षमात्मन्कुरुते ॥३॥ ता ब्रह्मणे ददाति ॥
ब्रह्मा हि यज्ञं दक्षिणतोऽभिगोपायति तस्मात्ता ब्रह्मणे ददा
ति हिरण्मयीं स्रजमुद्गात्रे रुक्मं होत्रे हिरण्मयौ प्राका
शावध्वर्युभ्यामश्वं प्रस्तोत्रे वशां मैत्रावरुणाय ऋषभं ब्रा
ह्मणाच्छंसिने वाससी नेष्टापोतृभ्यामन्यतरतोयुक्तं

वाश्वितमश्लावाकाप्यगामग्नीधो॥२४॥तावाएताःद्वादश
वात्रयोदशवादक्षिणाभवंतिद्वादशवावैत्रयोदशवासं
वत्सरस्यमासाःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिर्यज्ञस्तद्य
ज्ञंयत्सरमाप्नोतितंप्रत्यक्षमात्मन्कुरुते॥२५॥ब्राह्मणं॥
॥२॥अध्यायः॥आग्नेयोष्टाकपालःपुरोडाशोभवति॥तंद १४२

वोर्द्धआसादयत्यैंद्रंएकादशकपालःपुरोडाशोभवतिसौ
म्योवाबरुस्तंदक्षिणार्द्धआसादयतित्वैष्टदेवश्चरुर्भवति
तंपश्चार्द्धआसादयतिमैत्रावरुणीपयस्याभवतितामुत्त
रार्द्धआसादयतिबार्हस्पत्यश्चरुर्भवतितंमध्यआसादय
त्यषबरःपंचबिलस्तद्यत्संवहवाछंषिभवंतितेषांपंचबि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

लानितस्माद्बरुःपुंबब्लिलोनाम॥२॥तद्यदेतेनराजसूयया
जीयजतेयद्देवैनंद्विरात्रःसमारोहयतियदेनंन्यक्तोमान्य
छंदाःसितस्माद्देवैनमेतेननिष्क्रीणातिसयद्वैतेनराज
सूययाजीनयजेतोद्वाहमायेस्युवापतेतस्माद्वाएतेनरा १८३
जसूययाजीयजते॥३॥सयदाग्नेयेनाष्टाकपालेनपुरोडा

शेनप्रचरतियद्देवैनंप्रावीद्विरात्रःसमारोहयतियदेनंन्यक्तो
मान्यछंदाःसितस्माद्देवैनमेतेननिष्क्रीणातिसःस्वबुंब
हस्पतेर्वरावुवनयति॥४॥अथयद्दैन्द्रेणएकादशकपाले
नपुरोडाशेनप्रचरतिसौम्येनवावरुणायद्देवैनंदक्षिणाः
द्विरात्रःसमारोहयतियदेतंन्यक्तोमान्यछंदाःसितस्माद्दे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वैनमेतेनन्निश्रीणाति स ८ स्ववं बार्हस्पत्येवरावुवनयति॥५॥
अथ युद्ध्येवदेवेनवरुणाप्रवुरति। यदेवैनंप्रतीचीदिश ८
समारोहयति युद्रसंच्यस्तोमान्यकुंदा ८ तस्मादुवेनमेते सि ३
नन्निश्रीणाति सर्यै ८ स्ववं बार्हस्पत्येव यै वबुनयति॥५॥मु १४४
यथुन्मैत्रावरुण्यापयस्यया प्रवुरति। यदेवैनमुदीचीदि

श ८ समारोहयति युद्ध्रनयस्तोमान्यछंदा ८ सि तस्मादुवैनं
मेतेननिश्रीणाति स ८ स्ववं बार्हस्पत्येचरावुवनयति तद्यु
स ८ स्ववं बार्हस्पत्येचरावववनयति सर्वं तएवास्मिन्नेतु
दं नाद्यं दधाति तस्मादुदिच्यो दिश एव राज्ञे नाद्यमभिह्रिय
ते॥६॥ अथयद्बार्हस्पत्येनवरुणाप्रवुरति। यदेवैनमूर्ध्वां

दित्राः समारोहयति यदहं न्यस्तो मान्यकुंदाः सितस्मा
दुवैनमेतेनानिःक्रीणाति ॥७॥ स यदेष आग्नेयोष्टाकपालः
पुरोडाशो भवति । तस्य हिरण्यं दक्षिणाग्नेयो वा एष यज्ञो
भवत्यग्नेरेतो हिरण्यं तस्माद्धिरण्यं दक्षिणा तदग्नीधे ददा १६५
त्यग्निर्वा एष निदानेन यदाग्नीध्रस्तस्मात्तदग्नीधे ददाति ॥८॥

अथ य एष ऐंद्रः एकादशकपालः पुरोडाशो भवति तस्यर्ष
भो दक्षिणा स ह्यैंद्रो यदृषभो यद्य सौम्यश्चरुर्भवति तस्य ब
भ्रुर्गौर्दक्षिणा स हि सौम्यो यद्बभ्रुस्तं ब्रह्मणे ददाति ब्रह्मा
हि ब्रह्मं यद्दक्षिणतो निगोपायति तस्मात्तं ब्रह्मणे ददाति ॥९॥
अथ य एष वैश्वदेवश्चरुर्भवति तस्य पृषन् गौर्दक्षिणा भू
मा वा एतद्रूपाणां यत्पृषतो गोर्विशो वि वै विश्वेदेवाः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मो वै विद्वस्मात्सु यजो हि दक्षिणा तं होत्रे ददाति होता हि भूमा
तस्मात्तं होत्रे ददाति ॥१०॥ अथ येषां मैत्रावरुणी पयस्या
भवति। तस्यै वशा दक्षिणा सा हि मैत्रावरुणी यद्वशा यदु
दिवशां न विंदेदपि ये वकाव्यप्रवीता स्यात्सर्वो हि वै वशा
प्रवीता तामध्वर्युभ्यां ददाति प्राणोदानौ वा अध्वर्यू प्राणो २८६
दानौ मित्रावरुणौ तस्मात्तामध्वर्युभ्यां ददाति ॥११॥ अथ

तं ब्रह्मणे ददाति बृहस्पतिर्वै देवानां ब्रह्मा एतस्य ... भवति तस्मा

स एष बार्हस्पत्यश्चरुर्भवति। तस्य शितिपृष्ठो गौर्दक्षिणोर्ध्वा ह्ये षा
षा बृहस्पतेर्दिक्तदेष उपरिष्टादर्यम्णः पंथास्तस्माच्छितिपृ
ष्ठो बार्हस्पत्यस्य दक्षिणा तं ब्रह्मणे ददाति स ह तेनापि विशि
प ष्टाऽर्थं नाद्यकामो यजेत तदस्मिन्सर्वतोऽन्नाद्यं दधाति स हान्ना
द एव भवति ॥१२॥ ब्राह्मणं ॥३॥ स वै प्रयुजां हविर्भिर्यजते
तद्यत्प्रयुजां हविर्भिर्यजत ऋतवो वा एतं सुषुवाणं प्रयुञ्जते

तएनमृतवोयुक्ताव्रहंस्तद्वाप्रयुक्तानन्नुचरतितस्मात्प्रयुजाꣳह
विर्निर्भजते॥२॥तानिवैद्वादशाञ्चवंति॥द्वादशवैमासाःसंवत्सरस्य
तस्माद्द्वादशाञ्चवंतिमासिमासियजेतुल्याद्भुःकोवेदमनुष्यस्य
तस्मान्नमासिमासियजेतशम्यापराव्याधेशम्यापराव्याधः
एवषड्भिर्यजतेप्राञ्ज्ञानथपुनरावर्त्तःशम्यापराव्याधेशम्याप
१ श्री राधःएवषड्भिर्यजते॥२॥तद्वैतथानकुर्यात॥षड्वैतानिधूर्वा॰ १८७

पि॰हवीꣳषिनिर्वपतिसमानुबर्हीꣳषितासांदेवतानांꣳरूपंयथा
शिशिरेयुक्ताःप्रावत्सापाप्रावषंयायुस्तत्षड्भर्त्तुमद्भेतएनꣳषड्
ऋतवोयुक्ताःप्रावत्सापाप्रावषंवहंतिषड्डुर्त्तुन्युयुक्तानाप्रावषमृतु
वरतिपर्वाग्निवाहांद्वौदक्षिणा॥३॥षडेवात्रराणिहवीꣳषिनिर्व
पति॥समानुबर्हीꣳषितासांदेवतानांꣳरूपंयथापुनरावर्त्ते
रन्वार्षिकमन्वितषड्भर्त्तुन्युङ्क्ते॰तएनꣳषड्ऋतवोयुक्तावार्षिकम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रिवहंतिषड्वर्त्तस्युयुक्ताद्वार्षिकमनुवरतिसर्वाग्निवाहाद्दौदुग्धि
णातघृतस्सर्वाग्निवाहोदुग्धिणा र्द्वाएतस्यपुकालोयुङ्क्ते वहं
तिवाऽनड्वाहस्तस्मात्सर्वाग्निवाहोदक्षिणा॥४॥तद्धस्मैतत्पु
राकुरुपंचालाआहुः॥स्तवोवाअस्मानयुक्ताबहंत्स्वतुंन्नाम
युक्तानन्वरामइतिबुदेषांराज्ञानोराजस्यययाजिनआसु २४८
स्तेस्मैतदाहुः॥५॥आग्नेयोष्टाकपालःपुरोडाशोभवति॥
स्तुर्दे

सौम्यश्चरुःसावित्रोद्वादशकपालोवाष्टाकपालोवापुरोडाशोवा
र्हस्पत्यश्चरुस्त्वाष्ट्रोदशाकपालःपुरोडाशोवैश्वानरोद्वादशाक
पालएतानिषड्वीणिहवींषिभवंति॥६॥अथप्र०दद्॥रा तरं२०
षडेवोत्तरेवरवः॥सारस्वतश्चरुःपौष्णश्चरुर्मैत्रश्चरुःक्षेत्र
पत्यश्चरुर्वारुणश्चरुरादित्यश्चरुरेतउषड्त्तरेवरवः॥७॥त्र्य
यस्तेपनीविविक्तगर्त्तां।आदित्याआलभन्तेतस्यापछेवाव्द्याप्ता

पथ्यैवस्त्यायाइयंवा अदितिरस्याएवैनमेतद्गर्भंकरोतितस्मा
एतादृग्रूपेवद्रूपेनाविविक्तगर्भोदक्षिणा॥८॥अथपृषतीविवि
क्तगर्भा।मरुद्भ्यआलभंतेतस्याएषैवावृद्धिर्योवैमरुतोवि
शामेवैनमेतद्गर्भंकरोतितस्याएतादृग्रूपैवपृषतीविविक्तग
र्भोदक्षिणा॥९॥एतौपशुबंधौ।तदेतावेवसंतावन्यथेवालभं ५९
तेषामुदित्याआलभंतआदित्येभ्यस्तामालभंतेसर्वं वैतन्ना

दित्याःसर्वस्यैवैनमेतद्गर्भंकरोति॥मरुद्भ्यआलभंतेविश्वे
भ्यस्तांदेवेभ्यआलभंतेसर्वं वैविश्वेदेवाःसर्वस्यैवैनमेतद्ग
र्भंकरोति॥१०॥ब्राह्मणं॥४॥अग्निर्वैवनीयेनेष्ट्वा।केशान्नव
पतेतद्यत्केशान्नवपतेन्नवीर्यंवातदपांरसःसंभृतोभवति ९१
मुनैनमेतदग्निर्बिभर्तितस्मान्निषिक्तस्यकेशाःप्रथमाप्रा
ज्ञोतिसयत्केशान्वपतेतांश्रियंजिहासेद्विनाशायेद्यदुह्या

तस्मात्केशान्नवपते॥१॥संवत्सरंनोपवैते॥संवत्सरसंमितावै
व्रतंवै तस्मात्संवत्सरंनोपवैते सएषव्रतविसर्जनीयोपप्रयो
गोनुष्टुप्स्तोमोभवतिकेशवपनीयः॥२॥तस्यैकविंशंप्रातः
सवनंसप्तदशंमाध्यंदिनंसवनंपंचदशंतृतीयसवनं
सहोक्थैःसहषोडशिनासहरात्र्या॥३॥त्रिवृद्राथंतरःसंधि
र्भवति।एषएवैकविंशोयएषतपतिसएतस्मादेकविंशा १५०

दुपयुज्ये।ससप्तदशमभिप्रसवैतिसप्तदशात्पंचदशंपंचदशा
दस्यामेवत्रिवृतिप्रतिष्ठायांप्रतितिष्ठति॥४॥तस्यरथंतरंपृ
ष्ठंभवति।इयंवैरथंतरमस्यामेवैतत्प्रतिष्ठायांप्रतितिष्ठ
त्यतिरात्रोभवतिप्रतिष्ठावाअतिरात्रस्तस्मादतिरात्रोभवति
॥५॥सवैन्यवर्तयते।केशान्नवपतेवीर्यंवाएतद्रूपंरसः
संभृतोभवतियेनैनमेतदभिषिंचतितस्मादभिषिक्तस्यके

रान्प्रथमान्प्राप्नोतिसयकेशान्वापतेताᳫंश्रियंजिह्मांविनाशयेद्ध
डुल्याद्दुघर्षंनिवर्त्तयतेतदात्मन्यैवेताᳫंश्रियंनियुनक्तितस्मान्ये
वुह्वर्त्तमतेकेशान्नवपतेतस्यैषैवब्रह्मतवर्यान्नवतियावज्जीवंना
स्यांप्रतितिष्ठति॥६॥आसंद्याउपानहाउपमुंचतेउपानह्यामधि
यदस्ययानंभवतिरथोवाकिंविद्वान्सर्वेवारवश्वइदमनुपर्युपरि
भवतस्यवाणावास्मादिदंसर्वंभवतियोराजसूयेनयजतेतस्मा ५१

दस्यैषैवब्रह्मतवर्यान्नवतियावज्जीवंनास्यांप्रतितिष्ठति॥७॥आह
र्त्ता॥८॥रूपतआश्विनोभवति।रूपतावित्रह्याश्विनायविदेमम
न्त्रासारस्वतीमवत्स्पपञ्चमिंद्रायसुत्राम्णऽआलभतेडुर्वेदा
ह्रैन्द्रंसमृद्धःपन्नावोयद्देवंसमृद्धंनविदेदघ्यज्ञानेवाल
नेरंस्तोहिसुत्रप्रपतरान्भवंतिसयद्यज्ञानालुभेरंलोहितत्रया
श्विनोभवतितद्धदेतयायजते॥१॥त्वष्टुर्हवैपुत्रः।त्रिशीर्षा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षडक्ष आस तस्मात्त्रीण्येव मुखान्यासुस्तद्यदेवंरूप आस तस्मा
द्विश्वरूपो नाम॥२॥ तस्य सोमपानमेवैकं मुखमास सुरापाण
मेकमन्यस्मा अशनायैकं तमिंद्रो दिद्वेष तस्य तानि शीर्षाणि
प्रचिच्छेद॥३॥ स यत्सोमपानमास ततः कपिंजलः समभवत्त
स्मात्स बभ्रुक इव बभ्रुरिव हि सोमो राजा॥४॥ अथ यत्सुरापा २१२
णमास ततः कलविंकः समभवत्तस्मात्सोऽभिमाद्यत्क इव वद

त्यभिमाद्यन्निव हि सुरां पीत्वा वदति॥५॥ अथ यदन्यस्मा अश
नायास ततस्तित्तिरिः समभवत्तस्मात्स विश्वरूपतम इव संत्ये
व घृतस्तोका इव त्वन्मधुस्तोका इव त्वत्पर्णेष्वाश्चुतिता एवंरू
पमिव हि स तेनाशनमावयत्॥६॥ स त्वष्टा चुक्रोध कुविन्मे पु
त्रमवधीदिति सोऽपेंद्रमेव सोममाजह्रे स यथायं सोमः प्रसु
त एवमपेंद्र एवास॥७॥ इंद्रो ह वा ईक्षां चक्रे इदं वै मा सोमादंतर्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तीतिसयथाबलीयानबलीयसएवमनुपद्यतएवमोद्रोणाकल
शोस्मुक्त्र्यासतंन्नदृयांवकारसादेनाद्धिहिऽंससोस्याद्विष्टं३
वुप्राणोन्योद्रुद्रावसुखाद्धैवास्यानदुद्रावसोस्मात्प्रायश्चित्तिरा
ससयद्धापिमुखाद्द्रोष्यनुद्देवप्रायश्चित्तिरन्नविष्यत॥ज॥
वद्वारोवैवर्णाः।ब्राह्मणोराजन्योवैश्यःशूद्रोनहैतेषामेकश्चन
न्नवतिषःसोमंवमतिसयद्धैतेषामेकश्चिश्यात्स्याद्धैवप्रायश्चि २५३

स्त्रिः॥९॥सर्वेनस्तोद्रुवत्।ततःसिंहःसमभवद्यल्लोमाम
द्रुवत्ततोवृकःसमभवदथयदवावःप्राणाद्द्रुवत्ततःशार्दूलज्ये
ष्ठाःश्वापदाःसमभवन्नथयदुत्तरास्मात्प्राणाद्द्रुवत्सापरिस्रुदथ
त्रिर्निरष्ठीवत्ततःकुवलंकर्कन्धुवदरमितिसमभवत्ससर्वेणै
वव्यार्धीतसर्वंहिसोमः॥१०॥ससोमातिपूतोमंक्रुरिवचचा
रातमेतयाश्विनावभिषज्यतांतंसर्वेणैवसमार्द्धयताऽंस

Indira Gandhi National Centre for the Arts

र्वं हि सोमः स वसीयानेव भूत्वा भवति ॥११॥ ते देवा अब्रुवन् सुत्रा
तं वतैनमत्रासामहा इति तस्मात्सौत्रामणी नाम ॥१२॥ स हैतया
पि सोमातिपूतं भिषज्येत् सर्वाणि वा एष भूतान्यपक्रामति यं सोमोऽति
पवते सर्वं हि सोमस्तं सर्वेणैव समर्द्धयति सर्वं हि सोमः
स वसीयानेव भूत्वा भवति तस्माद्धैतयापि सोमातिपूतं भिष
ज्येत् ॥१३॥ तद्यदेतया राजसूययाजी यजते । सर्वो वा एष यज्ञक्र २५४

तून्वरुन्धे सर्वा इष्टीरपि दर्विहोमान्यो राजसूयेन यजते देवसृष्टो
वा एषेष्टिर्यत्सौत्रामण्येतया मे पीष्टमसदनयापि सूया इति तस्मा
द्वा एतया राजसूययाजी यजते ॥१४॥ अथ यदाश्विनो भवति । अ
श्विनौ वा एनमभिषज्यतां तथो एवैनमेष एवैतदश्विभ्यामेव
भिषज्यति तस्मादाश्विनो भवति ॥१५॥ अथ यत्सारस्वतो भव
ति । वाग्वै सरस्वती वाचा वा एनमश्विनावभिषज्यतां तथो एवै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नमेषुएतद्वावैवृत्निदधातितस्मान्मेषःसारस्वतोभवति॥२६॥ऋषभ
ऐंद्रोभवतिइंद्रोवैयज्ञस्यदेवतासायैवयज्ञस्यदेवतातयैवैन
मेतद्विदधातितस्मादैंद्रोभवति॥२७॥एतेषुपशुषु।सिंहलोमानि लो
वृकलोमानिशार्दूललोमानीत्यावपत्योतद्वैततःसमभवद्यदे
नंसोमोऽत्यपवततेनैवैनमेतत्समर्द्धयतिकृत्स्नंकरोतितस्मा
देतान्यावपति॥२८॥तद्धैतद्ध्यानकृषीत।उल्कयादहेन्नखिन्याप १५५

स्नन्नुप्लुवातियएतानिपशुष्वावपतितस्मादुपरिष्टादेवावपेन्न
ध्योहोल्कयानखिन्यापशून्नानुप्लुवतितथोएवैनंसमर्द्धयति
कृत्स्नंकरोतितस्मादुपरिष्टादेवावपेत्॥२९॥अथयत्रवैतत्
परिस्रुतंसंदधतितत्क्षिप्रंस्यात्पयस्वसुरस्वयैपयस्वेंद्राय
सुत्राम्णेपयस्वेतिसायदापरिस्रुद्भवत्यथैनयात्रवरति॥२०॥
ह्वावग्नीउद्धरतिउत्तरवेदावेवान्तरंमुद्धतेदक्षिणांनेसोमाङ्गतु

श्वस्तुराङ्कताश्च सहतुहत्वामेतितस्मादुवगीऽहुरंस्फत्तरवेदावेवो
त्तरमुद्धतेदक्षिणांमुश्च यदावपान्तिः प्रवुरंत्यश्चेतयापरिस्रुता
प्रवरति॥२१॥तांदशभिः पावयंति।पूतो सदिति वायुः पूतः पवि
त्रेण प्रत्यङ्क्सोमो ऽतिस्रुतः।इन्द्रस्य युज्यः सखेतितकुवलस
कृत्वकर्द्धिधुसकृत्वदरसकृन्नित्यावयत्येतद्वैततः सुमन्नवद्याद
त्रीनिरुक्षावन्तेनैवैनमेतत्सुमर्द्धयतिकृत्स्नंकरोतितस्मादेतान्।२५६

वपति॥२२॥उपांशुग्रहान्गृह्णाति।एकंवाऽत्रीन्वेकुस्त्वेवग्रहीतव्य
ऽमुं।हिपुरोरुग्ववत्येकानुवाक्यैकायाज्यातस्मादेक एवग्रही
तव्यः॥२३॥सगृह्णाति।कविदंगस्यवमंतोयवंवियुयथादांस
नुपूर्वंवियूय॥इहेहैषांकृणुहिभोजनानियेबर्हिषोनमउक्तिं
युजंति॥उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यांत्वासुरस्वत्यैत्वेंद्रायत्वा
सुत्राम्णऽइतियद्यश्वीन्गृह्णीयादेतयैवगृह्णीयादुपयामैरे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तार्हिं नानाग्नीध्रीयादुथा हाश्विना ॐ सरस्वत्या इंद्राय सुत्राम्णे ज
हीति॥२४॥ सो ब्राह॥ युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा॥ वि
पिपाना शुभस्पती इंद्रं कर्मस्वावतमित्याश्विन्या हाश्विनौ सरस्व
तामिंद्रं सुत्रामाणं घडोति॥२५॥ सयजति पुत्रमिव पितराव
श्विनोभेंद्रावथुः काव्यैर्दंसनाभिः॥ यत्सुरामं व्यपिबः शची
भिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णगिति हि होता वषट्करोति द्विर २५१

[illegible]

धयुर्द्वैहोत्या हरति नचं यद्यत्रीनाग्नीध्रीयादेतस्यैवानुहोमभि
तरौह्यपेते॥२६॥ अथ कुंभः शतवितृण्णो वा भवति नववितृण्णो
वा सयदि शतवितृण्णः शतायुर्वा अयं पुरुषः प्राणास्तस्मान्न
ववितृण्णः॥२७॥ तं शिक्योद्धृतं उपरि पर्याहवनीयं धारयंति
स्याधापरिशिष्टा परिस्कंद्भवति तामासिंचति तां विहरंतामु
पतिष्ठते पितृणां सोमवतामिति सानिरौग्निः पितृणां बर्हिषदां

तिसृभिर्सोमैः पितृणामग्निष्वात्तानां तिसृभिः सोमैस्तद्यु देवसु
प्रतिष्ठते यत्रो वि सोम इंद्रमत्युपवत स यत्सितुनगकत्रयावैप
तस्तेनैवैनमेतत्समर्द्धयति । कृत्स्नं करोति तस्माद्देवसूपत्ति
ष्ठते ॥ २८ ॥ अथ यैतानि हवीᳩषि निर्वपति । सावित्रं द्वादशकपा
द्वाक पालं लं वा पुरोडाशं वारुणं यवमयं चरुमैंद्रमेकादशकपालं १५८
पुरोडाशᳪ ॥ २९ ॥ स यत्सावित्रो भवति । सविता वै देवानां प्र

सविता सवितृप्रसूत एवैतद्भिषज्यति तस्मात्सावित्रो भवति ॥ ३० ॥
अथ यद्वारुणो भवति । वरुणो वा आर्पयिता तद्य एवार्पयिता ते
नैवैतद्भिषज्यति तस्माद्वारुणो भवति ॥ ३१ ॥ अथ यदैंद्रो भवति ॥
इंद्रो वै यज्ञस्य देवता । सा यैव यज्ञस्य देवता तयैवैतद्भिषज्य
ति तस्मादैंद्रो भवति ॥ ३२ ॥ स यदि हैतयापि सोमातिपूतं भिष
ज्येत् । इष्ट्वाप्येन याज्ञानुवत्समृद्धस्त्रुवावयैतैर्हविर्भिः पुनर

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिपश्चाद्वै सोम्यतिष्ठव ते पश्चाद्देवैनमेतु नमेध्रेनापिदधात्या
ग्नि तस्मु तार्हि द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपेद्यद्वाग्निः प्र
वुरंस्तु ष्टे तेनाग्निनेन द्विकपालेन पुरोडाशेन प्रचरति ॥२३॥ तद्धुत
यानकुर्वीत। द्धलतिवाएष यो यज्ञपश्चादेसेति वाएष यज्ञपथा
द्यएवं करोति तस्माद्युत्रै वै सैधांपशूनां व पाग्निः प्रचुरंतितद्दैवै २५६
तैर्हविर्भिः प्रचरेयुनोतिस्यौग्निनं द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपेत ॥२४॥

२

तस्य न पुंसको गो दक्षिणा। न वा एष स्त्री न पुमान्यं न पुंसको
गो यदह पुमांस्तेन न स्त्री यदु स्त्री तेनो न पुमांस्तस्मान्न पुंस
को गौर्दक्षिणाश्वावारथवाही सा हि न स्त्री न पुमान्यदश्वारथ
वाही वदह रथं वहति तेन न स्त्री यदु स्त्री तेनो न पुमांस्तस्मा
दश्वारथवाही दक्षिणा ॥२५॥ ब्राह्मणं ॥३॥ ऐंद्राग्नं वैकादश
कपालं पुरोडाशं निर्वपति। तद्यदेतया यजते वृत्रे ह वा इ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दमग्रे सर्वमास यद्दवोवद्युज्ञं विय यत्सामानि तस्मादिंद्रो वृ
त्रंघ्नं जिहीर्षत ॥१॥ सह विश्वामित्रमुवाच ॥ वृत्राय वै वज्रं प्रहरिष्यं
म्यनुमातिष्ठस्वेति तिष्ठेति ह विश्वामित्र उवाचानुत्वा स्थास्ये प्रहरेति
ज॰ ३ तस्मादिंद्रो वृ[illegible]मुद्ययाम स ऽ उद्यता इन्द्राद्ध्वं चो बिन्नयाञ्चकार
॥२॥ स होवाचास्ति वा इदं वीर्यं तन्नु ते प्रयच्छानि मा नु मे प्र नि
हार्षीरिति तस्मै यजूंषि प्रायच्छत् तस्मै द्वितीयमुद्ययाम ॥३॥ २६०

स होवाचास्ति वा इदं वीर्यं तन्नु ते प्रयच्छानि मा नु मे प्रहार्षी
रिति तस्मा ऋचः प्रायच्छत् तस्मै तृतीयमुद्ययाम ॥४॥ स होवाच
अस्ति वा इदं वीर्यं तन्नु ते प्रयच्छानि मा नु मे प्रहर्षीरिति तस्मै सा
मानि प्रायच्छत् तस्मादप्येतर्ह्येवमेवैतैर्वेदैर्यदिदं तद्वृतेषु कुर्विरे
वाग्रेय ग्निरथ सामभिर्नि रे वद्यस्मा एतत्सा प्रायच्छत ॥५॥ तस्य
घोषो निराहायन्नास । तमनु परामृश्य संतृप्याच्छिंत सैषे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रैन्नवत्तद्यादत्तस्मिन्नाशायेत्त्रिधातुरिवैषाविद्याशेतत्तस्मा
त्रैधातवीनाम॥६॥अथयदैंद्राग्नवृंहविर्भवतीइंद्राग्नीहि
त्वजमुदयच्छंस्तमनुतिष्ठत॥७॥अथयद्द्वादशकपालोभ
वति।द्वादशावैमासाःसंवत्सरस्यसंवत्सरसंमितैषेष्टि
स्तस्माद्द्वादशकपालोभवति॥८॥तमुत्तरयेषांव्रीहियवाणांग
यतितद्यदुषाठंरूपम् २६१
क्नाति।व्रीहिमयंस्वायेपिडमधिश्रयति

यथवमुयंतुदवाठंरूपमथव्रीहिमयंतस्मात्ठंरूपंतदेत
त्रयीविद्यायैरूपंक्रियतेसैषाशांडस्यर्ययाडिनदवसा
नायेष्टिर्भवति॥९॥सर्वोह्याएषयज्ञक्रतुंनवरुंधे।सर्वाइष्टी
रपिदर्विहोमान्योशांडस्यर्येनयजतेतस्ययातयामेवयज्ञो
भवतिसोस्मात्पराङिवत्तवत्पेतावान्वैसर्वोयज्ञोयावानेषु

त्रीणि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्रयोवेदस्तस्यैतद्रूपंक्रियतएषवोनिराम्नायस्तदेतेनत्रयेण
वेदेनपुनर्यज्ञमारभन्ततेतथास्यायातयामायज्ञोभवतितथो
अस्मान्नपराङ्भवति॥१०॥सर्वान्वाएषयज्ञक्रतूनवरुंधे।स
र्वादृष्टीरपिदर्विहोमान्योराजसूयेनयजतेदेवसृष्टोवाए
षेष्टिर्यत्त्रैधातव्यनयामेपाष्टमसदनयापिसृयाद्दुतितस्मा १६२

द्वाएषाराजसूयस्ययाज्ञिनउदवसानीयेष्टिर्भवति॥११॥त्रयो
षःसहस्रंवाभूयोवादद्यात्तस्यहाप्युदवसानीयास्या
द्रिरिचानइववाएषभवतियःसहस्रंवाभूयोवाददासेत
हैसहस्रंवावःप्रजातंवदेषत्रयोवेदस्तसहस्रेणारिरिचा
नंपुनराप्याययतितस्माद्दुहतस्याप्युदवसानीयास्यात्॥१२॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अथो ये दीर्घसत्रमासीरन् । संवत्सरं वा भूयो वा तेषां हाप्यु
दवसानीया स्यात् सर्वं वै तेषामाप्तं भवति सर्वं जितं ये दीर्घसत्र तर
मासते संवत्सरं वा भूयो वा सर्वमेषा तस्मादु ह तेषामप्यु
दवसानीया स्यात् ॥१३॥ अथो हैनया पाप्मनि वरेत । एतया
वैन्द्र सेनमाजातत्राणत्वमारत्नोरत्निववारम्हिप्रंकिलास्र १६२

ति
णुत्रे ह स्माह याज्ञवल्क्योपि ह वा एनयेन्द्रो वृत्रस्यास्थानम
छिनदपि ह वा एनया स्थानं छिनत्ति य एनयाभिचरति तस्मा
दु हैनया पाप्मनि वरेत ॥१४॥ अथो हैनया । पितृनिषद्धेत । यद्वै
वैकस्य पितृनिषद्धोदुकेन वयुष्धिकेन साम्नातन्वे वागदंके
यो किमु संत्रयेत वेदेन तस्मादु हैनया पितृनिषद्धेत ॥१५॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तस्यै त्रीणि शतमानानि हिरण्यानि दक्षिणा तानि ब्रह्मणे द
दाति न वै ब्रह्मा प्रवरति न स्तुते न शंसत्यथ यशसा न वै
हिरण्येन किंचन कुर्वन्त्यथ तद्यशस्तस्मात्त्रीणि शतमान
हिरण्यानि ब्रह्मणे ददाति ॥१६॥ तिस्रो धेनूर्होत्रे। भूमा वै तिस्रो धे
नवो भूमा होता तस्मात्तिस्रो धेनूर्होत्रे ॥१७॥ त्रीणि वासांसि २६४

स्यध्वर्यवे तन्तुर्वै वाससोऽध्वर्युर्यज्ञं तन्वते वासांसि तस्मात्त्री
५ णि वासांस्यध्वर्यवे गामग्नीधे ॥१८॥ ता वा एताः द्वादश वा
त्रयोदश वा दक्षिणा भवन्ति द्वादश वा वै त्रयोदश वा संवत्स
रस्य मासाः संवत्सरसंमितैषेष्टिस्तस्माद्द्वादश वा त्रयोद
श वा दक्षिणा भवन्ति ॥१९॥ ब्राह्मणं ॥७॥ ॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ६ ॥
॥ शुभमस्तु ॥ षड्विंशब्राह्मणं समाप्तः ॥ = संवत् ॥

२५२

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदि शुद्धमशुद्धं वा
मम दोषो न दीयतां ॥

॥ जांना गोपालस्येदं पुस्तकं ॥

॥ स्तवकां इ पंचम्यं चतुर्थ प्रपठकः ॥ ५ ॥

सा० जी० क० ५